

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 284. szám

2025. JÚNIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **KESZTHELYI GYÖRGY** alkotása

Böszörményi Zoltán

Az ismétlés visszhangja bennem

*minden visszatérésben
ugyanaz a hajnal ébred
az ösvény mely felhorzsolta lábamat
és visszhangozta lépteim
ugyanaz az ösvény
melyen annyiszor elindultam már*

*utam ha újra megtalálom
kísért-e megint
az örök ismétlés kényszere
ha elhalkulnak lépteim e földön
sarkon fordul a vágy
s többé nem jön velem*

*a kényszer hajt tovább
látni akarom újra
minden hajnal bíborát
az emlék ugyanaz az emlék
mégis új visszhangra vár
mint aki látta
de újra szeretné látni önmagát*

Döme Barbara

Jókai, az álomfiú és a szegedi tűzvész

Láttam, ahogy a halottak Szeged utcáit róják a porig égett házak között. Legelől Jókai Mór sétált, kezében kedvenc sétapálcája és egy boríték. Megállt egy kormos kő mellett, alá rejtette a levelet. Üzenet a jövőnek – mondta. Egy tíz év körüli fiúcska leste a romok között az író, s miután az távozott, magához vette a borítékot.

Füst kavargott a romok felett, mintha fakó emléklepel borult volna a kiégett utcákra. Az emberek némán bolyongtak a törmelék között, tekintetükben kiüresedett fájdalom ült. A legöregebbek régi utcaneveteket írtak fapálcával a porba, remélve, hogy a megkopott betűk talán új életet teremtenek a kiégett szegedi utcákon. De reggelre mindig feltámadt a szél, és eltörölte a porba rajzolt reményt.

A kormos téglák árnyékában tíz év körüli fiú ült, aki a tűzben mindenét elveszítette: családját, otthonát. Nem szólt senkihez, nem is sírt. Némán figyelte a hamu alatt megbúvó csendet, mintha az valamilyen titkos igazságot rejtene. S miközben ujjai közt pernyét szitált, egyszer csak rozsdás kulcs akadt a markába.

A kulcs nehéz volt és hideg, felületén apró mintázatok futottak végig, mintha évszázados térkép lenne a vasba karcolva. A fiú hosszasan nézte a mintát, mire ki tudta betűzni: Szeged. Szorosan markába zárta a tárgyat, mintha érezte volna, hogy különleges hatalommal bír. Nem mesélte el senkinek, mit talált, nehogy ellopják tőle a talált kincset.

Másnap reggel, amikor a városlakók felébredtek, a fiú családjának háza csodálatos módon épségben magasodott a romok közt. Az emberek ámulatan álltak a falak előtt, de magyarázatot senki sem talált. Voltak, akik isteni csodát emlegettek, mások csalárd

bűbájt sejtettek. A város vezetői azonban fellélegeztek: végre akadt egy épület, amely a jövő reményességét tükrözte.

Attól a naptól kezdve minden éjjel újabb régi épületek bukkantak elő a semmiből. Épségben állt ismét az öreg mészárszék, majd a piac csarnoka, s később a hajnalban bortól vidám kocsmá is. Az emberek egyszerre mertek hinni abban, hogy ez a kietlen pusztaság valahogy mégis újjászülethet. Bár senki sem tudta, hogyan, de a romok között lassan élet szökkent szárba.

A város egyre inkább magához tért, de sokan aggódva sutogtak egy ismeretlen kilétéről. Néhányan boszorkánynak vagy varázslónak gondolták. A fiú mindvégig hallgatott, és csak a kulcsot szorongatta a tenyerében. Hosszú éjszakákon át álmodott régi házakról, kockaköves utcákról és kézzel festett cégérek ragyogásáról. Mire a nap felkelt, a látomások testet öltöttek a valóságban. Lassan rájött, hogy a kulcs birtokában képes az álmaival újra teremteni a múltat.

A fiú ezután minden este megálmodta a hiányzó helyeket. Egyre több épület törte át a romok szomorú csendjét: újra láthatóvá váltak az egykori lakóházak, szökőkutak, templomok, kicsiny könyvesboltok. Az emberek ujjongtak, és a fiú szemében lassan elmélyült egy csendes szomorúság.

Egyik nap eszébe jutott a levél, amit Jókai Mór írt, s amit ő elcsent a kő alól. Elővette a gondosan összehajtogatott papírlapot, majd szépen kisimította a tenyerével, és olvasni kezdte: „Ha kezdedben tartod e levelet és a város kulcsát, vigyázz rájuk, mert általuk a város újra épülhet. De tudd meg, mikor az utolsó ház is a helyén áll, neked tovább kell menned a városból, új küldetésed lesz, új álmokkal, új feladatokkal.” A fiú érezte, hogy sorsa már elrendeltetett, és nem is próbált menekülni előle. Azt akarta, hogy Szeged újra nagy és erős város legyen, olyan, mint szülei halála előtt volt. Hitte, ha ez beteljesül, talán visszakaphatja ő is a családját. Még emlékezett az öregek jóslatára, miszerint a város a holtak visszatérésekor régi fényében ragyog majd.

Amikor már csak egy kovácsműhely hiányzott, a fiú érezte, hogy hamarosan mennie kell. Lehunyta a szemét, és látta maga

előtt a parázsló kohót, a kalapácsot és az izzó vasat. Reggelre a műhely tökéletes épségben állt, mintha sosem sújtották volna a lángok. A városlakók örömben összeölelkeztek, a harangok zúgtak, és Szeged ismét teljes volt. A temetőben megnyíltak a sírok és a tűzben odaveszett áldozatok mind feltámadtak. A fiú szülei is visszatértek házukba, de gyereküket már nem találták ott. Nyoma veszett. Egyesek szerint a szellemek vitték el. Ám volt valaki, egy öreg író, aki tudta, hogy a levél jóslata beteljesült. A fiúnak máshol, más álmokat kellett valóra váltani. Másnap reggel a macskaköves utcákon egy rozsdás kulcs hevert magányosan. Senki sem merte megérinteni. A babonásabbak úgy hitték, átok ül rajta, aki felemeli, eltűnik.

Most már elárulhatom: Jókai Mór egyik leszármazottjától hallottam ezt a történetet, aki azt is elmondta, hogy a Szeged feliratú rozsdás kulcs időről időre új gazdára talál, s az illető álmaival ismét felépíti Szeged épületeit, amit az aktuális katasztrófa elpusztított, mint például a nagy árvíz is. És bár a kulcsok őrzőinek kiléte titkos, szellemük minden téglában, minden szegedi emberben tovább él. A város ezáltal, mint a Tisza partjának folyton változó képe, örök újjászületésre ítéltetett.

Lenne egy kérdésem: idefelé jövet nem találtál egy nagy rozsdás kulcsot?

Rakovszky Zsuzsa

Túlvilág

*Az álom majd egy ajtót újra nyit
abba a házba és abba az évbe:
szél rázza a diófa ágait,
szél kap a rothadó diólevélbe.*

*Borostyán futja be a házfalat,
tócsán az alkonyat visszfénye lángol.
A Kőhegy mögött épp leszáll a nap,
rálátni a nagyszoba ablakából.*

*A nagy, csíkos fotelben ülsz velem,
a hétkarú öreg csillár alatt.
Hallom, egy hang így szól: ez már a menny.
Most már minden örökre így marad.*

*Csak félig látszik a sziklák fölött
a napkorong, nem bír lemenni mégsem.
Lassanként elborít mindent a köd,
de látni még, hogy a drótkerítésen*

*az iszalag póklábait kigyújtja
a mozdulatlan kora esti láng.
Egyetlen perc jár körbe újra s újra.
Hat macskánk van. De nincsen még kutyánk.*

Depresszió

*Átüt a konyhaablak üvegén,
a vékony függönyön át tűz szemembe,
mintha a végítélet közeledne,
a hold, a jéghideg platina fény.*

*A konyhabútorok épp csak derengnek.
A reggel messze még. Két óra múlt.
Holdfényben minden elvalótlanul,
talán mert nem felel lélegzetemnek*

*más lélegzet a két sötét szobából.
Akik valaha itt éltek velem,
már nincsenek, vagy túl a tengeren.
Öröm és fájdalom egyforma távol.*

*A föld a jégcsap holdvilág alatt
forog velem sötéten és kihűlten,
sodródok, mintha úrhajós az úrben,
kinek köldökszínórja elszakadt.*

*A perceket üresen pergeti
az óra, épp csak karcolják a felszínt.
Sötét terek: üres lakás, üres szív.
A függönyt léghuzat lebegteti.*

*A megkövült idő fölött lebeg
a lélek, földi súlyoktól eloldva.
Idő előtt felköltöznék a holdba,
azok közé, akik már nincsenek.*

Varga Melinda

A felejtés természete

szeretett nagymamámnak

*Az emlékeket
a csigaházból
eső hívja elő,
nap ujja csillan
traumák gyöngyein.
Először csak a nevek törlődnek,
aztán a tér is elmosódik,
majd az arcok,
töröl csak, csak töröl,
kímélet nélkül.
Gyermekkort,
szerelmet,
virágzást,
érést,
elmúlást.
Elcsendül,
illattá duzzad,
szétfoszlik
a fák lombja között
a szelf,
lila erdei virágok
gyökerére fonódik,
rügyekbe bújik,
mohák életvonalán
szalad felfelé az égig.
Felejtésnek hívjuk,
pedig csak a szív
magába fordul,
becsukódik szárnya,
álmában égre
nyílik a szeme.*

Katkó-Bagi Éva

Kulákkisasszony

– Emlékezés –

Az osztályterem álmosító zsongásában Julcsi az ablak felé fordította a fejét, a tavaszi napsugarak színt varázsoltak sápadt arcára. Egy pillanatra lecsukta sűrű szempilláit, a copfjából kibújó rakoncátlan fürtjeit gyakorlott mozdulattal a füle mögé rejtette, közben észre sem vette, hogy a hátsó padból valaki figyeli. Az óra végét jelző csengő megbontott minden fegyelmet, a gyerekek sivítva tódultak a szabadba. Julcsi érezte, hogy megtaszítják, amitől a kopott lépcsőfokon egy pillanatra elvesztette az egyensúlyát. Megtántorodott, s hátra nézve Gusztit pillantotta meg, akinek magasra nyúlt alakja fölé tornyosult. Julcsi általában nem szokta mérlegelni a tettei következményeit, a sérelmeket azon nyomban megtorolja, ezúttal is a másodperc tört része alatt döntött, s már meg is lökte a fiú térdhajlatát, aki egyensúlyát veszítve, két lépcsőfokot átlépve elhasalt a kitaposott, sáros földön. Mire felpattant, és összekapkodta a holmiját, már senki sem volt körülötte. A többiek úgy tettek, mintha mit sem láttak volna. Félték Gusztitól, igyekeztek elkerülni, csak néhány alattomos kis lélek kereste a kegyeit. Elvégre Veress Gusztáv, azaz Gusztó a tanácsitkár fia, s a gyerekek is tapasztalták, hogy valahányszor otthon szóba kerül ez a ki tudja, honnan idecsöppent család, mindannyiszor feszültség és félelem vibrál a levegőben. Nem tudhatta senki, hogy a fiú akkoriban elsősorban az apjára haragudott. Miért kellett otthagyniuk a várost, az iskolát, a barátait, és ebbe a sártengerbe költözni, ahol a lányok is vadak, nemcsak a körülmények?

– Kulákkisasszony! – sziszegte Gusztó, mikor körbekémlelt, és szemében szikrákat szórt az indulat. Addigra Julcsi is elhagyta a tett színhelyét, és a kapun kívül már nem hallotta a förtelmesen

gyűlölt kifejezést. Ha hallotta volna, bizonyára a fiúnak nemcsak a ruhája sározódik be, de még az arca is össze lett volna karmolva.

*

Veressné Anna is helyi nevezetességgé vált a faluban. Mivel misére nem járt a család, főleg a piacon került a lakosok látókörébe. A piaci kofák árgus szemekkel kísérték minden lépését: nejlonkendővel köti le feketére festett bubifrizuráját, barna tediber bunda védi molett alakját a hideg ellen, körömcipőben tocsog a sárban, a magas sarok minden lépésnél besüpped a felázott talajba.

– Az elvtársnő megint felcsapkodta a selyemharisnyáját a csámpás lábaival! – súgja az egyik asszonyság a mellette állónak.

– Azért, mert a gumicsizma nem illik a tediber bundához! – súgja vissza kárörvendően a másik.

Persze, amikor Anna asszony megáll a gúnyolódók pultjánál, nyájasan ajánlják neki portékájukat, hiszen jó vásárlónak ígérkezik, amire a megrakott kosarat cipelő kocsisa a bizonyíték.

Néha Veress elvtárs is feltűnik a piacon, bár nem vásárolni szokott, hanem ily módon is ellenőrzi újdonsült alattvalóit, akiknek ügyis csak azon jár az eszük, hogyan játsszák ki a népi demokrácia törvényeit. Nyúlászór kalapja alól, mélyen ülő apró szemeivel bizalmatlanul fürkészi az embereket, figyeli, mit és mennyiért adnak el. Lódenkabátját derekán övvel leszorítva, pantallóban, félcipőben kerülgeti a tócsákat. Látszik rajta, hogy nem volt mindig ilyen jó dolga, de nyilván megérdemli a jó sorát, elvégre hűségesen támogatta mindig a pártot, akkor is, amikor emiatt még félteni kellett az állását a szerszámkészítő üzemben. A '47-es választásokon aztán kivált nagy érdemeket szerzett: számtalan körzetben adta le a szavazatát.

– Az nehéz nap volt! – idézi föl olykor magában, magának.
– Harmincnégy szavazatot tudtam leadni a kék cédulákkal. Voltunk vagy húszan a teherautón. Itt, Vesszősön is megfordultunk, mert ezek a falusi népek nem voksoltak volna az MKP-ra semmi

pénzért! Mennyit küzdöttem a pártért, de mindez mégsem volt elég ahhoz, hogy a pártközpontban kapjak jól fizető állást! Bezeg a nagyvárosokban...! Villákból, gazdagon berendezett nagy házakból válogathatnak az elvtársaink! Itt meg a kétszáz holdas kulák is olyan szegényes tanyán lakik, amilyenbe az asszony be sem költözne, a fiam meg főleg...! Még a városi szuterén albérletünk is különb volt! – hóbörgött morcosan, és belerúgott egy elgurult krumplibába.

*

Julcsi vegyes érzelmekkel indult hazafelé, miután megvárta a testvéreit. A túl jól sikerült bosszú körül forogtak a gondolatai. A három gyerek egymást túlkiabálva rótt a hazafelé vezető utat az ősszel bevetett földek mellett, ahol szépen sarjadt a vetés.

– Lehet, hogy sikerült egy új ellenséget szereznem? – gondolta Julcsi, megbánván hirtelen indulatát. A társai már tapasztalhatták, hogy nem érdemes vele kikezdeni, főleg, ha a kisebb testvéreiket kellett védelmezni! Második osztályos lehetett, amikor arra eszmélt, hogy az elsőbe járó Ferkó öccsét a tanító néni éppen a padra hajoltatja, és pálcával a fenekére készül sújtani. A kis Julcsi ösztönösen ugrott fel, és kapta el a tanító néni kezét.

– Engem tessék megütni! – sikoltotta, miközben megcsókolta a pálcát tartó kezét. A tanítónő megdöbbenésében elhalasztotta a fenyítést a következő rosszalkodásig. Később mondta is a kislány anyjának:

– Ha Julcsi jelen van, nem lehet Ferkót fegyelmezni!

Julcsi akkor még nem is sejtette, hogy a későbbiekben milyen gyakran fog elébe sodorni az élet hasonló próbatételeket. Élete első hat évében édesanya köténye mellett biztonságban érezte magát. Mindenki babusgatta, becézgette, ami persze inkább a bírói hivatal viselő és sokaknak munkát adó, nagygazda papának szólt. Ragyogó, boldog kislánként tette meg első útját a távoli iskoláig, és várakozással telve ült be az első padba. De a szép jövő váratott magára. Akkoriban gyakran szólalt meg a bombázást

jelző sziréna, és lóhalálában kellett elhagyni az osztálytermet. Az elsősöket ablakokon adogatták ki, és az út menti mély árok oldalához lapulva, félelemtől remegve várták, hogy elhalkuljon a repülők bűgása. Később Julcsi nem értette, miért kell elbújni, ha kóborló orosz katonák közelítenek a tanyához, s miért kell csöndben rettegni a földbe vájt veremben, míg el nem vonulnak.

A tanyájuk fehér fala már messziről világított a napsütésben, s közeledvén, látták, hogy asszonyok sürgölődnek az udvaron, nevetésük messzire szállt. Hosszúnyelű meszelővel meszelik hófehérre az amúgy is hibátlan falat, az alját fekete csíkkal szegélyezik. Ez a művelet minden évben megismétlődött, mert ha a locsolkodó legényeket nem kívül-belül ragyogó ház fogadja, a falu szájára veszi a gazdasszonyt. Julcsi elmerengett, vajon most is bandában jönnek majd a fiúk locsolkodni? Tavaly több mint húsz locsolkodója volt, alig győzte a frissen nyílt jácintokat, náciszokat tüzdelni a kabáthajtókákra.

– Á, Guszti biztos nem jön el, mert nem ismeri ezt a szokást, de jobban is teszi, mert ráuszítom a Bodrit! – motyogta maga elé indulatosan.

– Édesanya, Édesanya! – kiabált aztán fennhangon. – Szerdán szülői értekezlet lesz! – hirtelen rossz előérzet szállta meg. Hú, anya meg fogja tudni a Guszti ügyet! Jobb lenne, ha el sem menne! Bánta már a hirtelenségét, holott nem is sejtette még, hogy az a gyerekcsíny lesz a legkisebb rossz, ami történhet azon a szülői értekezleten!

Berohant a házba, a kemencepadkára hajította a tarisznyáját, aztán robogott a konyhába érdeklődni valami harapnivaló felől. Később kiment az udvarra, nekitámaszkodott a ház falának, és hosszan kémlelte a látóhatárt. A tájban emberek mozogtak: lóval, ökörrrel szántottak, vetettek. Ameddig a szem ellátott, az ő földjeik terültek el, apja most is ott szorgoskodott, a vetést készítette elő. A takaros tanyát körbevették a gazdasági épületek, amelyek szinte különbek voltak a lakóháznál, főleg az istálló, ahol a lovak és tehenek laktak nagy egyetértésben. Mindegyiknek külön karámmal elválasztott lakrésze volt, közös jászollal. A disznók és a birkák alacsonyabb

ólakban éltek, nem beszélve a tyúkokról, akik még kisebb lakásokban háltak. Nap mint nap ezer vágyakozó, türelmetlen szempár meredt a gazdára, aki komótosan végezte a feladatát, és mit sem törődött az éktelen rikácsolással. Minden állat a maga nyelvén kiáltotta:

- Éhes vagyok!
- Én még éhesebb vagyok!

*

– Ha sikerül a termés, építünk egy új házat – mondta egyszer, még a háború alatt, vacsora közben a családfő.

– Legalább négy szoba legyen benne és terasz... És ugye fürdőszoba is lesz? – sóvárgott a fiatalasszony.

– Ühüm! – hümmögött apa, de közben gyors fejszámolást végzett: vajon hány hold termését vinné el egy új ház, és hány hold földet lehetne abból a pénzből vásárolni? De nem rontotta el a felesége álmódosását. A hattagú család kétszobás tanyában lakott. A melléképületben Marika néni élt, aki főzött, mosott, segített anyának a gyerekek nevelésében. Velük lakott még Józsi bácsi, a mindenes. Akadt munka bőven, birkából legalább százötvenet tartottak, emellett öt-hat marha, kilenc-tíz ló legelt a pusztán. Rozst, búzát, árpat vetettek, amit a közeli faluban adtak le a begyűjtőnél. Négy állandó cseléd dolgozott nekik, de az idénymunkákhoz arató részeseket fogadtak. A kapásnövényeket egyharmadrészáért adták bérbe: a terményt három egyenlő kupacba rakták, és a gazda választotta ki, melyik kupac legyen a részesé, melyik marad neki.

1944 végétől megindultak a beszolgáltatások, aminek apa maximálisan eleget is tett, mert megértette, hogy a városi lakosság-
nak szüksége van az élelemre. Irigyleték is a városi sógorok, hogy bátran belevágott a földbérletbe és -vásárlásba, sűrűn látogatták őket, mert az asztalukon mindig finomságokat tálaltak fel – el-
lentétben a városi boltok tátongó ürességével. Persze, ezekben az
években az új ház építése háttérbe szorult, ugyanakkor bíztak a
jövőben.

– A háborúnak vége, ezután csak jobb lehet! – mondogatták a gazdák.

A jobb világ azonban még váratott magára, mert 1949-től a levegő is kezdett megfagyni körülöttük. Az útságok förtelmes kulákbűnöket közöltek, uszították a közvéleményt. Julika is érzékelte a dermedtséget: a boldog, szeleburdi kislány egyre zárkózottabb lett, óvatosan kémlelte a társait, mindig résen volt. Egyszer a falu legutolsó házából kirajzó gyerekek „*Adjunk a kuláknak!*” felkiáltással váratlanul rájuk rontottak. Az egy ideje már benne szunnyadó düh olyan erőt adott a vézna kislánynak, hogy Ferkóval együtt megfutamították az erőszakos gyerekeket. Addigra a hatalom leszámolt a régi uralkodó osztállyal, a földbirtokosokat, arisztokratákat már kitelepítették vagy börtönbe zárták, sokuk pedig elhagyta az országot. Következtek a nagygazdák, akik eddig véres verejtékkel termelték az ország asztalára az élelmet. Aztán ők lettek a kulákok! Gábor papa kötelességtudóan a városi házáat is eladta, hogy az adót be bírja fizetni, de hiába, mert azt újra meg újra kivetették. Vesszősön is megalakult az első termelőszövetkezet, a tagság nincstelen cselédekből, béresekből, lumpenelemekből tevődött össze. De hol gazdálkodjanak? Föld kellene!

– Hiszen ott vannak a kulákok jól termő földjei! – találták meg a megoldást. – Már úgylis megtörtént a szántás-vetés, csak aratni kell!

A városból idetelepült tanácstítkár böszén intézkedett: csereföldet, cseretanyát jelöltek ki a gazdacsaládoknak.

*

Édesanya nem felejtette el a szülői értekezlet időpontját. Délután kicsinosította magát, haját a tarkóján kontyba csavarta, és ünneplő kendőjét az álla alatt gondos csomóba kötötte. Julcsi gyönyörködve nézte szép vonásait és már előre sajnálta, milyen szomorú lesz szegény, amint a tanító úr elpanaszolja neki a legújabb csínytevését.

– Szegény anyukám! – sóhajtott a kislány, amint hosszasan nézett a távolodó asszony után. – Talán nem tudja meg a múltkori verekedést...! Talán azt javasolja majd a tanító úr, hogy gimnáziumban folytassam a tanulmányaimat! – reménykedett. Ám alig telt el egy óra, már fel is tűnt az anyja az úton. Sietve, szinte futva közeledett.

– Mi történt, anyuka? – szaladt Julcsi az anyja elé, de amint az asszony feldúlt arcára nézett, menten elhallgatott, lehajtotta a fejét. Megtudta! – Az nem úgy történt... – kezdett magyarázkodni, ám az anyja válasz nélkül elsietett mellette. Julcsi megsemmisülve követte, közben próbált mentegetőzni, az asszony azonban nem figyelt rá.

– No, hát mán mög is gyütt? – nézett fel apa az újságból csodálkozva.

– Nő is kérdezze kend! – dobta le a bekecsét az asszony, és lehuppant a hokedlire. – Mire odaértem, már tele volt a terem, akkor érkezett meg Veress elvtárs, Gyenes tanító, és a Tisztelendő úr. Veress kezdett beszélni. Olyanokat mondott, hogy amióta idekerült, megjavult a munkafegyelem, a kukoricabeszolgáltatás túlteljesítve, de a vágómarha beadás még várat magára, a baromfibeadás túlteljesítve, de a tojás- és sertésbeadás elmaradásban van. Az állampolgári fegyelem megszilárdulóban, de kéthetente népnevelő értekezletet tartanak, amelyre magának is mönni köll ám! – állt meg a beszédben az asszony.

– Jó, jó, de mi köze ennek a lánygyerök továbbtanulásához? – emelte meg a hangját az ember.

– Ezután Gyenes tanító szólalt föl – folytatta az asszony. – Szónokolt az új világról, ócsárolta a nagygazdákat, kulákozott. Mondta, hogy az urak romba dőlt országából a dolgozó nép virágzó hazája, munkások és dolgozó parasztok állama leszünk, amelyben minden hatalom a népé! Majd kijelentette, hogy államosították az iskolát, és a feszületet el kell távolítani! Helyette a magyar címer kerül a falra. Erre zúgolódás támadt a teremben, mindenki a papra nézett, mit szól ehhez, de ő nem mert megszólalni. Akkor Kardos gazda felszólalt, értetlenkedett, miért kell a

keresztet levenni, van még a falon hely, bevernek egy szöget, és elfér ott még a címer is. Néhányan nevettek, de tovább zsidongtak. Sokan felálltak, a gyűlés félbeszakadt, a gyerekekről szó sem esett. Én a kijárat ajtó mellett álltam, és elsőként hagytam el a termet. Még hallottam, amint kiabáltak a tanítóval, akinek nem ez a keresztlevétel az első bűne, gyűlölik is rendesen. Állítólag valaki még a gallérját is elkapta, a nyakkendője meg erre leesett, mert az is hamis, mint ő maga – mosolyodott el.

Az elvtársak akkoriban bugyigumira varrt kapoccsal rögzítették a gallérjukhoz a nyakkendőt. – Gyenes elvtársat egy ilyen kiakadó bugyi-gumi mentette meg a megfulladástól.

– Jól mögkapta az elvtárs, amit mögérdemölt, csak kár, hogy nem igazi nyakkendő volt a nyakában – hümmögött apa a bajusza alatt.

– Én félek, baj lösz ebből! – mondta anya.

Julcsi megdöbbenve hallgatta, hogy szó sem esett a továbbtanulásról, de kicsit meg is könnyebbült, hogy az ő ügye szóba sem került.

*

Teltek-múltak a napok, a húsvét is elmúlt csendesen. Julcsi korán reggel kicsinosította magát, feldíszítette a vendégváró asztalt főtt, füstölt sonkával, félbevágott főtt tojásokkal, mákos és diós bejglivel, aprósüteménnyel. Jácint illata lengte be a szobát. A kislány várakozással nézett a nap elé, de a tálakból csak a családtagok csipegettek, csupán két testvére, apja és Józsi bácsi locsolkodott aznap a háznál.

A furán véget ért értekezlet már lassan feledésbe merült, a gyerekek iskolába jártak, Gyenes tanító eltűnt, de senki sem hiányolta, a címer ott virított a tábla fölött, rá sem hederítettek, még agitálók sem zavarták őket azokban a napokban. A mélyben azonban zajlott az élet: ávósok jelentek meg, vizsgálódtak, tanúkat hallgattak ki, és elkészítették a vádiratot tele hamis állítással. Pár hét múlva kocsizörgés verte fel a tanya csendjét, a végrehajtó

ugrott le a bakról, idézést hozott: *Katona Gáborné azonnal menjen a községházára*. Az asszony gyorsan átöltözött, éppen kelt a tészta a vájdlingban, főtt az ebéd a sparhelten, odakiáltott Marika néninek.

– Ügyeljen a tűzre, Marika, sietek haza!

A tészta már kikelt az edényből, a pörkölt puhára főtt, s az asszony még mindig nem jött. Julcsi nem bírta tovább a várakozást, magára terítette berliner kendőjét, futott a faluig. Már kezdett sötétedni, amikor kifulladásra megállt a községháza előtt, amelynek minden ablaka vakon, feketén tátongott.

Gusztit látta közeledni, és rákiáltott.

– Hol van az anyám? Mit csináltatok vele?

Gusztin a lökdösődés óta távol tartotta magát a lánytól, csak szemmel követte mindig, maga sem értette, miért lesz ideges tőle, valahányszor meglátja, de most úgy érezte, eljött az ő ideje.

– Honnan tudjam? – válaszolt nyeglén. – Nem foglalkozom reakciós elemekkel! De ha tudni akarod, jött egy fekete autó, azaz vitték a városba, ott majd kiderítik az igazságot. Apám is velük ment, ő lesz a koronatanú!

– Verjen meg benneteket az Isten! – Julcsi sarkon fordult, és indult vissza.

– Hazakísérhetlek? – érte utol Gusztin hangja, de Julcsi vissza sem fordult, csak a levegőbe kiáltotta.

– Kísérd haza a sátánt, akit rászabadítottatok erre a világra!

Hazafelé a könnyei barázdákat festettek poros arcára. Leszármolt az életével, a gyerekkorával, a továbbtanulással, a várossal és mindennel, amiről eddig álmodozott.

Anyja csak nem érkezett meg, hiába várták, nem jött sem másnap, sem azután. Egy öltözet ruhában, búcsú és minden csomag nélkül tűnt el a család életéből.

Pár nap múlva a nagymama elvitte Ferkót, a városi sógor pedig a kis Marikát és Lacikát vitte magával. Julcsi nem volt hajlandó elhagyni az apját, aki rezignáltan küszködött a betakarítással. Aratott, kapált, mert napszámot már nem bírt fogadni. A távolból gúnyos hangokat sodort felé a szél:

– Nézd az öreg kulákot, hogy kapál! – röhögtek rajta azok, akik pár éve még nála kuncsorogtak munkáért, és Gábor gazdának szólították, a feleségét pedig Asszonyomnak.

*

Beköszöntött a nyár, a nyolcadikosok elballagtak, a gyerekek zsi-bongtak, mérlegelték az esélyeiket, ki milyen jövőt válasszon magának. Egy lány ment gimnáziumba, de a legtöbben valamilyen szakma tanulására jelentkeztek, mert a szülők belátták, hogy az ifjúságnak itt, a földeken már nem terem babér. Julcsit nem érdekelte, ki hova megy tovább, csak arra várt, legyen már vége! Dacos arccal zárkózott magába, nem kereste a többiek társaságát, és szinte hallotta, amint a háta mögött sajnálkozó, álszent arckifejezéssel összesúgnak:

– Börtönben van az anyja...

Később tudták meg, hogy anyát két évre ítélték a gyűlésen tanúsított viselkedése miatt. Vele együtt öt embert küldtek börtönbe, közöttük a papot is, de ő öt évet kapott. Anya a szegedi és a kalocsai börtönben töltötte az időt grófnék és bárónők társaságában, ők vigasztalták a szegény parasztasszonyt.

A tanácsitkár aztán egyszer valahol bor fölött elszólta magát:

– Egyéb bűne nincs, csak annyi, hogy kuláknő!

A célt elérték, sikerült egy erős fogaskereket kiakasztani a család gépezetéből.

*

Egyik nap vendég érkezését jelezték a házörző ebek.

– Csiba, tee! – hallgattatta el a kutyákat a házigazda.

– Adj’ Isten, kend mán szabadult? Aztán mi bűne vót? – köszöntötte a vendéget.

– Dicsértessék’ – emelte meg a kalapját az ember, és leült a kerti padra. – Képzelteri, húsz napig az ügyészségen, öt hónapig a Csillagban...!

– Aztán miért?

– A tavaszon kipusztult három hold ricinus a földemen. Kérdözöm a Seres téeszelnököt, mit csináljak vele. Erre az oda-böki, szántsza ki! No, erre én szót fogadtam, kiszántottam. Másnap gyűtt a följelentés, hogy rongáltam a nép vagyonát. A pizs-kos kuláknak én nem adtam engedélyt, vallotta a Seres elnök – a vendég keserű grimaszt vágott. – Nézze mán, miket hazudoznak ebben az újságban! – nyújtotta át a megyei napilapot, amelyben, többek között ott éktelenkedett egy hír: *„Katona Gáborné vesszősi kulák asszony tisztabúza kenyérrel etette a disznókat.”*

Akkoriban minden lapszámban pontos névvel és címmel jelent meg valami szörnyűség, amit az illető kulák követett el. A tisztabúza kenyérrel etetés gyakran ismétlődött, de az asztagba rejtett puska vagy tiltott vágás miatt az olvasók egyre jobban gyűlölték a nagy hasú, pipázgató, kizsákmányoló kulákokat, akik miatt a népi demokrácia kiváltságos osztálya, a munkásosztály éhezik és fázik.

*

Julcsi már nem ábrándozott továbbtanulásról. Főzött, mosott, ahogy tudott. Minden este hat órától meg kellett jelennie a tanács-házán, jelenteni, mit csináltak egész nap – átvállalta ezt a megalázó feladatot az apjától. A fáradt, öreg parasztemberek gyakran éjjel tizenegy óráig is vártak az ávósra, aki vagy jött, vagy nem.

Egyre nehezebb volt kifizetni a terheket. Anyja börtönbüntetését is fizetni kellett. Julika sajtot, vaját készített, azt árulta a piacon, és rettegett, hogy Guszti nehogy arra járjon, ám a fiú valahogy mindig a szeme elé került, hogy egy-egy gúnyos pillantást vagy megjegyzést tegyen rá. Julcsi már a templomba sem járt, nem akart sem sajnálkozó, sem rosszindulatú megjegyzéseket hallani, de a ruhái is egyre rövidebbek és egyre szűkebbek lettek. Sóvárogra nézte volt osztálytársait, amint karcsú derekukra feszülő, körloknis kartonruhájukban illegetik magukat a piaci pul-tok között.

– De csinos vagy, hol vetted a ruhádat? – kérdezte meg egyik alkalommal egyiküket.

– Á, ez csak egyszerű, olcsó konfekció, a községben árulják! – válaszolta a lány. Az árát is megmondta.

Julcsi gyors számolást végzett.

– Ha eladom ezt a sajtot és túrót, a jövő héten hozok még tojást és két kanna tejet, akkor meglesz a pénz – gondolta.

Egész héten a ruha járt a fejében, és a következő piaci napon valóban jó vásárt csinált, mindent eladott, boldogan ment hazafelé.

Másnap jött az idézés: a tanácsházára rendelték. Julcsi már otthonosan közlekedett a rossz szagot árasztó, elhanyagolt épület folyosóin, persze most is Gusztiba botlott, míg várakozott az illetékes elvtársra.

– Te jelentettél fel? – sziszegett a fiú arcába.

– Még szép! Tejet árulni tilos! – a fiú apró, ravasz szeméből sütött az indulat.

Julcsi megvetően elfordult, de már szólították is. Az ügyintézőben maradt még némi emberség, így szóbeli figyelmeztetéssel megúsztatta a tilos tejárusítást. Azon nyomban rohant a közeli nagyközségbe, vásárolni. Az áruházban káprázott a szeme a sok tavaszi kelmétől, azt sem tudta, hova nézzon. Végül egy halványkék alapon apró virágos, vállpántos kartonruhát választott, ami remekül állt arányos alakján. A maradék pénzből még egy nyári szandálra is futotta. Már sötétedett, amikor elindult hazafelé. Régen érezte magát ilyen könnyűnek és vidámnak, figyelte, ahogy a ruha felső része feszül a derekán, a loknis szoknya alja pedig minden lépésnél libben egyet a csípője körül. Mire a központba ért, szinte teljesen besötétedett. Egy alak közelített felé. Persze, hogy Guszti volt. Erősen meg is lepődött. Az új ruha megmutatta, hogy a csitri nővé érett.

– Hát te hol csavarogtál? – állta el az útját a lánynak.

– Semmi közöd hozzá! Takarodj az utamból! – tért ki Julcsi, de a fiúnak több se kellett! Betelt a pohár! Itt él ezek között a parasztok között, mint feljebbvalójuk, és nemhogy tisztelnék, de még szóba sem állnak vele! A lányok elkerülik, a fiúk megvetik,

se barátot, se barátnőt nem sikerült szerezni az itt töltött két év alatt! Forrt benne az indulat. Főleg ez a kuláklány irritálta, akit hiába nyomorítottak meg az egész életére a családjával együtt, lám, mégis hogy fenn hordja az orrát!

– Kulákkisasszony! – sziszegte. Elborította valami vad indulat, elkapta a lány karját, magához húzta, másik keze a combját markolta meg, az új szoknya gyűrődött a keze alatt, a szájával keresni kezdte a lány ajkát. De ebben a pillanatban ütést érzett a fején, és a porba zuhant.

Julika minden idegszála megfeszült, nem mert egy hangot sem kiadni, azt sem tudta, mitől ijedt meg jobban, a vad erőszaktól, vagy a lezuhanó, alélt testtől. A földön elterülő test fölött Pali jelent meg, akivel együtt gyerekeskedtek. Pali két évvel idősebb volt nála, már a városban dolgozott géplakatosként, és az éppen nála levő franciakulccsal vágta kupán Gusztit. Hallomásból ismerte a Katona család kálváriáját, és tehetetlen gyűlöletet érzett a méltatlan eljárások miatt.

– Ó, jaj! – súgta Julcsi remegve. – Tudod, hogy ez a tanácstitkár fia? Úristen! Örökre börtönbe csuknak, vagy még ki is végeztetik! Képesek rá, hidd el! De köszönöm, hogy megmentettél!

– Ennél még többet is érdemelne ő is, meg a fajtája is! – súgta amaz fojtott hangon.

– Menekülj, mielőtt felébred! Én soha nem fogom elárulni, ki ütötte kupán. Azt mondom, nem láttam, nem ismertem föl. Ez ebben a sötétben még hihető is lehet.

Mindketten otthagyták az ájult fiút, elszaladtak. Szerencsére senki sem látta meg őket. Még akkor is rohantak, amikor már elhagyták a falu utolsó házát, csak a zihálásuk hallatszott a sötétben. Mindkettőjük bensőjében forrt az indulat. A lány egész teste lázadt a nő méltóságán esett csorba miatt, a fiúnak pedig kavargtak a fejében a gondolatok: egyik pillanatban hős lovagnak érezte magát, aki élete árán is megvédi a hercegnőjét, a másik pillanatban pedig elhatalmasodott rajta a félelem.

– Csak ne lett volna nálam ez a franciakulcs, elég lett volna ököllel is lecsapni! De mégsem hagyhattam, hogy ez a senkiházi

sárba tapossa a gazduram kislányát! Éppen elég baj éri őket mostanában! – mentegetőzött magában.

Oldalról nem látta, de érezte a mellette siető lány minden rezdülését. Annak idején, míg szülei részesként dolgoztak Gábor gazdánál, jókat játszottak, futkároztak a kazlak körül.

– Hazaértem – torpant meg a lány a kapunál. – Köszönök mindent!

A kutyák örvendeztek a családtagnak, de szigorúan megmorozták az idegent. Pali elbúcsúzott a lánytól, futott tovább.

– Hol a csudában járkálsz ilyen későn?! – fakadt ki apa türelmetlenül, amikor a lánya belépett az épületbe.

Julcsi elmesélte a tejügyet, a ruhavásárlást, de a faluközpontban történeletről nem tett említést.

– Na, milyen vagyok? – perdült egyet az új ruhában az apja előtt.

– Túl rövid, túl kivágott! – csóválta a fejét a férfi. – Gyorsan lefekvés, mert a végén még meg is fázol ebben a bokorugró szoknyában!

Szomorúan nézett a lánya után, elmélázott. Ezekben a nehéz években minden energiáját a gazdaság fenntartására fordította, közben fel sem tűnt, hogy felnőtt a kislánya.

– A feleségemet, a vagyonomat, a becsületedet már elrabolták tőlem, őt nem hagyom! – morogta. – Szegény kislánynak az utóbbi években csak a gürcölés jutott, a társas események, szüreti multságok, farsangok mind elmaradtak, csak az új rendszer kiszolgálóival való élet-halál harc, csak az...! De akárki is környékezi meg, őt már nem hagyom elvenni tőlem, prolihoz nem adom!

Julcsi sietve ágyba bújt, felajzott teste lassan elernyedett a jó meleg dunna alatt, és mintegy elakadt film, újra meg újra lepergett elméjében a nap eseményei, főleg az utolsó perceknel időzött sokat.

– De milyen az arca? – próbálta felidézni Pali arcát, de csak a régi gyerekarc jött elő az emlékeiből. – Milyen izmos, magas srác lett két év alatt! – gondolta, és egész bensőjét átjáró kellemes bizsergéssel álomba zuhant.

*

Másnap szikrázó napsütésre ébredt, frissen, kipihenten ugrott ki az ágyból, szemében valami titkos derű vibrált, könnyedén végezte a reggeli teendőket. A reggelinél mindketten szórakozottak, szótlanként voltak, apja érezte, hogy késői hazaérkezés mögött van valami, valami történet, de a munka sürgette, és a lány nagy megkönnyebbülésére nem került szóba a téma. Késő délelőtt nyikordult a kertkapu, a kutyák szelíd morgással szaglászta körül a belépő vendéget.

– Adj’ Isten Gábor bátyám! – köszönt a jövevény.

– Fogadj Isten! – ismerte meg egykori béresének a fiát a házigazda. – De megnőttél, az áldóját!

– Géplakatos mesterséget tanulok a városban – válaszolta a legény.

– Az derék. Aztán mi szél hozott erre? – kérdezte a gazda. Mindig rosszat sejtett, ha látogató érkezett, nem bízott már senkiben.

– Ma este filmet vetítenek a kultúrban – tördelte a kezét Pali.

– Ha megengedi, Gábor bátyám, szeretném Julikát elhívni a moziba.

– Mi a csuda! – hümmögött a bajusza alatt az apa (nem lehetett tudni, a filmvetítés, vagy az udvarló megjelenése miatt). – Eridj be, kérdözd mög tőle! – dűnnyögte barátságatlanul.

Julcsi elméjében még mindig a tegnap esti sötét képek kavargtak, éppen próbálta felidézni megmentő lovagja arcvonásait, amikor nyílt az ajtó és a beözönlő fényben egy lehajtott fejű fiatalember lépett a szobába – az alacsony ajtófélfá mindenkitől megkövetelte ezt a tiszteletet, aki százhatvan centinél magasabbra merészelt nőni. Amikor a fiú felemelte a fejét, szemeik összekapaszkodtak, és minden sejtjük ujjongott a felismeréstől, de mindketten megijedtek a rájuk törő érzelmektől, és megpróbálták rendezni arcvonásaikat. Az egykori kamaszból szelíd arcú legény lett. Szabályos, tiszta vonásokkal, a homlokába hulló dús, barna hajával egyáltalán nem tűnt franciakulccsal verekedő duhajnak.

- Szevasz! – hebegte alig hallhatóan a lány. – Hát te?
- Filmet vetítenek este, eljössz velem megnézni?
- Igazi mozifilmet? – ujjongott a lány. Örült, hogy már nem kell fékeznie arckifejezését, bátran ragyoghat. És mi tagadás, a mozi ötlete valóban lelkesedéssel töltötte el. – Olvastam már róla a Nők Lapjában, de még sosem voltam moziban! Mi a film címe?
- *Állami áruház*, Latabár Kálmán főszereplésével, vígjáték.

*

Julcsinak az egész napját beragyogta a készülődés! Mit vegyen fel? Az új ruhát nem, mert nem akarja Palit emlékeztetni az este történteire, különben is hűvös lesz. Gyorsan feltépte a szekrényajtót, szemügyre vette a benne rejlő öltözeteket. Anyja kockás szövetből készült ünneplő szoknyájára esett a választása.

– Szegény anyukám, ez már neked biztosan bő lesz, ha hazajössz!

Alaposan szemügyre vette a ruhadarabot.

– Hát nekem is az!

Nem volt idő mérlegelni, sietni kellett! A szoknya oldalából csíkokat vágott ki, azokból remek vállpántokat alakított, a derékpánthoz varrta őket, a maradékból pedig még egy öv is kitelt, ami összefogta és kiemelte karcsú derekát. Elégedetten illegette magát a tükör előtt a frissen készült, divatos kötényruhában. Esővízben megmosta a haját, hátul egy copfba kötötte, mint az igazi nagylányok.

A kultúrház már tele volt, mikor odaértek, nekik csak állóhely maradt, de a fiatalokat egyáltalán nem zavarta, hogy a füledt levegőben a tömeg egymáshoz szorítja őket. Végre a villanyégők kialudtak, a termet megtöltő zsidongást néma csend váltotta fel. Surrogó hang kíséretében megindult a filmhíradó szignálja, peregetek a képek a vásznon. Julcsi visszafojtott lélegzettel figyelt, és egyik ámulatból a másikba esett. Hosszan ment a híradó, hatalmas sikerekről szóltak a hírek, vasmunkások serényen dolgoztak,

gyárak épültek, a városokban zajlott az élet, a mezőgazdaságban arattak, szántottak, vetettek. A lány tekergette a fejét, honnan jönnek ezek a képek, de nem igazán tudta megfejtetni. A hátsó falon, a mennyezet alatt csak egy pici ablakot látott, ahonnan fénykötegek özönlöttek a vászon felé. Végül feladta a kutatást, átadta magát a varázslatnak. Végre elkezdődött az igazi film is, és a nézők egygyé váltak a cselekménnyel. Egy-egy vidám jelenetnél a fiatalok röviden egymásra néztek. A pergő cselekmény, a vidám jelenetek, az ébredező vonzalom különös, bódító hangulatot árasztott. A fiú az egyik jelenetnél, kihasználva a teremben kitörő nevetést, mintegy véletlenül megfogta a lány kezét. A pici kéz, mint riadt madár, lassan elernyed; védelmet keresve, odaadóan simult a férfias tenyérbe, a szemek ragyogása elárulta, hogy két fiatal egymásra talált.

*

Gusztai csak pár percig feküdt a porban. Amikor feleszmélt, azt sem igazán tudta, hogy került a földre. Lassan feltápászkodott, elindult hazafelé. Az anyja furcsának találta tétova járását, de arra gondolt, nyilván megint felöntött a garatra. Nem értette, hogy lett ez a gyerek ilyen hálátlan, goromba, hiszen ők mindent megtettek, hogy kikerüljenek a proletárlétből, és úri módon, jó-módban éljenek! Ez meg iszik, semmirekellősködik...

– Mi történt veled, kisfiam? – kérdezte azért aggódva.

– Hagyj békén! – mordult rá Gusztai, és befordult a szobájába. Megnézte magát a tükörben, megtapogatta a fájdalmas, jókora púpot a feje tetején.

Nem mert feljelentést tenni, mert akkor Julcsi elmondta volna, hogy erőszakoskodott vele. Így viszont soha nem derülhet ki, hogy ki verte fejbe...

A következő piaci napon kereste Julcsit a szokott helyen. A lány életében először megörült a svájcisapkában közelítő fiúnak, mert mindaddig kétségek között vergődött, vajon nem halt-e meg ott, az út közepén...?

– Tán fázik a fejed, hogy sapkában vagy? – kérdezte némi gúnnyal a hangjában.

– Inkább azt mondd meg, ki vágott fejbe! – mordult rá a lányra.

– Mit tudom én! Máskor nézz a hátad mögé. Nem is tudtam, hogy leütöttek, egyébként... De mit ne mondjak, megérdemelted!

Julcsi magabiztosan, de halkán beszélt, mert a szomszéd pultnál már nagyon füleltek, figyelték a beszélgetést a kofák.

– Nézze mán, hogy összebarátkozott a kuláklány az elvtárs fiával! – súgta az egyik asszony a szomszédjának.

Gusztí hiába faggatta, Julcsi váltig állította, hogy nem látott senkit, mert amint kitépte magát a fiú szorításából, elfutott, sőt, még csak azt sem látta, hogy leütötte valaki a támadóját. Végül már Gusztí sem volt biztos az emlékezetében. Az ájulás előtti pillanatokra állítólag amúgy sem emlékeznek az áldozatok.

*

Julcsi életében új fejezet kezdődött. Mit bánja ő az agitálókat, a végrehajtókat, már nem gyűlöl, nem lázad, még Gusztira is nyugodtabban tud nézni, hiszen neki köszönheti, hogy Pali felfigyelt rá, és várhatja a szombat estéket, amikor a fiú hazajön, s első útja hozzá vezet. A fiatalok tervezgetnek, közös jövőről ábrándoznak. Hamarosan szakma lesz a fiú kezében, jól fizető állás várja a gépállomáson, összeházasodnak, odaköltöznek, és távolról talán még a szülőket is jobban tudják majd támogatni.

Végre anya is hazakerült a börtönből. Lefogyva, megkeseredve. Összeszedték a gyerekeket, de már semmi sem volt olyan, mint régen. Továbbra is egymást érték a feljelentések, jöttek-mentek a végrehajtók, találtak rá elég mondvacsínált indokot: a beszo-
gáltatás nem teljesítése, az adó be nem fizetése stb. Egyszer a bútorokat foglalták le, máskor a földek áthelyezéséről hoztak végzést, majd kitelepítési parancsot hoztak. Kellett a jó termőföld a téesznek. A családnak kimérték valami hitvány szántót és

tanyát. Gábor papának ez volt az utolsó csepp a pohárban. Belátta, hogy egészsége, lelki ereje elfogyott, már nem bírt volna egy elhanyagolt, eleve nem túl sokat ígérő területet felvirágoztatni. Nem harcolt tovább! Már azt is megszokta, hogy imádott kislányának nem ő a mindene, hiszen udvarlója van, aki előbb vagy utóbb el fogja rabolni tőle. Ez hamarosan be is következett, mert egyik szombat este Pali és a pironkodó Julika ünnepélyes arccal járultak elébe.

– Gábor bátyám, kérésünk lenne magához! – szólt a legény megilletődve.

– Osztan mi járatban vónátok? – kérdezte apa, de csak időhúzásból, mert sejtette az okot.

– Szeretném megkérni Julika kezét, ha Gábor bátyám megengeti.

– Úgy-úgy, és mi végre, hova mennétek lakni, gyerekeim? – kérdezte.

– Egy hónap múlva állásom lesz a gépállomáson, ott szállást is tudunk bérelni. Az első időkben szoba-konyha lenne, később pedig hitelre építkezni is tudunk majd. A munkámból megélünk mi ketten is.

– Éljetek akkor boldogan, áldásom rátok, gyerekeim! – nézett a lányára az apa, és fáradt szeme megtelt könnyel. Legalább az egyik gyereke révbe ér. De mi lesz a többiekkel, sajdukt bele az aggodalom, amint felesége fáradt vonásaira és a három kiskorúra tekintett.

*

Teltek, múltak az évek. Az 1960-as zárszámadó közgyűlésen a pártközpontban sikeres évet zártak. Többek között Vesszősön is teljesítették a tervet, s a faluhoz tartozó földek száz százalékban Tsz tulajdonná váltak.

– Veress Gusztáv! – hallotta a saját nevét Veress elvtárs, aki riadtan indult meg az ünnepi asztal felé.

– Hé, nem a kivégzésedre hívtak! – próbálta jobb kedvre deríteni szomszédja.

– Persze itt, a pártközpontban csak a számokat látják, és a tervteljesítés lebeg a szemük előtt, a parancs az parancs, amit végre kell hajtani minden áron! – futott át a gondolat Veress elvtárs agyán, míg kiért a pulpitusához. – Hát én végre is hajtottam, nem találhatnak abban hibát.

A főtitkár a mellére tűzte a Vörös csillag érdemrendet. A ki-tüntetett komoran cammogott a helyére, míg zúgott a vastaps.

– Ha elmondanám, milyen áron értem ezt el, biztos nem tapasztolnátok! – futott át az agyán, miközben meghajolt a közönség előtt, félszeg mosollyal. – De én láttam ott, a helyszínen a derékba tört sorsokat, a vádló tekinteteket!

Maga sem tudta, mi tört rá, miért érzett szégyent, mikor éppen megdicsőül...

– Persze nyugodtak lehetünk – fűzte tovább a gondolatait magában –, mert annak a néhány száz kuláknak úgysem hallatszik messzire a hangja! El fog telni pár emberöltő, és már senki sem fog emlékezni a megkeseredett öregekre, akik végül meghúzódtak egy-egy tanyán, és amíg bírták erővel, fenntartották magukat, azután eltűntek csendesen.

Ahogy a magos Déva várából nem hallatszott ki a befalazott Kőműves Kelemenné sírása, úgy a kisémmizett nagygazdáknak sem fogja meghallani senki a jajveszékelését.

– Beépítettük őket a szocializmus falába, hogy erősebb legyen! – emelte üdvözlésre kezét Veress elvtárs, és miközben megtá-lálta a széket, ahonnan felkelt, s máris a háborgó lelkiismeretét csillapító rumra gondolt, amit hazafelé fog elfogyasztani a sarki kocsmában.

Bakonyi István

Egy hajléktalan emlékére

*Sosem kért tőlünk semmit. Így adtunk neki.
Ott feküdt a hideg novemberi estén a padon.
Aztán egy pincében.
A hatvan évet sem érte meg.
„Tiszteletem, Tanár úr!” – így köszönt mindig.
Abban az iskolában tanult, ahol tanítottam.
Aztán Ausztriában dolgozott.
A járványkor kirúgták, hazajött.
És ment lefelé. Ivott, ivott, ivott.
Emlékszem okos arcára, szemére.
De menthetetlen volt.*

*Elvitte az alkohol.
S várta tán ott, fönn, egy nyugalmas
akol.*

Kinyitom

*az ajtót. Ott gubbaszt egy kisgyerek.
Kéreget.
Nem adok neki.
De hallom, hogy még ott matat.
Feleségem mondja: könyörülj rajta!
Így teszek. Adok neki.
S látom, hogy a pénz átlényegül.
Szendviccsé.
(Ezt álmodtam az éjjel.)*

Pilinszky kosara

*Bevásárlókosárral járta a fehérvári utcákat
hatvanévesen.*

Benne kenyér, tej, zöldségek.

S persze cigaretta és bor.

Előttem a sok évtizedes kép.

Öröm kézfogásának nyomait.

Hangját ott, a gyerekek között.

S látom, hogy ma már a kosárban remény.

Hit és élet. A halál ellen.

Most nekem is kezemben egy kosár.

Az ő nyomában járnék?

Reményem tétova.

*S tudom, hogy nyomába sem léphetek
soha.*

Marcsák Gergely

Üres falak

*Az üres falra árnyvirágot vetít
egy raktárudvaron árválkodó lámpa.
Mint forró vízben a tea ereje,
úgy vegyül fénye éber éjszakánkba.*

*A jövőnkről, mert már nem csak kettőnké,
ideje volna most újra dönteni.
Sóhajod mintha odaátról szólna.
Tarkóm üllőjét vérnyomás döngeti,*

*és mellemet pánik rohamozza, mint
határátkelőt a duzzadó tömeg.
Az ajtó mellett sorsára vár csöndben
pár kartondoboz, festmény, papírköteg.*

*Menekülésben csak eddig jutottunk,
és az esthomályt pásztázzuk félvakon.
Idővonaladon hírek szaladnak,
ahogy többtucat zsúfolt személyvagon.*

*Várod talán, hogy kimondjam, indulunk,
s alátámasztom használható érvvel,
de a dobozaink színiültig vannak,
szívem pedig már egyikben sem fér el.*

Erdő

*A patak emléke mederbe gyűlt avar,
a lombok emléke ágcsonkra hullt árnyék.
Ködtextúrát bontó örvényeket kavar
két nesztelen sikló, sötét tollú szárnyvég.*

*Bükkfa magasodik dacpáncélba zártan,
kérgén dércsipkézte, hegesedett véset.
A kegyetlen évszak csípős fagymarkában
évgyűrűiből is szorongató prés lett.*

*Kanyargó szekérút kerékvágásában
ostromot tervezget suttogó morajjal,
s a szférát átjárva, mint cikázó áram,
felrázza az erdőt a glóriás hajnal.*

Ars poetica

*Testem pusztuló bordaketrec,
korhadozó együlékes gálya.
Lelkem kimustrált pálinkafőző,
amely a rothadást desztillálja,*

*hogy sóvárgó poharadba töltve
mulattasson éthosz, rím és refrén,
s érezzem, hogy mégsem értelmetlen
lebegni ez óceánnyi cefrén.*

Szegedi Melinda

Ő, én és a szerk.

„Az évszázad satírája lehetne, ha satíra lenne
és nem tartana tovább az évszázad.”

(A szerző)

Ritkán esik meg velem, hogy elvállaljam recenzió írását. Elég lélekölő feladatnak tartom. Most mégis kivételt teszek egy ifjú, ígéretes tehetség kedvéért, hogy rajtam ne múljon a fényessége. Reá irányítok egy keveset a reám eső fényből, melyet a Mindenható kegyelméből – bizonyára érdemtelenül – bírok. A formai részről annyit, hogy Times New Roman 12-es betűtípussal íródott, ám ezt nem biztos, hogy a nyomdai munkálatok eredeti formában meg tudják őrizni. A tördelése nem szokványos, amely arra utal, hogy a szerző nem sok párbeszédes írást olvasott ez idáig, így megpróbálja maga (autodidakta módon) felfedezni a gondolatjelek és a bekezdések helyes használatát. A mű hossza (rövidsége) arra utal, hogy valamiféle külső vagy belső terjedelmi korlátnak kívánt megfelelni; csak remélni tudjuk, hogy ez sikerült neki. A szerző rajongóinak feltűnhet, hogy a főhős neve (Gizi) megegyezik az általa korábban előszeretettel használt írói álnév (vagy ha tetszik: jelige) Térerő Gizzellájának becézett alakjával. Ebből fakadóan nem zárhatjuk ki, hogy a mű önéletrajzi elemekből táplálkozik. Persze minden munka önéletrajzi elemekből táplálkozik (kivéve a „Benjamin Button különös élete”), ezt a szerző a rá jellemző finomsággal tudatni is kívánja velünk, de úgy, hogy mégiscsak jelezze: ez nem egy az egyben napló, hanem a valós tényeken alapuló fikció. Nagyjából két éve követem a szerző munkásságát, érdeklődéssel olvasom jobbnál jobb alkotásait, és bár már magamtól is felismerem jellegzetes stílusát (amelyet hozzá nem értők bárdolatlannak tartanak), nem esik az önisméltás hibájába, nem pihen meg a babérjain, nem hozza mindig ugyanazokat a kliséket, amelyeket rajongói megszoktak, és így

talán el is várnak tőle. Magáról a darabról annyit, hogy feszegeti a narráció és a történet-keretezés határait, néha zavarba ejtő módon (Ki mondta ezt? Hogyan hallotta a másikat? Mi a fenéről van szó?), de hát nem az irodalom formanyelvi újítása-e minden mondat, amely helyesírási hibákat tartalmaz? Ne tekintsük mindazonáltal a munkát befejezettnek: az in medias res kezdés és az out medias res befejezés arra utal, hogy leginkább egy stílusgyakorlatot látunk, amely megelőlegez nagyobb lélegzetű műveket (regényt, könyvsorozatot), melyek az itt kikísérletezett új szerkezettel és nyelvezettel operálnak. Az előtérben a szerző az első tíz szerencsés olvasónak ingyen dedikál, valamint ugyanitt pogácsa is kapható. Most pedig következék a Mű maga! (A mű Maga! A szerk.)

(ide valami híres író neve jön)

Mikor Gizi átment a kertkapun, egy keresztbeszótt pókháló akadt a szájába. Nem szerette. Tettek egy közepes kört a kutyával, nagyjából félórát. Ennyi idő elég volt a póknak, hogy újra megpróbálja. Amikor hamis biztonságérzettel visszafelé is átment a kapun, a háló ismét az arcára tapadt.

– A rohadt életbe már! – gondolta Gizi.

– A rohadt életbe már! – gondolta a pók.

Gizi elgondolkodott az életén és arra jutott, hogy elég unalmas. Pedig nem volt az. (*Honnét tudod, okostojás? A szerk.*) Otthon leparkolta a kutyát (aki Blöki vagy inkább Blackie névre hallgatott vagy inkább nem hallgatott), felvette világjáró tarisznyáját (mobil, kulcs, bérlet, esernyő, paprika-spray), és elindult napszámba. A megállóhoz vezető út hosszú és belátható volt, így minden reggel az az érzése támadt, hogy a busz az orra előtt megy el. Pedig az nem az ő busza volt. (*De lehetett volna! A szerk.*) Folyton úgy érezte, hogy lemarad valami fontosról, de jusson csak eszünkbe Leonardo DiCaprio, hogyan futott, hogy elérje a Titanicot! (*Nem akarok spoilerezni, de elérte. A szerk.*)

Beérvén a startup cégét rejtő irodaházba, köszönt a recepciónak illendőképpen:

– Adjon isten, kedves bátyám!

– Fogadj isten, kedves húgom! – válaszolta amaz, és lepittygettette a kártyáját. – Szép időnk van, nemdebár? *(Ezt a fonalat itt elvarrom. A szerk.)*

A felvonóban benyomta a 3-as gombot. No de miért, amikor a másodikra igyekezett? Hát azért, mert orosz rendszerű volt a lift, amely a földszintet első emeletnek hívja.

– Kérem vigyázzanak, az ajtók záródnak! – mondta a liftbe szerelt nő, pedig a többes szám indokolatlan volt, miképpen az is, hogy okos liftnak nevezzék.

– Az első emelet következik – szólt behízelt hangon, tehát egyrészt divergált a gombok feliratától, másrészt a vonaton sem mondják be azon állomásokat, ahol nem áll meg a vonat. *(Ez rop-pant érdekesítő, de vajon közelebb visz-e a cselekményhez vagy a jellemrajzhoz? A szerk.)* Igen, közelebb! Most fogom mondani. Tehát, ahogy a lift így összevissza kavarta az emeleteket...

– Nem kavartam összevissza, csak eggyel eltoltam. Ha valakinek ez magas, akkor menjen lépcsőn! – mondta a lift. De visszaterve hősünkhöz (Gizihez): ő mit tett e közben? Várt.

Mikor végre a megfelelő szintre ért („Egy bizonyos szint fölött nem süllyedünk egy bizonyos szint alá” – ahogy azt egy liftkezelő elmésen megjegyezte), kiszállt, majd – nagyképűen szólva – az irodájához ment. *(Ki is a nagyképű? A szerk.)* Köszöntötte sors- és bajtársait, lehuppant, majd szemével átfutotta a leveleit és naptár-bejegyzéseit *(A szemével? Biztosan? A szerk.)*, és látva látá, hogy nincs teendője momentán, így beszédbe elegyedhet a mellette ülő Lilivel.

– Na, mi az ábra, csajszi? – mondta, pedig Lili egy húszassal több volt nála, de szerette, ha ezt nem éreztették vele. *(Nem szerette, ha éreztették. A szerk.)*

– Idefelé kiköhögtem három kilót sütire – válaszolta Lili, de nem úgy értette, hogy súlyos köpetet helyezett el egy süteményen, hanem hogy háromszáz pengőt adott ki érte. – Kérsz? Az angolok fütyinek mondják.

– Nem pont: kukinak – válaszolta Gizi, aztán rájött, hogy így veszélyben forog a meghívás és tompított: – De így még jobb.

– Megcsináltad a műszaki terveket? – kérdezte Peti, mert hogy ő is ott volt. (*Láttam, csak nem szóltam. A szerk.*) – Ha nem, akkor segíték befejezni.

– A rendelkezésreállásnál még hiányzik egy rész, mert nem volt tiszta, hogy a rendszer-monitorozást külön vasról kell-e megoldani, vagy elég, ha csak másik virtualizációs környezetből fut – válaszolta hálásan Lili. (*Azt értjük, hogy ezt Lili válaszolta, csak azt nem, hogy mit. A szerk.*)

– Hát, ha belefér, akkor legyen külön, azt könnyebb kidumálni a QA-nál. Meg különben sem a mi pénzünk. Legjobb, ha valami open source cuccot teszünk oda, megkonfigjuk, aztán egy paste a doksiba, és máris ötven oldallal beljebb vagyunk – ilyen és hasonló dolgokat mondott Peti. (*Mint egy színház-közvetítés: „Rómeó odalép Júliához és szépeket mond neki.” A szerk.*)

Hamar eljött az ebédidő. Azaz csak nekünk hamar, mert átugrottuk azt a pár órácskát, amíg eljött. Gizi azon töprengett, hogy a thai, a vietnámi vagy a kínai étterembe menjen-e. (*És mire jutott? A szerk.*)

– Jön valaki a vietnámi? – kérdezte. (*Bocs, túl korán kérdeztem! A szerk.*)

Igen, jött valaki. Pár kanyar erre meg arra és már ott is voltak. Gizi vett egy levest, a másik valaki meg valami tésztát. A levesnek lábszaga volt. Ugyanezt egy magyaros étteremben szóvá tette volna, de itt a PC és a sznobéria ezt nem engedte meg. (*A személyi számítógép a helyes kifejezés. Magyarok vagyunk, a teringettét! A szerk.*) Lábszagú, de tartalmas. Amikor a személyzet átvette tőle az üres tálcát, akkor mélyen meghajolt. (*Azt nem a japánok csinálják? A szerk.*) Aztán rájött, hogy azt a japánok csinálják, elpirult, de nem emlékezett rá, hogy most éppen milyen a vietnámi–japán viszony.

Ahogy Gizi (és még valaki) visszaindult az irodába, egy fekete macska ment át előtte az úton. (*sic! A szerk.*) Az irodába érve meglátott a falon egy táblát és a táblán egy feliratot, miszerint hamarosan pitch-elnie kell egy befektetőnek. Kiviharzott a mosdóba, ahol beállt a tükör elé.

– Mi-mi-mi-mi-mi-mi-mi! Sziasztok, a nevem Gizi! Gondolkodtatok már valaha azon, hogy miből lesz a cserebogár? Na, valaki? Valaki, na? – próbálgatta a szövegét, de rájött, hogy az interakcióval rengeteg értékes időt veszít. Rendbe szedte a sminkjét, hányt egy hangyányit, majd határozott léptekkel visszament az irodába. *(Akkor most láttunk egy cserebogarat, egy hangyát, de mi mozog a zöldleveles csipkebokorban? A szerk.)*

A laptopjával keresett egy hangszigetelt kalickát, és elindította az online videót. Már várták.

– Sziasztok, a nevem Gizi! – szólt bátortalanul.

– Tessék! – válaszolta egy szőke nő.

– Mondom: a nevem Gizi és hogy sziasztok! – próbálkozott, mert nem jött rá, hogy a „tessék” azt jelenti, hogy kezdheti. *(De mi rájöttünk. A szerk.)* Beszélt a csapatról, a piac méretéről, a versenytársak erősségeiről és gyengeségeiről, felsorolta az ipari partnereiket, az alapítók tulajdoni arányát, az eddig elnyert díjakat, média-megjelenéseket, vázolta a szükséges investíció és a profit várható mértékét, nem hagyta ki a cég elérhetőségeit, részletezte a következő körös befektetés felhasználását hónapokra lebontva, és éppen be tudta fejezni a berregés előtt a megcélzott vásárlói kör leírását. *(Nem akartam közbeszólni... A szerk.)*

– Köszönjük! Nem derült ki, hogy mi a termék, így sajnos majd értesíteni fogunk – közölte a szőke nő kissé gonoszul, merthogy Gizi is szőke nő volt. *(Na, ezt akartam én is mondani, hogy valami hiányzott! A szerk.)*

– Három percben nem lehet semmi értelmeset elmondani! – fakadt ki Gizi.

– Öt perced volt... – válaszolta a szőke nő. *(Neked viszont 20 perced volt. A szerk.)*

Húsz percben sem lehet semmi értelmeset elmondani!

Csobánka Zsuzsa Emese

Kígyóév

Az áldozat idejét törvényen kívül mérik.

*Időtlen folyókban vonul le benne az ár,
szapora pulzus a hajnal, mely zihálni kész.
Magát isten szemével méri,
gyónni péntek hajnalban térdepel a kereszt elé.*

*Kígyóbőre lett. Siratni némán
paplanba ájult testét majd megtartja a lélek,
és glóriát csak az ész tud fölé emelni,
miközben az élet szárnyait kitárja.*

*Mindegy, milyen országot választ,
szagáról ismerik fel a félelmet, e senkiföldjét.
Úgy bújjik el a sarok repedéseibe,
mint elsőáldozók szájában az ostya olvad el.*

*Tenyerét is tarthatta volna.
Nem volt szabály, hogy megnyíljon,
Krisztus testét befogadni magába
annyi forma kínálkozik, annyi éjszaka.*

*De hitte, megüdvözül.
Gőgös emberi oldal e bakelitlemez,
forog benne a nincstelenség,
az árvaság köntösével hiába itatja fel könnyeit.*

*Tanul lenni. Lélegezni. Űríteni.
Pórusonként búcsúzik el a régi bőrtől.
A kígyó árnyéka a homok szerelmese,
aki érinteni nem tanul meg, belehal egyetlen ölelésbe.*

*Az idő visszaszámol, a rajtvonal imbolyog.
Csikorgó délibáb festi meritett papírra kínjait.
Egy láthatatlan földrész most születik meg.
Oda menti át az égő tüzeket, legyen, mi melegítse fiait.*

Bánki Éva

Hova is?

*Tányér, bögre, kulcs, indulás. De hová rohanok,
mit is keresek? Talán az első, friss találkozást a széllel?
Vagy hogy lássam, milyen könnyes az aszfalt reggelente,
érezsem, ahogy az ősz megsértődik, kíméletlenné fehéredik,
és hordja, hordja a szél az öregség méregcseppjeit.*

Áradás

*Nyújtózik minden –
Nyújtózik mindenki –
Lásd, ma is magasabb lett az ég.
Mintha eltéphetnék magukat a fák a földtől,
végigragyog az ágak közt a nevetés.*

*A tenger is tavasz. A tavasz is tenger.
Ötvenhét évem dohos, fullasztó kabát.
Kirázom magam belőle. Mielőtt a halálos
fénydárdák – isteni intésre – földre szegeznek.*

Már

*Túlragyogta magát a július.
Ősz lesz, látod, a piros lassan feketébe fordul,
ölelésre vágyik, ölelésre, ölelésre, ölelésre,
amit csak a hideg kín gyógyít.*

A hely

*Ez a szavakból épített, ronda és kacskaringós város
összeomlik egyszer. Elég egyetlen szót elfelejtened,
és felébrednek a bombák, amiket háborúk
vagy megszegett ígérek rejtenek a házak tövébe.
Megremegnek az ablakaink, és a Duna már nem halottakat
sodor, hanem lázálmokat és összetört ígéket.
Magukhoz térnek az oroszok, akiket a rómaiak hurcoltak ide,
hogy ordításukkal elkápráztassák a hegyeket,
a vadállatok, akiket sáros, hideg lyukakba rejtenek.
De lassan minden felbomlik, szertefoszlik, elporlad,
és marad a jéghideg kövek közt a félelem.*

Bene Zoltán

Föltámadás után

Sárga por, vörös kövek, csontszáraz síkságok, szívszorongató, kopár hegyláncok. A föld porhanyós felszíne alól itt is, ott is magas, csupasz, vörhenyes sziklák türemkednek elő. Hajszálla úggy festenek, mint amikor egy toronyházból a mélybe ugró öngyilkos bőrét a becsapódáskor saját, vérrel festett csontjai fúrják keresztül. A nyitott batár meglepően simán halad előre az úttalan úton. A bakon zord ábrázatú férfi ül, erősen szorítja a gyeplőt. Háta mögött két férfi bámészkodik, csodálja a tájat. Néha föltűnik egy-egy csapat állat, a hátul utazók megbámulják, a szájuk is tátva marad.

– Hátsó lábukon ugráló őzek? – morfondíroznak az egyik, a fedetlen fejű öregember, hegyes kecskeszakállát pödörgetve.

– Kenguru a nevük – veti hátra a bakról a marcona alak. – Amikor először lovagoltam keresztül ezen a mesebeli földön, napokon, heteken, hónapokon át csak ezeket láttam, meg a dingókat. Csak lovagoltam, lovagoltam, a nap mindig a hátam mögött kelt és az orrom előtt nyugodott.

A végtelen kellős közepén állapotodott csak meg, egy csendes, barátságos helyen, kicsiny erecske mellett. Jól tudta, mekkora kincs arrafelé a víz, napok óta nem találkozott más patakkal. Körülkémlelt, megszaglászta a levegőt, aztán leszúrt a lába elé egy karót, s kijelentette, hogy itt épül föl az új település – ennek már vagy két évtizede.

– Hamarosan elérjük a várost, ugye? – érdeklődik a másik, fején magas kalapot viselő utas.

– Hamarosan – hagyja rá a hajtó.

Azonban még órák telnek el, mire megérkeznek a településhez. Hatalmas fatáblán, girbe-gurba betűkkel áll a név: *New Szeged*.

A huszonnégy lakóház egyetlen teret szegélyez, New Szegeden ugyanis utcákat soha nem húzott a nem létező városépítészek

nem létező vonalzója. A tér közepén imaházak emeltek a lakosok, még hozzá több vallást szolgálót, hogy sem a katolikusok, sem a protestánsok, sem pedig az abban az időben még ifjúnak számító felekezet, a Jehova tanúi hitét vallók ne érezzék magukat megrövidítve vallásgyakorlat dolgában. A misét mindhárom gyülekezetnek Robert B. tiszteletes celebrálja, egy nagyszakállú és vörös orrú, a teológia vonatkozásában sokoldalúan képzetlen walesi, aki gyakorlatilag folyamatosan részeg, míg elméletileg vég nélkül álmodozó férfiú. New Szeged népe kedveli, annyi szent. A lelkek üdvét szolgáló épület mellett emelkedik a városháza, amelynek egyik helyiségében a városbíró munkálkodik, a másikat tanács- és tárgyalóteremként használja a közösség, jóllehet utóbbi funkciójában mindösszesen egyszer, amikor a Jim névre nem hallgató bennszülött ellopott egy macskát, mégpedig a tanítónő kedvenc perzsáját. Hogy milyen ítélet született, és vajon megkerült-e a szörnök jószág, az sajnálatos módon a vendégek érkezésének idejére a feledés homályába veszett, arra azonban a polgárok közül néhányan még jól emlékeztek, hogy a bennszülött tört és hibás angolsággal hosszan bizonygatta, miszerint a macska éppen úgy nem való erre a vidékre, mint a városka többi lakója, és mindenki meg fogja bánni, hogy itt telepedett le, mert a pusztaság bosszút áll majd azért, hogy megzavarták a nyugalmat, s a szörnyű vörös homok el fogja nyelni az épületeket és a benne lakókat könyörtelenül. Persze, kinevelték a félig meztelen, alig érthető férfit, s Robert B. tiszteletes kijelentette, hogy a jóslások és egyéb varázslatok nem kedvesek az Úr szívének, majd erről hosszasan papolt nem csak a templomban, de a hivatal törszomszédságában álló Dzsærdában is. New Szegeden ugyanis a városalapításkor Csárdának nevezték el az ivót, amelynek földszintjén asztalok mellett vidámították vagy éppen szomorították magukat és egymást a lakosok, míg az emeletén vendégszobákat alakítottak ki, noha történetünk idejéig senki nem vendégeskedett a városkában egyetlen napot sem. Az idő múltával azonban a csárda szót egyre inkább az elején „dzs”-vel, utána pedig az „á” meg az „é” között elhelyezkedő hanggal ejtették, így lett a Csár-

dából Dzsærda. Ez mit sem változtatott közkedveltségén, amin sokat lendít a tény, hogy az egyedüli vendéglátóegységként működik a városban.

A batár a Dzsærda előtt fékez. A mogorva férfi leugrik a bakról, lesegíti két utasát.

– Itt volnánk – mondja. A talajon állva mintha elbizonytalanodna, a hangja sem olyan öblös, amilyen a bakon volt. Nagy, konya bajusza bal végét rágja.

– Fölsimerném a Letzter Lázár fotográfiájáról – jegyzi meg a kalapos vendég.

– Annak pedig majd negyven éve!

– Tudja-e, hogy a Sándor meghalt?

– Ide nem jutnak el ilyen hírek. Másmilyenek is ritkán.

– No, hát tudja meg. Szamosújvárott, a börtönben.

– Sose hittem volna, hogy nem bitófán végzi.

– Kiről beszélnek? – vág közbe a fedetlen fejű látogató.

– Rózsa Sándorról – világosítja föl a társa. – Emlékszel rá, nem? Ez a derék ember egy ideig a bandájához tartozott.

– Akkoriban kevésbé voltam derék...

– Hogy is hívják kendet? – kérdezi a fedetlen fejű, érezhetően zavarban.

– Keserű Rebek István.

– Egykori betyár – emeli föl a mutatóujját a kalapos. – És ő alapította ezt a várost.

– Miután kiszabadultam, s délre jöttem – bólogat Keserű Rebek István. – Hanem kerüljenek csak beljebb, lesz itt minden – invitálja a vendégeket Keserű Rebek István, s maga emeli le a két utazótáskát a batár végéből. – Két tucatnyi magyar lakik itt – teszi hozzá. – Mind itt lesznek!

Bevonulnak a Dzsærdába. A két vendég elé egy-egy tányér kengurupörkölt kerül, s mikor végeznek az adagaikkal, lepihennek.

Este a Dzsærda nagytermében kezdetét veszi az esemény. A két tucat magyar valóban mind eljött. Keserű Rebek István a kezét tördelve áll elébük, mutatja a két érkezőt.

– Három hete jövünk – kezdi –, hogy nektek, drága magyar véreim, legyen egy igazi estétek, egy méltó estétek. Egy magyar estétek!

– Köszönjük! – hangzik innen is, onnan is.

– Jókai urat mind ismeritek – folytatja K. Rebek István. – Hét könyve is megvan a bibliotékánkban, mind olvastuk mind a hetet legalább hétszer. A portréja ott függ a falon, a polcok mellett.

A kalapban érkező, ám immáron hajadonfőtt vendég szerénnyen meghajol.

– Másik vendégünk igazi meglepetés – a hajdani betyár hangja csaknem remeg az izgalomtól.

– Bizony az – veti közbe valaki. – Azt ígérte kend, a Jókai író urat hozza egyedül. Úgy fizettük a kosztra-kvartélyra a pénzeket is!

K. Rebek elengedi a füle mellett a megjegyzést, s diadalittasan beszél tovább.

– Igazi meglepetés, hiszen a magyar szabadság génuszát láthatjuk vendégül.

– Ez nem a Kossuth, ne beszéljen mellé! – kurjant egy borízű hang.

– Nem, nem Kossuth – ismeri be a városalapító. – Jobb!

Mély, hosszú csend követi a szavait. Az idegen, aki nem Jókai, feláll, biccent a helybeliek felé.

– A nevem Petőfi. Petőfi Sándor – mutatkozik be, közben idegesen babrálja a kecskeszakállát.

– Kend meghalt – szögezi le egy asszony. – Gyönyörű verseket írt, de meghalt.

– Föltámadtam – vonja meg a vállát Petőfi. – Két évvel ezelőtt tértem magamhoz. Addig azt hittem, Aljosa a nevem és a sztyepén születtem. De két esztendeje, egy vodkagőzös éjjelen bevették a fejem. Mikor magamhoz tértem, emlékeztem mindenre. A csatatérre Fehéregyháza mellett, az anyanyelvemre... Egy kukkot se tudtam többet oroszul... De a talpra magyar, a kertben nyíló őszi virágok és az anyám tyúkjá mind visszatértek hozzám.

Odakintről moraj szűrődik a helyiségbe.

– És hogy került ide? – szegezik a kérdést Petőfinek a New Szeged-i magyarok.

– Elindultam nyugatra. Eltévedtem. A sztambuli kikötőben belefutottam Móric barátomba. Hívott, hát vele tartottam. És most itt vagyunk.

Egyre erősödik a kinti morajlás, mindenki az ablakok felé pillog.

– Meg fogom ezt írni egy regényben – jelenti ki Jókai, de ő is a kinti zajokra fülel. – Már neki is láttam. Föltámadás után. Ez lesz a címe... Talán...

– De most ne erről beszéljünk! – nyomja le egy-egy székre a két vendéget K. Rebek István. – Jöjjön a világszenzáció, amiben részünk lesz: Jókaival beszélget Petőfi és Petőfivel Jókai! Hallgassuk!

A két tucatnyi New Szeged-i magyar hallgat. Csakhogy Petőfi és Jókai ugyancsak hallgatnak. Csak a világ zajong. Kifelé fülel mindenki. A moraj magas füttyüléssé változik.

Keserű Rebek István hol a vendégekre, hol a városiakra, hol az ajtóra-ablakokra pislog.

– No – nyögi. – No!

Mindenki némán ül, súlyosan lélegzik, hegyezi a fülét. A hajdani betyár, későbbi városalapító is elcsöndesedik. A távolból, a mind jobban füttyülő szél mögül vadul, reményvesztetetten üvöltenek a dingók. A nyugat-ausztrál pusztákon föl s alá száguldoznak az ördögszekerek, surrogó hangjuk önálló szólam a forgatagban.

– Szélvihar? – vonja föl a szemöldökét Keserű Rebek István.

– Rosszabb lesz ez – suttogja valaki.

– Egyre mélyebbre merülünk a készülő regényemben – ámuldozik Jókai.

– Eltűnök már megint – panaszkodik Petőfi, s talán még folytatná, ám akkor a fürgeteg vad erővel zúdul a Dzsærdára. Szélörvények vagdosnak dingótesteket a deszkafalaknak. Kenguruk repülnek tova az ablakok előtt. Recsegnek és ropognak az eresztékek, nőttön-nő a félelem, félérednek az arcok és

bennszakadnak a hangok, reszketnek kezek és kitágulnak a pupillák...

Pár perc alatt egész New Szegedet maga alá temeti a homok. Soha többé nem kerül elő semmi, ami a városhoz tartozott, néhány év múlva már a helyét sem ismeri senki.

Egyedül Jókai Mór menekült meg a nyugat-ausztráliai New Szeged katasztrófájából, de ő is mélyen hallgatott az eseményekről, amelynek a perthi napilapok sem szenteltek többet egy-egy, pár soros hírnél. Ausztráliai útjáról sem beszélt soha Jókai, nem is írt a hatalmas déli földrészen szerzett tapasztatairól. *Föltámadás után* című kéziratán haláláig dolgozott, ám vélhetően sosem fejezte be, és majdnem biztosan megsemmisítette, amikor érezte, hogy közel a vég. Tény, hogy a hagyatékából sosem került elő sem részben, sem egészben ilyen című vagy ausztrál tárgyú, illetve Petőfi lehetséges túléléséről szóló kézirat. Második felesége, Nagy Bella évekkal az író halála után mesélte Mikszáth Kálmán-nak, hogy a férje a halálos ágyán többször is elismételte, hogy aki egyszer hőssé vált, az maradjon hős örökre.

Farkas Kornél

Párbeszédkísérletek

1

*beszélgessünk fejben
ülj le elém és nézlek
tekintetemmel a hátadat pásztázom
és azt mesélem hogy téged
a száműzött istenek szabtak
szabálytalan vagy féreg
gyümölcs amit Pán éjente szedett le
az álruhás Perszephonének
amikor hevülten s futtukban döltek
súgdosva fügék törzsének
és vérszagún akár az apránként
kisimogatott rettegések
miket a vállad ívében is látok
és mérek a magam hitéhez
míg tarkódon lesikló lélegzetemmel
könyörgök létezz létezz*

2

*beszélgessünk fejben
leülök eléd és nézhetsz
önként ha belépek mélységed fölé
meglökhetsz aztán megfélhetsz
mint Héraklész után az árvák
ha a Kerberosz elébe térnek
néma és nehéz és érinthetetlen
kegyetlen csillagképek
lesznek és közöttük úr csak
taszít hogy ebben a mélyben
te sohasem kotorsz csak vég nélkül bomolsz
valami ósodüsszeuszi présben*

*és a templomban is ahol ketten
könyörgünk Démétérhez
te azért hogy még egyszer szóljak
én azért hogy kérdezz kérdezz*

Kifejtések

1

*emlékezésből, emlékezésből
nézd, mit fejtettél ki ebből az ércből
nézd, kavarogsz, mint szénpor, a tárna
beomlott, hol, jaj, hol van egy fáklya
hol, hangod átkokat súgdos a sötétből
hogy számomra nincs kiút, nincs, a keresésből
szokás lesz, bányalég, fullasztó rögeszme
hogy szénporként szitálsz a koptatott kövekre
hogy beljebb és beljebb, a bányásznak torkába
úgy rakódik a por, mint elhadart imába
az elfojtott rettegés, a napot váltó sötét
hogy úgy viselem neved, mint sajgó hajszáltörést
a rodonit, az achát, kénes víz szivárog
a résekbe, és egyre mélyülő hiányok
mentén aprózódok míg megreccsen a támfa
nézd, milyen erőkkkel hagyta magamra zárva*

2

*emlékezésből, emlékezésből
emberszín kevertem porból és vérből
emberszín, emberszív, végenincs tárna
nevedet rovásként írom a pusztulásba
ott, ahol legsűrűbb a légtelen lég, sötét
foltokban feslik fel a fojtó elköszönés
felfeslik és ütöm: peregenek a rögök*

*fejtlek, hogyha fáj is, fejtem magam, s nyögök
míg minden kis darabban ott érzem a hegyet
búvópatak neszét (shh), lidérces fényt, jeget
s így mérgemet elisszák, oxidálják kövek
nézd, egyre csak szilárdul az a belső magmás tömeg
amit én csak öntudatnak, de hívhatod léleknek
ami hegyeket tart, mozgat, és eképpen téged meg
parányokká bont szét, hogy legyél bizmut, jáspis
hogy fényed legyenek végre, és ne csak nézz, de láss is*

3

*amikor, amikor, amikor utoljára
az elképedés ívét öltöd vérkő szádra
és lábaddal a föld reng, fejedben ég dörög
akkor fogod tudni, hogy a hegy, amivé növök
az ott marad a vállon, túl időn, elmúláson
érccé tömörül mind, amit sittként hagytál máson
érccé, amin többé nem tör át folyó, patak
nem tükröződnek arcok és visszhangzanak szavak
csak csendje túlásásnak, önös tékozlásnak
és megnyugodhatsz, persze, de milyen megnyugvás az
ami erózióból lett, és nem összesimulásból
hogy végül úgy vakartalak le, mint őszöreg palákról
a salakot, a meszet, felpuhult többleteket
nézd, már csak bányabiztosként tartok néha körmenetet
figyelni, ahogy eltűnsz minden zugból, repedésből
már a nevedet sem fényből, csak amúgy emlékezésből*

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. V.

*Feltárok, magamból nyitok
sok jó könyvet, majd lapozza több eszem,
áttetsző nyolc kezem...
Pecsettjét feltépve, feloldva élvezem:
mind élmény-töredék, nyílt titok...*

(Zorman Zelme)

„Adva van egy erő, mint a *horror*, ez rögtön szín alakú nálam, mert az a benyomásom, hogy a szín semmi egyéb, mint a dolgoknak a *dologként-létezés-nél* fölhasználatlanul maradt energiatöbblete, tehát erő, mely (a *horror* eseténél) mondjuk világoslila (ezüst, illetőleg higany, orgonavirággal kombinálva: psycho-Patou), és a világoslila Faraday-trouvaille hűvösen szellemi valami, legalábbis levegőszerű, a tér egyik ragály-tubusa...” (Szentkuthy Miklós: *Prae*, második kötet, részlet)

- - -

Merülések, feltárások, sejtések, mélysötétek...

Év-tizedek (századok?) után „végre” megoldódott (?) a rejtély, hogy mi okozza a Mariana-árokából érkező kísérteties hangokat. A világ legmélyebb – 10 935 méter mély – óceáni árka felől még 2014 idusán hallottak először bizonyos (*Nagy Agybúvárnokok*, a mélytudatlan járatokon is túl-turkászó) tudósok különös hangokat, miközben akusztikus felméréseket végeztek a kialvatlan álom-mélységek legeslegmélyén, az addig elképzelhetetlen al-távlatok mélyében...

Ha pokolra jutsz, legmélyére térj: az már a menny. Mert minden körbe ér. (W. S.)

A hang két különálló részre bontható: az egyik egy mély, robusztus hangra, amely a mélyben több helyről is visszaverődik, míg a másik egy magas hangú fémes recsegés, amit a kutatók a *Star Trek*-ben és a *Csillagok háborújában* látott űrhajók által kiadott hangokhoz hasonlítottak...

- - -

*Sztivikém, te nagyon rákapcsoltál. Még ekkis szesz, tezsvérek? – A nénikém azt hiszi, te ölted meg az anyádat. Ezért nem tűri, hogy barátkozzak veled. – Valaki megölte – szólt Stephen mélabúsan. – Az istenit a fejednek, letérdelhettél volna, Csücske, ha egyszer haldokló anyád kérte – mondta Buck Mulligan. – Hiperboreus vagyok én is, akárcsak te. De ha az ember arra gondol, hogy anyád utolsó leheletével azért könyörög, hogy térdelj le, és imádkozz érte? És te megtagadtad? Van benned valami baljós... Abbahagyta, és újra, könnyedén beszappanozta másik arcát. Türelmes mosoly fodrozta ajkait. – De elragadó komédiás – morogta magában. – Csücske, a legelragadóbb komédiás minden komédiások között. Egyenletes tempóban, csöndben és nagy gonddal borotválkozott... (James Joyce: *Ulysses*, részlet)*

- - -

A Bryde-bálna lehet a forrás – folytatta a narrátor a joycei intermezzo után –: a Mariana-árok közelében tíz példányt találtak, amelyből kilencen adták ki a jellegzetes hangot. Ann Allen, a tanulmány vezető szerzője szerint (aki éppen az Ötödik Álmat és Az ős kastélyt olvasta a víz alatt, a mélységes űr spirális gyomrában): egy még lehet véletlen, kettő véletlen egybeesés, kilenc viszont már a forrást jelölheti.

Ahhoz azonban, hogy kiderüljön, valóban ezek az állatok felelősek-e a kiadott hangért, az évek során a környéken rögzített hangfelvételeket is át kellett nézni. Ehhez először képpé

– spektogrammá – kellett alakítani a hangot, hogy aztán az algoritmusnak is könnyebb legyen egyezést találnia...

Szerettem volna végigolvasni, hogyan viselkedik a fekete lyuk, amikor a gravitációs collapsus miatt az eseményhorizontnál kisebb lesz az átmérője. Számomra erotikus mögöttes tartalma volt ezeknek az asztrofizikai modelleknek, és mind szilárdabbá vált a meggyőződése, hogy Stephen Hawking nem a fizikáról, hanem a szexről ír, de nem a szánalmas emberi közösülésről, hanem a grandiózus kozmikus koituszról, amely eredményeképpen az anyag született. Hisz nem véletlen, hogy angolul egyaránt Big Bang-nek mondják a „nagy robbanást” és a „nagy dugást”.

A világegyetemben a legtitkosabb dolgokat a fekete lyukak sötétje borítja, és nem lehet bepillantani a szingularitásba, mivel nem jut el belőle hozzánk fény, akár egy hálósobából, ahol lekapcsolták az éjjeli lámpát... Lényegében – gondoltam – az asztrofizikusok is csak voyeurök. De a voyeuröknek néha sikerül meglesni mások aktusát a függönyök közti résen át, ám a fizikusokkal úgy kitolt a sors, hogy a koromsötétbe nézve abszolút mindent el kell képzelniük... (Viktor Pelevin: A metamor szent könyve, részlet)

Ganésa és Laksmi (Dévanágari: लक्ष्मी) bronz-szobrocskák merev-éberen figyelik éjjeli tevékenységeimet: obszidián-törmelekek és zúzott borospoharak között íródik a *leíró* gyertyaláng-rezonáció (ó, rezignáció!) által megrajzolt, félhomály-sziluettes hanyatlása...

Csikarsznyi rücsök-csigák csókjai: nyálfoltok az alsógatyán. Csábítás-neszek, eszméletvesz(tege)tés... Ébredés-kísérlet: a jobb térd két-három ököl méretűre duzzadt, majd (a gyermekkori sérülés-varrat mentén) kifakadt...

Maszkos segítő (sámán?) hajolt fölém – meséli tovább a *leíró* harmadik alteregója –, lázasan, kábulva feküdtem egy gőzőkkel, gyógynövénytárával teli sátorban. Valamiért úgy éreztem, hogy Belső-Ázsiában (talán Mongóliában) vagyok... A véres-gennyes duzzanat egy résen kifakadt, és egy élőlény lábai, inkább csápjai nyúltak ki, majd visszahúzódtak... Aztán egy félelmetes, furcsán *vigyorgó* (sőt: *mosolygó*) fej bukkant elő, majd egyik csápjával visszahúzta önnön fejét, elrejtőzött – és bevarrta maga után a hasadékat... – *Gyógyító pók. A Kék Pettyes elmebogár...* – mintha ezt suttogetta volna a maszkos ember, aztán ismét elájultam...

Keszthelyi György

Levél a másvilágról

*Lassan rájösztök mind, hogy nem ott vagyok,
ahol eddig legalább kétszer voltam,
az már mókás, hogy sehol sem vagyok,
hogy nem látok senkit a tükörben sem.
Azt is elmondom, hogy szavam faragott kő,
hogy a tó partján megsimogattad a fejem,
mire még az ateisták is keresztet vetettek.
Ha anyádat keresném, te látnád kárát,
én tudniillik vénülő csontjaim alatt
golyóálló mellényt viselek, meg aztán
senkit sem késeltem halálra soha,
íjam, nyílam sincs, mint költősanynak,
aki a nyárfa mögött is királyokat sejtett.*

*Lassan rájösztök mind, hogy ez a másvilág,
és bár kisbetűvel írják, mert időszerűtlen,
napok kérdése, hogy mikor lesz gigászi,
mint betű, mint fogalom, mint fatalitás.
Épp szerkesztelek, legyünk mi tizenhármak,
értem alatta, azok, akik szívrepesve várják
a balsorsot, a lélek üres bombatölcséreit.
Lassan rájösztök, a legyintés, a lefittyedt ajak
sokkal kifejezőbb, mert indokot nem vár,
a kéz szorítása sem lehet tökéletes,
de még virtuális terveinken is túltesz
ha néha lezuhanunk – a felhők közé.
Apropó: kérdezd meg erről anyádat is.*

Az utolsó vacsora

*Beszivárogtak a kálváriák,
borostás gesztenyehéjak,
mint válófélben lévő férfiak arca,
mint a zuhanás lázadó tekintete.
Terítve az asztal – mondta,
nem láthattam, csak az a halott illat,
ami a gyöngyvirágéhoz hasonlított,
csak az áradt be a nyitott ablakon.*

*A leves hideg volt, savanyú,
figyeld a vendégeket – mondta,
majd a spartherdre tett egy bögre kávé.
Ez nem az én konyhám – gondoltam,
és leöblítettem a kávéskanalat.
Koldulhatsz – így mondta ő,
szemébe dobtál egy tányérnyi földet.
egy egész tekercs film veszett oda.*

*A holló szárnycsapásait hallottam,
akkor szállt alá a fellegekből.
csőrében olajág, a béke kitűzője.
És ott ültünk mind, a magunkba
menekültek, az árvaháziai,
esteledett már, a mozivásznon
oroszcárok várták a vacsorát,
az ördög az asszonyból falatozott.*

Szívtelenül

*Ha széthasítod a szívemet,
eszembe jut Csajkovszkij Diótörője,
ezen szűröm át a törmeléket,
és elviccelődöm a balett-táncosokon,
akik ez esetben mind homokosok.*

*Ha a lelkembe taposol, ásol,
csapatnyi széki kubikost látok benned,
vagy talán inkább a rabokat,
akiknek a Zola utcában
odahajítottam pár csomag dohányt.*

*Ha őszintén felkínálkozol,
nem eszem többet spenótot, nehogy
Popeye-jel feküdj a fűbe
a bolondokháza hátsó udvarán,
míg elráncigálnak az ápolók.*

Czilli Aranka

Gyógyulás

A félig elhúzott szalagfüggöny és tartójának sarka között laza, hintaszerű fonalat képez a függöny zsinórja. Ahogy a hátamon fekszem a kórházi ágyon, miközben bal karomba csepeg az infúzió, ezt a műanyag gyöngyökből összeforrasztott hintaszálát nézem. El-elszenderedem, felébredek. Az átlátszó lé csöpög, a háromágyas szoba két üres ágya vízszintes vigyázzban áll, és a fehér fonal mozdulatlanul csüng bele a látómezőmbé.

Számolom a csöppeket. Ahogy a palack homogén tartalma az apró tartályban tökéletes cseppé formálódik, addig nő, amíg saját súlya alatt elszakad, de a zuhanás előtt még összerezdül, megremeg.

Pillantásom a szalagfüggöny zsinórjára csúszik. Megmozdul. Összeráncolom a szemöldököm, fókuszálok. A zsinóron egy gyermek ül. Térdig ér a rövidnadrágja, hosszú szárú, fehér zoknijára szandált húzott.

– Te jó ég! – sóhajtok fel. Nem is a függönyzsinóron ülő gyermek látványa lep meg, hanem a semmibe belelógó, zoknis-szandálos lába – Van még, aki képes zoknira szandált húzni?

Felülök az ágyon, előrehajlok. Ha ismersz, tudod: rövidlátó vagyok.

A gyermek kócos. Szeme kék, homloka magas és domború. Píse orra alól deresedő bajusz indul, majd összefolyik rendezetlen, mellkasára omló szürke szakállával.

– Na, kész, ennyi volt. Agyamra ment az infúzió – suttogom magam elé.

A gyermek felnevet, és meghajtja lábaival a hintát, kacagva hajtja, fejét hátraveti és kuncog.

– Te tényleg itt vagy? – kérdezem.

– Látsz vagy nem? – provokál.

– Igen – felelem.

- Akkor itt vagyok, nem? – kacag fel újra.
- Hány éves vagy? – próbálom megfejteni a rejtélyt.
- Fogalmam sincs. És nem is érdekel – vonja meg a vállát.
- És ki vagy? – bámulom értetlenül.
- Azt sem tudom. Neked ki vagyok? – dobja vissza a kérdést.
- Biztos valamelyik gyógyszerem mellékhatása. Vagy a benem tomboló gyulladás újabb szintje. Nem létezel. Hallucinálok.
- magyarázom, bár inkább magamnak, mint neki.
- Hát, jó, ha ettől te jobban leszel... – vonja meg a vállát a szakállas gyermek.

Elaludtam. Hosszú és mély alvás lehetett. Mikor felébredtem, már nem lógott belőlem az infúzió csöve. Sötét volt a szobában. Egyszer csak ebben a sötétben megszólal a mellettem levő ágyon valaki. Összerezzenek. Anyám hangja. Igen, tudom, három éve ezen a kórházi ágyon haldoklott anyám. Itt őrködtem mellette, pont itt ülve, ahol most betegként fekszem. Rögtön rájöttem erre, amikor pár napja a szolgálatos nővérek bekísértek a kórterembe. Minden ágy szabad volt, és önkéntelenül leültem erre az ajtóhoz legközelebbi szabad helyre. Mintha anyám koporsójába készültem volna belefeküdni, belémhasított a rettegés, a fájdalom, és a többiek számára érthetetlen rándulással ugrottam fel és átültem a szomszéd fekvőhelyre.

Szóval sötét van. Megszólal mellettem a három éve halott anyám:

- Te még mindig itt vagy? Én azt hittem, meghaltál. Régóta fekszünk itt, nem? – kérdezi zavarodottan.

- Igen, édesanyám. Lassan három éve.
- Nagyon beteg vagy? – kérdezi aggódva.
- Nem nagyon. Tüdőgyulladás. Túl fogom élni – nyugtatom.
- És én? Nagyon beteg vagyok? – folytatja.
- Igen.
- Túl fogom élni? – gyenge és ijedt a hangja.
- Nem – válaszolom. A sötétet mindkettőnk szipogása belakja.

Az ablak előtt alig észrevehetően meg-megmozdul a zsinórhinta. Az öreg gyermek csendben hajtja magát.

Anyám végigjajgatja az éjszakát. Néha alig hallhatóan sóhajt, nyögdécsel, aztán újra jajgat, az istenét hívogatja, az anyját és testvéreit. Aztán felém fordul. Mélységes szemrehányással és megvetéssel mondja:

– Te bezzeg itt vagy. És nem segítesz rajtam. Mert te a haláloamat várod, mi? Mindig is kívül álltál mindenben. Nem tartoztál senkihez, nem kellettél senkinek. Miért jöttél? Nem hívott senki. – nevetett.

Aztán valószínűleg erősödnek a fájdalmai, mert artikulálatlan, kétségbeesett üvöltésbe kezd. Kitépi karjából az infúziót, ezerfelé spriccel a vér. Üvölt. Fülemre szorítom a tenyerem. Ez egy rémálom. Csak rémálom. Berohannak a nővérek, az ügyeletes orvos, mindenki anyám körül forgolódik, próbálják a lehető legrövidebb idő alatt visszafordítani a bajt. Anyám tovább üvölt, kapálózik, küzd a személyzettel. Közben felém mutogat, és azt kiabálja:

– Vigyék el innen! Meg akar ölni.

Valaki nyugtató injekciót fecskendezett anyámba. Lassan elcsendesedett, mély álomba zuhant. A nővérek stabilizálták az állapotát, újrakötötték az infúziót, tiszta ágyneműt húztak az ágyára és kimentek. Senki nem nézett felém.

Talán nem is vagyok itt. Eddig arra gondoltam, hogy ebben a szobában én vagyok a beteg. Mindenki más csak a képzeletem szüleménye. Hiszen anyám három éve halott. Igen, itt ebben az ágyban agonizált, aztán meghalt. Nem értem, nem érzem a valóság határait. Ki rekedt kívül, ki fér bele a jelenbe? Meddig folyhat egymásba a valóság és a képzelet? Azt mondják, amikor két tenger találkozik az óceán torkolatánál, nem folynak össze, hanem szemmel láthatóan elkülönülnek, viszik tovább színeiket, hőmérsékletüket, egész titokzatos, mélységben rejtett élővilágukat, mielőtt belevesznek a parttalan óceánba. Hol van a múlt és a jelen határa? Hogy folyhatok át a jövőmbe, a végtelen, parttalan ismeretlenbe, ha múltam zavaros tajtékaiban vergődöm?

Csend van a kórteremben. Elalszom én is.

Amikor felébredek, még mindig sötét van. A szomszéd ágy körül suttogás. Mintha gyűlést tartana egy kisebb tömeg. Hegyezem a fülemet.

– El akar tenni láb alól. Biztos, hogy a lakásom kell neki. Szemembe mondta, hogy meg fogok halni. Meg fog ölni – nehezen, levegő után kapkodva hadarja a szavakat.

– Jaj, mama, hagyja már a marhaságot! Ez a demencia. Megmondta az orvos – legyintett a fia. – A lakás meg úgyis az enyém lesz, azért egy percig se aggódjon – nevetett.

Az ágy melletti széken megszokott görnyedt tartással ül András.

– Na jó, de mi legyen vele, ha meggyógyul? – csend lett. Hoszszú, kínos csend. Megtöri és folytatja. – Nekem már egy ideje nem kell. Szabad akarok lenni. Elválok tőle. Fizesse ki a részem, és elmegyek – mondja, s én nem tudom, hogy nekem modja, tudatában annak, hogy hallom, vagy inkább magával alkudozik.

– Ülj le magadnak, Andris! – szólt rá a bátyám. Mégiscsak a gyermekeid anyja.

– Persze, őket meg is tarthatja – röhögött. Én Lindába vagyok szerelmes. Senki más nem kell. Ha kifizeti a részem, felveszek melléje egy bankkölcsönt és úgy elhúzunk innen ketten az új életbe, mint a pinty.

– Hova, te? – kérdez rá szokatlanul tiszta hangon anyám.

– Majd meglátjuk. Házat bérelünk Korfun – felelte.

Belémhasított a gyötrelem. Tavaly elvitt nyaralni Andris Korfura. Húsz év házasság alatt soha sehova nem szervezett nyaralást. Most mindent egyedül intézett, nekem csak a kifizetés maradt. Nem zsörtöltem, szó nélkül fizettem, hiszen meghatott a gesztus. És most értem meg. Linda is ott volt. Vajon ki vitt kit? És ki fizetett kinek? És mit? Összeáll a kép.

Linda, aki eddig humorított háttal ült András székének karfáján, most elengedte magát, és rászólt:

– Bérelünk, mi? Azt ugyan elfelejtheted. Tudod te, hányan vennének nekem lakást Korfun? Csak kacsintanom kell. (Na jó, talán nem csak kacsintanom, de akkor is...). Bandikám, meggon-dolnám ezt még lakással is, de albérletbe veled? Ne légy nevetséges! Nem olyan nő vagyok – kérte ki magának.

Erre a mondatra mindenkiből kiobbant a nevetés. Még a hal-dokló anyám is kuncogott.

Azt hiszem, nekem is mosolyra húzódott az ajkam. Keserű, fájdalmas mosolyra.

Az ablak felé nézek. A gyermek vékony lábacskaival keveri a levegőt. A holdvilág hátulról világítja meg, nem látom az arcki-fejezését.

Egyre többen vannak a szobában. Már teljesen elállják a kijáratot, egymás szavába vágunk, mindenkinek van valamilyen panasz, sérülése, megbosszulnivalója velem kapcsolatban.

– Te kapsz még levegőt? – kérdezi a gyermek. – Nem fulladsz meg?

Elgondolkoztam. A tüdőm körvonalai égtek bennem, de muszáj volt a hátamon feküdnöm. Ebben a kórházi ágyban ez a legkényelmesebb pozíció. A legkisebb mozdulattól is légszomjam lett, ezért szoborrá merevedve feküdtem és gazdálkodtam a levegővel. Világéletemben jó voltam ebben. Azzal és annyival gazdálkodtam, ami és amennyi volt. Kérni csak a legnagyobb kétségbeesésben próbálkoztam, hiszen egyrészt megalázó volt, másrészt nagyon is jól ismertem a visszautasítás, a megtagadás, a „nem” kegyetlen visszafordíthatatlanságát.

Felülök. Az ágy szélén lelógatom a lábamat. Meg kell küzdeni a lélegzetvételnyi levegőért. Szédülök, izzadok, fáj a mellkasom. A gyermek lehuppan a hintájáról, lábujjhegyre áll a párkányon, és kitarja az ablakot.

– Gyere, lélegezz! – mondja kedvesen, és a vállamra ül.

Így állunk ketten az éjszakai tájban, két világ ablakszemnyi találkozásánál.

A sötétség, mint egy sűrű, ében hajzuhatag szétomlik az ég vállán, és apró szeplők, anyajegyek titokzatos, világító csillagrendszere bomlik ki előttem. Ha kinyújtanám a kezem, elérném és megsimogathatnám, úgy érzem. Odaköltöznék ebbe a csodákkal tele tájba.

– Hallottál már a gravitációról? – súgja kajánul a fülembe a gyermek. Mélyen a szemébe nézek. Ki lehet ő, aki olvassa a gondolataimat, és akinek létezésére semmilyen észszerű magyarázatom nincs.

– Ki vagy te? – kérdezem újra.

– Neked? – kérdez vissza.

– Nem. Mindenkinek. Vagy magadnak.
– Hm... Magamnak mindenki. Mindenkinek akárki. Talán így a legpontosabb.

– És nekem? – próbálok tovább tapogatózni.

– Szerinted?

– Én nem tudom. Te vagy az Isten? – kérdezem.

Hangosan felnevet. – Adj nevet, hogy klisé legyek! – ironizál.

– Az vagy? – kérdezem.

– Lehetek. Belém tudsz kapaszkodni? – kérdezi.

– Megbírsz? – kérdezem.

Egyikünk sem válaszol.

Feltérdelek az ablakpárkányra. A vállamon ül és a hajamba kapaszkodik.

– Hova készülsz? – kérdezi.

– Oda – mutatok az ébenhajú, szeplős égre.

– Tudod, hogy nem lehet – mosolyog a gyermek.

Felállok az ablakpárkányra. Átjár az éjszaka hűvöse, tudómetégeti a hideg levegő.

– Le fogok zuhanni? – kérdezem tőle ijedten.

– Megtörténhet – válaszolja.

– És te? – kérdezem.

– Veled zuhanok.

Hátrafordulok. A sötét szoba zsúfolásig telt az elégedetlenekkel. Már nem tudnék az ágyamig se visszamenni.

– Nincs más út – mondom kétségbeesetten.

– Nincs – válaszolja.

– Vannak csodák, gyermek? – kérdezem tőle.

– Csak csodák vannak – válaszolja.

Leemelem a vállamról. Magamhoz ölelem. Olyan határozottan szorít vékony karocskáival, hogy tudom: zuhanás közben sem engedne el.

Csak a boka megmozdítása nehéz. Előrecsúsztatom, amíg elfogy talpam alól a párkány.

Az októberi szél meglebbenti az üres ablak mögött a szalagfüggönyt.

Ilyés Krisztinka

Segélykiáltás

*Baljós üzenet az asztalon.
Whiskytól ázik a papír – ilyenkor
elmenekül a szó az értelemből,
csatákat vívnak a legnagyobb vadak.*

*Félek – az igazság mindig
tagadva tűr, s újabb eszméket
szül a rothadás.*

*Jobb volna visszatérni Adyhoz,
ódát szavalni, félrecsúszott
nyakkendőkben jajveszékelní,
idézni mindent: mi élt és éltetett –
elmerülni a költészetben.
Átvinni mindent, a lelket és a húst,
át, a túlsó partra – az volna jó.*

*De lám – nincs esély, hogy halmazba
gyűjthessük a valódi könnyeket.
Az átkozott csend betemet mindent,
amott a kipréselt várfalak...
Átázott papír az asztalon – ferdül a szó.
Most kinek fogom újra, de igazán,
megírni önmagam?*

A boldogtalanok szépsége

*Hajtű-fonálból van az ég
megrepedezett alsó része.
Kettétört valami a hitben,
amikor rátaláltak az emberek
a Földre – látni a hűvös
arcokat.*

*Visszatükrözi a hold a múltat:
emberek tekerik vissza az
óramánust – szépségért
ölel a puszta látvány,
emberek futkosnak
a képkeret között,
hozzáláncolták az álmokat.*

*Ezek az emberek mindent leírtak
már előttünk, ismerték
a boldogságot – nekünk már
csak egy feladat maradt idelent,
hiába térünk vissza az időkön
túlra, meg kell értenünk:
hol a halál fedőköve áll,
ott élettél végződni nem lehet.*

Arthur Rimbaud versei
Szilágyi László fordításában

A részeg hajó (Le bateau ivre)

*Hogy vittek lefele közönyös, nagy Vizek,
Éreztem, mi sem köt már a vontatókhoz,
Céltáblaként kiket lármás Rézbőrűek
Meztelen szegeztek rikító póznákhoz.*

*A legénység sorsa nem érdekelt immár,
Angol kelmét-e, vagy flamand búzát viszek.
S hogy vontatóimnál elült a hűhó már,
Hagytak, hová vágytam leszállni, a Vizek.*

*Múlt télen Én, az ár dühödt morájában
Rohantam konokon: úzótt vadóc tudat,
S földnyelv ha leszakad nagy fölindulásban
Nem élhet át ennél győztesebb zűrzavart.*

*Áldott viharokra ébredtem a vizen.
Mint semmi parafát dobáltak a habok
– Konok hullahordó koboldok – tíz éjen.
S nem bántam: lesnek-é bamba lampionok.*

*Lágyabban, mint fanyar íz gyermekek ínyét
Fenyődúcaimat zöldes víz járta át,
S kékoportó-foltok, hányások penészét
Lemosta, szaggatva kormányt és vasmacskát.*

*S Tenger Énekében azóta fürödtem,
Zöld azúrt habzsolva, Tejút-csillanásban,*

*Hol – sápadt uszadék – tűnődve, bűvölten
Néha lemerül egy hulla a habokban;*

*Hol váratlan dereng kékes önkívület,
Vörheny virradatban lassúdan remegve,
Hatalmasabban, mint szeszek, mint szent ihlet,
Erjed a szerelem pirosuló keserve!*

*Ismerek villanó eget és szökőárt,
Bukóhullám fodrát, és ismerem az éjt,
Magasztos hajnalt, mint gerlék surranását,
És láttam néha még, mit ember látni vélt!*

*Láttam bukó napot, mit rémség foltozott,
Villódzó fénybe fúlt mélylila dermedést,
– Mint megannyi antik dráma hős álltak ott –
S távoli hullámról csillanó remegést!
Álmodtam zöld éjben vakító havazást,
Bimbódzó ölelést a tenger szemében,
Hallatlan nedvekben örvénylő áramlást,
És sárga-kék hajnalt zengő görögtűzben!*

*Elnéztem hónapszám: hullám-bikacsordák
Miként vetik maguk vadul a szirtekre,
S pofáikat vajon fénylábú Madonnák
Letaszíthatják-e ziháló vizekbe!*

*Képzeld, elvetődtem oly mesés helyekre,
Hol emberbőrbe bújt párdúc hunyorgott rám!
S az ég peremén egy türkiz seregletre
Vetett óriási pányvát a szivárvány.*

*Láttam nagy, erjedő posványt, hol sás közén
Törbe ejtve maga Leviathan rohadt!
Felkorbácsolt habot alvó öböl vizén,
És messzeségeket, merre buzgár fakadt!*

*Gleccsert, ezüst Napot, gyöngy-habot, üszök-eget!
Undorító roncsot barna öblök mélyén,
Hol óriáskigyók, ha marják a tetvek,
Alámerülnek dőlt, miazmás fák tövéén!*

*Gyerekek mutatnék tengeri keszeget,
Kék vízből, aranyszín, éneklő halakat.
– Virághab ringatott otthagyni a révet,
S csalfa szelek néha szárnyaikra kaptak.*

*Olykor, síró tenger, mely lágyan ringatott,
A mélyből tapadó hínárt sodort hozzám,
S mártír-én, kit e Föld minden tája nyomott,
Maradtam ott, mint egy térdreborult bús lány.*

*Ingó deszkámra már, mint szigetre tapadt
Cserfes madárrajok enyves ürüléke.
S míg hajóztam tova, zilált kötél alatt
Vízbefülők buktak aludni a mélybe.*

*Én-hajó, ki öblök sörényébe szorult,
Madártalan légbe kit az orkán sodor,
Ki lettem már csontváz, mely víztől ittasult,
Nem ment ki vitorlás, sem Hanza-monitor;*

*Szabadon, fujtatva, lila ködbe vonva,
Lukasztottam át a vöröslő ég falát,
S kényes poétáknak mennyei koktélna
Kavartam csillogó moszatot, zöld nyálkát;*

*Villámfény-üzötten csak rohantam egyre,
Tébolyult deszkámat felhő-csikók lesték,
Mikor a hőségből leszakadt dörrenve,
Örvénylően az ég, mint mélylila festék;*

*Remegtem: moraj kelt a távolság ködén,
– Űzekedő vadak, és a Maelstrom láza –,
S kék mozzanatatlanság örök vándora, én,
Siratlak már Európa! Vén balkonok háza!*

*Láttam csillagzatot, s földet, hol az utast
Kitárt egek várják szent delíriumban:
Feneketlen éjben ki száműzve szunnyadsz
Ó jössz-e új Erő – arany szárnyalásban?*

*Sírtam sokat, igaz. Szívtépő Hajnalok!
Vészterhes fenn a Hold, bánatban kel a Nap;
Keserű vágyakban ha már elbódulok,
Törne bár gerincem, nyelne már be a hab!*

*Ha vágnék vízre még itt, Európában,
Hideg tócsa az, hol a balzsamos éjben
Egy gyermek kuporog, s elereszt nagy búsan
Egy papírhajócskát, mint lepkét a szélben.*

*Ó, kit áztatott már hullámok bús áradása,
Nem hanyódnak én csepűshajók sodrán,
Taszít tüzek s zászlók gőgje, lobogása,
S hogy dokkok szörny-szeme bambán bámuljon rám.*

Gorilovics Tivadar emlékének.

A zöld kocsmában

(Au cabaret vert)

*Nyolc napja múlt, hogy lábbelim levásott
A kavicsos úton Charleroi-ba tartva.
A Zöld Kocsmában egy pirítóst kértem ott
Sonkával, mely – sajna – félig hűlt volt rajta.*

*Lustán elheverve egy zöld kocsmapadon
Bámultam a falikárpit kusza-fura
Cirádáit, – midőn egy bájos hajadon:
Szeme tüzes, bögye feszes – de mekkora...*

*– Hej, ez nem olyan ám, ki a csóktól félne! –
Vajas pirítóst hoz nekem már nevetve,
Nem hűlt sonkával ám, festett fatányéron.*

*Fokhagyma illat leng halvány hússzín sonkán;
Ő tölt, hogy hab csordul egy nagy, ódon kupán,
Mit az alkonyi nap aransugárba von.*

A kis huncut

(La maline)

*Egy ódon fogadóban hol gyümölcsös aromák
S lakkok illata hál, – hogy éhem elüssöm –,
Vettem egy – mit tudom, milyen – belga fogást,
Majd egy öblös fotelbe belesüppedtem.*

*Hallgattam a faliórát, szótlán falatozva,
Amikor a konyhaajtót kívágta egy huzat,
– Jött egy pincérlányka, – vajon mit akarna?
Blúza picit szétnyílt, tincsei pajkosak.*

*Kis ujjával babrál, szégyenlősen, tétován,
Arcoskája barackszín, halvány bársonyán,
S gyermeki mosoly bujkál szája szegletén;*

*Rendezgetve a tálakat mellettem, kedvemre;
Aztán csak úgy – persze, egy csókot remélve –
„Nézd csak, fázik itt a képem” – súgta szendén...*

Télre álmodó (Rêvé pour l'hiver)

*Útra kelünk a télben egy kis piros fülkében,
Ringatózunk kék vánkoson
Te meg én. Jó lesz. Sok-sok puha fészekben
Bolond csókok csábja von.*

*Csukd be szemed, hogy ne láss az ablakon át
Ólalkodó éj-árnyakat,
Rút pofájú, vigyorgó, vérszomjas falkát,
Sunyi ordast, sötét démonokat.*

*Egyszer csak úgy érzed, csiklandoz arcodon...
Egy pici csók, s mint bolond pici pók oson,
Míg leér nyakadba...*

*Biztatsz aztán: „Keresd!”, s fejedet lehajtod;
– Soká fogjuk megtalálni e kis huncutot...
– Ki fut tova, távolba...*

A varjak

(Le corbeaux)

*Uram, ha már rideg a rét,
Ha lerombolt falvak alatt
Imák lelik halálukat,
És kifosztott lett a lét,
A nagy égből szabadítsd ránk
Drága varjak kevély raját.*

*Idegen, károgó hadak,
Fészketeket a fagy marja!
Kiket sodor folyók tarja,
Öreg kőkeresztek alatt,
Barázdákban, kövön léptek,
Oszoljatok, gyűljetek!*

*Ezrek, Frankhon földje felett
– Lent holtak alusznak sorban –
Körözzetek, hiszen tél van.
Mert ki itt jársz, el ne feledd
Mi a dolgunk: gondold meg már,
Kiáltsd világgá, gyászmadár!*

*De szentek az égből, fenn a tölgykoronán,
– Mely árbocként tűnt az éjbe –
Halljátok, hadd szóljon a rigó éneke
Azért, kit gúzsba köt erdő alján
A gaz, honnan nincs menekvés,
A jövőtlen vereség.*

A HÓNAP ALKOTÓJA

Acsai Roland

Petróleum

*Csibék**ültek a fűben, mint megannyi ék.**Kakas**kukorékolt, méhtől döngött a kas.**Kutya**csaholt, míg bent gőzölgött a zupa.**Tavak**lettek a tócsák, állt bennük a vak**zenész,**és hangszerén látszódott a penész.**Zakó**volt a tatán, s lassan folyt a Krakó.**Torony**harangja kongott halotti toron.**Tehén**böngött: még nem éltünk se te, se én.**Teper-**tő volt vacsorára, hozzá eper.**S lehuny-**ta szemét éjjel a petróleum.*

Móló

Móló.

Elmúlt a nyár, az el se múlt.

Koldus

lett az évszak, ami volt oly dús.

Hattyú

tollán már nem csillog a faggyú.

Csérek

sem mutatják, hogy mennyit érek.

S hínár

sincs tán a tóra dobva immár.

Vízcsepp.

Öröknek tűnt a nyári díszlet.

Zárszó:

emlékeinkbe veszve Szárszó.

A Baudelaire Budapesten ciklusból

Elmúlt ötven év

*A fészek újra látszik, üres már minden ág.
Az ágakon keresztül, a rések százain
a szürkehályog-égbolt talán miránk lelát,
mely ossziáni éppen, és cseppet sem latin.*

*Ha majd derűs lesz ismét, a kócos szarkafészeket
levélnek lenge zöldje előlünk eltakarja,
és hajnalonta már az új csörgésével ébreszt
fénylő, korom-szmokingban az ágakon a szarka.*

*Üres már minden ágbog, a fészek újra látszik,
most ellátunk az éig, és bámulhatjuk váltig.
Hideg van kint ma is, december eltökélt.*

*Eső is hull le fentről, a járda egyre ázik,
a sok lehullt levéltől alig látszik a pázsit.
A múlt se látszik innen: hogy elmúlt ötven év.*

Egy verset írtam végig

*Párizst már régen láttam, huszonkét évesen.
A Monceau-parkban ülve idéztem meg Adyt.
A Père-Lachaise-re nyár hullt, és nem volt más velem.
Baudelaire sírjára rakva sok kis, kerek kavics.*

*A Szajna-parti padra árnyékom rávetült.
Magányos útjaimra ma még emlékezem.
A Proust-háznál a falra, mely naptól áthevült.
Húszéves voltam akkor, és rátettem kezem.*

*Egy kávéházba térve sokáig ültem ott.
Frankom kevéske volt, be kellett osztani.
Tíz napra nyúlt az ottlét, és gyorsan elfutott.*

*A kis hostelben ágy várt, hozzá egy reggeli,
persze, csak ha odáig metróval eljutok.
Egy verset írtam végig, ezt el kell mondani.*

A szellemek keze

*Egy régi mozdulat ma végre célba ért:
a nagymamám kezét kinyújtja most felém,
majd ötven év távolból, felismerem azért,
pedig már túl vagyok az életem delén.*

*E kéz fehér; akár a lelkifurdalás,
előttem ellebeg: pillangó-szárnya int.
Az asztalon a méz, és hófehér kalács,
a nagymamám fehér ujjával megtapint.*

*Ujjával megtapintja a felnőtt arcomat,
vak szemmel meg se látja, hogy most milyen vagyok,
csak elképzelni tudja a férfi-ráncokat.*

*Csak elképzelni tudná: ha nem lenne halott.
A fény olyan, akár az áttetsző konyak –
a szellemek kezét már meg nem foghatod.*

Két Kosztolányi-emlékvers

Korcsolyák

*A korcsolyák
előkerülnek, s a templomban szólnak
az orgonák.*

*Megérkezett
a tél a hóval, bár meglehetősen
kevés esett.*

*A bágyatag
szellő lengeti lassan a tar fákon
az ágakat.*

*Ma szótlan ül
az idő, és látszódik a karjában
hagyott kanül.*

*A gyorsvonat
szaggatja fehér ingeit a ködnek,
a gyolcsokat.*

*Igézetek.
A múlt sebeiről letekerhetjük
e gézeket.*

*Futó patak
fölött az elkésett varjak repülnek:
utócsapat.*

*A szürkeség.
Megfogtam egy ágat, mintha megfognám
az űr kezét.*

*Sötétedik.
Nem olyan messze az éj már kilőtte
sörétjeit.*

A gyermekkori házról

*E ház
fölött füstifecske már nem cikáz.*

*Befújt
a lét, és becsöpögött a tejút.*

*Apu,
ha megjött, megnyikordult a kapu.*

*Kapor
virága hajlongott, és szállt a por.*

*Csibék
gurultak, akár a nyárfapihék.*

*Japán
tyúk figyelt, és a nádban élt a Pán.*

*Mulyák
voltunk még akkor, mint a kiskutyák.*

*Galamb
szólt, és várt a jövő, a nagy kaland.*

*Telek,
nyarak... Hol van az a régi telek?*

*Fenyő
állt rajta. Most már se férfi, se nő.*

D. H. Lawrence

A kígyó

Acsai Roland fordítása

*Kígyó érkezett a kerti kúthoz szomját oltani
egy forró, nyári napon, amikor
a forróság miatt még pizsamában odaértem.*

*Lesétáltam a lépcsőn a terebélyes, sötét szentjánoskenyérfa
különös illatú, mély árnyékában, majd kezembem a kancsóval
várakozni kezdtem: ott álltam, és vártam a soromra,
mivel ő ért előbb a kúthoz.*

*Kibújt a földfal sötét repedéséből,
sima hasával ernyedten átkúszott a kút padkáján,
állát a köre fektette,
majd szigorú szájával inni kezdett
a kikopott mélyedésből, hová a vízcseppek
hulltak. Lágyan és némán szippantva
kemény ínyén át a lanyha
csőtestébe a kortyokat.*

*Valaki megelőzött a kútnál, és nekem, a később jövőnek,
várnom kellett.*

*Felemelte fejét, mint egy szomját oltó tehén,
és olyan mélán bámult rám, mint vályúnál a borjú.
Kidugta villás nyelvét, eltűnődött egy pillanatra,
majd megint lehajolt, és ivott egy kicsit
földes barna és arany színben, mintha
a szicíliai július Etna-kemencéje égette volna ki.*

*Megszólalt a fejemben, amit tanultam:
hogy el kell pusztítani.
Hogy Szicíliában a fekete kígyók nem mérgesek,
a napsárgák viszont halálosak.*

*Egy hang azt súgta, ha igazi férfi
lennél, azonnal agyonvernéd egy bottal.*

*De be kell vallanom, nagyon imponált,
örültem ennek a csendes vendégnek, aki beállított
hozzám, hogy felfrissítse magát a kutamnál,
hogy aztán köszönet nélkül, nyugodtan és békésen
visszatérjen a föld izzó kemencéjébe.*

*Gyáva voltam, hogy nem végeztem vele?
Beteges vágy hajtott, hogy beszélni kívántam ökelmével?
Szolgalelkűség, hogy megtisztelve éreztem magam?
Mert megtisztelőnek éreztem látogatását.*

*De a hang csak nem hallgatott el:
„Ha nem félnél, elpusztítanád!”*

*A hangnak igaza volt, tényleg féltem, mulyán,
de a megilletődöttség még nagyobb volt,
amiért kilépve a föld titkos kapuján
nálam vendégeskedett.*

*Miután eleget
ivott, úgy emelte fel a nyakát, mintha megmámorosodott volna.
Kivillantotta éjfekete, villás nyelvét,
megnyalta a száját,
majd olyan fensőbbbségesen nézett szét, mint egy isten.
Lassan elfordította a fejét, és magába merülve,
kényelmesen, egész testével megfordult,
hogy visszatérjen a földfal repedésébe.*

*Amikor bedugta fejét abba a rémes részbe,
és szuszakolni kezdte magát befelé, a nincsbé,
ijedség fogott el, tiltakozás,
amiért önként eltűnik abban az undok, sötét lyukban,
és felbátorodva, hogy hátat fordított nekem,
közelebb léptem.*

*Letettem a kancsót, körbenéztem,
majd felkaptam egy fahasábot, melyet nagy csattanással
a kútnak hajítottam.*

*Biztos voltam benne, hogy neki nem ártottam,
de a farka minden előkelőséget nélkülözve megrándult,
mintha villám vágott volna bele, és eltűnt a részben:
elnyelte a föld fekete, szűk szája örökre,
míg ámulva álltam a déli csöndben.*

*Azonnal megbántam a tettem.
Milyen közönséges, durva és gonosz dolog volt!
Magam megvetettem,
és az egész átkozott, emberi tudásomat.*

*Felidéztem az albatroszokat,
és azt kívántam, bárcsak visszatérne a kígyóm!*

*Mert újra királyként tekintettem rá,
száműzött uralkodóként, akit az alvilág megfosztott koronájától,
és akit ismét trónra kell emelni mától.*

*Így vesztettem el minden esélyemet az élet
egyik uránál, és ezért
vezekelek azóta a kicsinyességemért.*

(Taormina)

A fordító jegyzete

D. H. Lawrence (1885–1930) angol író, költő, drámaíró. Több műfajban és műnemben alkotott, emellett sokat utazott. Leghíresebb művei a *Lady Chatterley szeretője* és a *Szerelmes asszonyok* című regények. Állatokról és növényekről szóló versei főként a *Birds, Beasts and Flowers* című kötetében kaptak helyet. Válogatott versei magyarul *Az érintés föltámadása* című kötetben láttak napvilágot 1988-ban Tornai József fordításában.

Jómagam azért fordítottam le ezt a versét (néhány más, állatokról szóló költeményével egyetemben), mert mindig foglalkoztattak az állatokról szóló versek, és magam is igen sok ilyet írtam már. Lawrence szabadversei olyanok, mintha egy-egy versbe tördelt kisprózát, tárcát olvasnánk. Többnyire nem szokványos állatokat választ tárggyául: kígyót, denevért, szúnyogot, teknőst. Lawrence-t több magyar költő is fordította, ezért egy-egy versnek több változata létezik magyarul. Az itt közölt versét Szabó Lőrinc ültette át először – meglepő hanyagsággal. Tornai József már sokkal szebben fordította. Szerettem volna azonban, ha elkészíthetek egy saját szájam íze szerinti fordítást. Ebbe aztán – alig észrevehetően, hogy ne térjek el túlságosan az eredeti szövegtől – itt-ott felvillanó rímeket, asszonáncokat is belecsempészttem a jobb hangzás érdekében, illetve a verszáró „ezért-kicsinyességemért” soráthajlásos rímpárt.

Laik Eszter

Kimerevített pillanatok

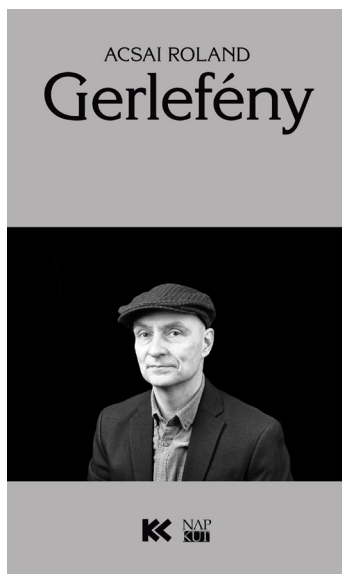
Acsai Roland

legújabb kötetéről

Vannak alkotók, akik mintha kortalanul hajóznának az időben, és alkotuk, kisugárzásuk, szellemiségük nem árulkodik az évek múlásáról. Acsai Rolandot is az örök „fiatal költők” között tartják számon a legtöbben – holott ötven életéve „elszelelt”; immár középkorú családapa, világot és alkotói stációkat megjárt lírikus-író, közel harminc kötettel, színpadi bemutatókkal és számos műfordítással a háta mögött.

A Napkút Kiadó *Gerlefény* címmel jelentette meg a költő ötvenedik születésnapjára legújabb verseit, s a kötet arról tanúskodik, hogy örök fiatalság ide vagy oda, maga a költő is elérkezettnek látta az időt egy rész-számvetésre. Nem meglepő hát, hogy a *Gerlefény* költeményei részben a félútról visszanező tekintet elé táruló tájat pásztázzák: a gyerekkort, a felnövekedést, a régi helyszíneket, miközben a jelenbe és előre is tekint e környezetét gondosan felmérő szem: a művek összegzik az évek során felgyűlt lelki javakat, és megfogalmazódnak bennük a majdan távozó kívánságai. S mivel Acsai Roland-kötetről van szó, mindez megannyi versformába öltöztetve, megannyi költői játék, ritmikai megoldás, allúzió és parafrázis segítségével szólal meg.

Nyitányként rögtön két, ritka versformának szentelt ciklussal örvendezteti meg a kötet az olvasóit: a villoni balladák, majd a villanellák különféle életeseményeket és felvillanó emlékfosz-

lányokat rögzítenek egy képzeletbeli fotóalbumban: a hajdani utcai padok képétől kezdve a kamaszkori videófilmnézésen át a költő lányának első szakításáig:

„Figyeltem az akácok fehér fürtjét,
és szinte hallottam, ahogy csörögnek.
Az jutott eszembe, hogy kisgyerekként
mi is ettük ajándékát a törzsnek,
ágnak – de nem eszünk virágot többet.”

(Ballada az akácvirágokról)

E ponton érdemes megjegyezni, hogy Acsai nem bujkál a verseiben, sosem távolítja el valóságos énjétől a megénekelt életesemények hőseit: egy pillanatig sem kéri az olvasótól, hogy a sorokba merülve vonatkoztasson el Acsai Rolandtól; épp ellenkezőleg – és nagyon rokonszenvesen –: önmaga válik nyitott könyvvé. Ez szépen látszik a másik ritka versformának, a villanellának szentelt ciklusból is, ami a villoni balladáknál már kissé elmosódottabb jelenetekre irányítja a figyelmet, például:

Gesztenyéről levél pilinkéz,
leveleknek se száma, se szeri,
mintha tyúkot fosztana egy kéz.

Tépi az időt az öröklét,
meg vannak számlálva a percei:
fosztja a fákat a hideg tél.

(Tollfosztás-villanella)

Ezek a versek már ráhangolnak a kötet ezután következő ciklusaira, melyek sorában az örökkévalóság távlatából pillanthatunk rá a mindennapi élet apró mozzanataira:

„A lámpafény a könyvre hullik:
Reviczky összes versei.

A délutánból est lesz úgyszólván,
az életünk meg eltelik.

Redőnyöket leengedik most
a kinti házak ablakán.
Az este jön, el minden így fogy,
amíg falon az óra jár.”

(Vele. Reviczky-redivivus 1.)

„Tanítom biciklizni
Johanna lányomat.
Futok, gurul mellettem,
rólam a víz szakad.

Így tanítottam régen
nővérét, Zsófiát.
Jöttek az évek, s mentek,
és hoztak pár hibát.”

(Ugyan)

Vagy a kötet ezt követő versében, ahol az otthoni késő esti béke hangulatába csöppenünk: „Timi elment”, és miközben a csillagok egymás után jönnek fel az égboltra, a lányával kettesben maradó apa letakarja éjjelre a kalitkát. *(Elillan)*

Megannyi banalitás, de az Acsai-versekben épp ezek a pillanatok rajzolják ki magát az életet; úgy is mondhatjuk, az élet a pillanatok mélységében bújik meg.

Talán nem túlságosan elrugaszkodott megállapítás, hogy egyfajta zen buddhista szemlélet hatja át a kötetet, miként Acsai Roland költészetének egészét is: a múltba tekintés nála nem nosztalgikus-fájdalmas sóvárgás, a jelen pillanatainak megragadása nem az idő megállításának kétségbeesett vágyát tükrözi, a jövő fürkészése pedig nem a szorongás húrjait rezgetti meg – ahogyan az európai kultúrkör költészetén fel-
növekedve azt megszokhattuk –, hanem ennél valami sokkal

elfogadóbb-belenyugvóbb életérzés árad e röpké pillanatfelvételekből.

De honnan-e nyugalom? – fogalmazódik meg óhatatlanul a kérdés a harmónia után sóvárgó, űzött kelet-európai olvasóban. A kötetet lapozgatva felsejlik a válasz: a mélyen megélt pillanatok legfőbb értékét a szeretetkapcsolatok adják. S akikkel e szoros kötelékek kialakulnak, voltaképp azok a társak e kötet főszereplői.

Mindenek előtt a költő gyermekei, akik az apa-lánya viszony sokrétűségét segítenek kibontani a versekben:

„Johanna indul óvodába,
és közben egy dalt énekel.
Csizmába bújik a kis lába,
még mindig öltöztetni kell.

Kérdését nem tartja magában,
és önmagunkkal szembesít...”
(*A messzeségről. Reviczky-redivivus 6.*)

Messze van Hollandia. Lányom ott él.
Lányaim nagyobbika. Húga alszik
ittthon, nálunk, bent a szobában. Este.
Hull az eső kint.
(*Gyóntatófülke*)

„Varjak őszi évada érkezett el.
Fél dióhéj: útra leejtve fekszik.
Víz alól kivillan ezüstös érem.
Lázas a lányom.”
(*Hívta*)

A gyerekek mellett éppily fontos szerepet játszik a szerelmes társ, akit hol játékosabb, hol komolyabb hangon örökít meg egy-egy vers. Előbbire példa, amikor feleségét, Tímeát múzsává emeli a költő egy híres Kosztolányi-mű parafrázisában:

„Puszival
üdvözlősz
hajnalban
Tímea.
Forró víz,
és filter,
kiázik
a tea.”

(Tímea);

a merengőbb hangütésű versekben pedig többek közt így bukkant fel a kedves:

„Műszerfal a fényt kibocsátva derengett,
Johanna figyelte a tájat, az éjt.
Oldalt Timi ült, aki már velem egy lett,
és szórt a hajára időnk kicsi dért.”

(Október elején)

Hasonló szerepet töltenek be a kötetben Acsai hű és örök társai, a madarak, amelyek (akik) szintén a kötődés, a gondoskodás alanyai, a kölcsönösségen alapuló szeretetkapcsolat megjelenítői. Ez esetben mindegy, hogy kalitkában nevelt pintyekről van-e szó, akik először esznek almát egy szép napon, vagy az ág csúcsán magában énekelgető rigóról, esetleg az abonyi óvodára megérkező gólyáról. A madarak etetése vagy egyszerű megfigyelése a versekben rögzített mindennapi rituálék legfontosabb mozzanatai közé tartoznak: a természettel, ezáltal a végtelenséggel, a rólunk, emberekről is gondoskodó nagyobb erővel kapcsolnak össze bennünket. A tisztelet és az alázat jelenik meg ezekben a sorokban; olyasféle panteista hit, amely egy pillanatra sem helyezi az embert társai, az állatok, vizek, növények fölé.

„Az alvó vadkacsák
már nem is alszanak,

szemük a holdra lát,
az ég csillag-havas.”

(Az alvó vadkacsák)

„Darázs a nyári napban
hosszan törölközik,
időnk madárcsapatban
felhők alá szökik.

Ki visszanéz, az látja
lebegni testüket,
a hangjukat csodálja,
ha éppen nem süket.”

(A szőlőfürtről)

Az állandó „szereplők” számbavételénél nem hagyhatjuk ki az ősoket sem, az ő vissza-visszatérő megidézésüket, akik ugyanúgy a tiszteletteljes szeretetkapcsolatok alanyai, mint az élők vagy a madarak és más természeti lények.

„A dédanyámnak apja
nem tudható, ki volt.
A név titokban hagyva:
fehér és néma folt.

(...)

De ő is ott van bennem,
csak ismeretlenül,
miként a többi szellem,
ki múltban elmerült.”

(Utánnymomat)

Ahogy nem feledkezhetünk meg a szellemi rokonokról: az újra és újra megidézett régiekről, a költőelődökről vagy mesterekről,

akkikkel szintén nem bánik szűkkeblűen Acsai. Számos verset, sőt verssorozatot szentel a kötetben egy-egy lírai példaképnek; ilyenek a Reviczky-redivivusok, a Himfy-strófák, az Arany Jánosnak címzett pantum; a Petőfi Sándor-reminiszcenciák (az *Október elején* és a *Cserebogár*), a fentebb is idézett Kosztolányi- (*Ilona*-) parafrázis, vagy a Mátyóki Endre emlékére született kétszer négysoros költemény. Túl azon, hogy ez az élővé tett panteon kirajzolja Acsai szellemi tájékozódásának néhány fő vonalát (hiszen ha korábbi köteteit is áttekintjük, ennél még sokkal-sokkal gazdagabb a megidézett elődök névsora), jó apropóul szolgálnak, hogy a szerző rég elfeledett versformákat, témákat, hangulatokat hozzon elő és aktualizáljon verseiben. Ahogy például a Himfy-strófákban teszi:

„A teraszon ülünk ketten,
én meg a díszmadaram,
apró szárnya néha rebben,
pöttyös-csíkos tolla van.
A lábai narancssárgák,
csőre kúpos és piros,
tollászkodik, így lesz tisztább,
aztán kétszer felcsipog.”

(*Újra dalol. Himfy-strófák 4.*)

A kötet mindezen „főszereplői” pedig a nagybetűs idő színpadán vonulnak fel előttünk: a költő ötvenedik születésnapjára megjelent *Gerlefény* versei – nem meglepő módon – a honnan hová ívét rajzolják meg az Acsai Rolandra jellemző leheletfinom, könnyű kézzel papírra vetett vonalakkal.

Ezt különösen szépen érzékelteti a kötet nyitóverse, *A Göncöl-szekérről*, amelyben alvó szerettei körében látjuk az éjszaka végtelenségébe kipillantó költőt, illetve a záróciklus, *A játszótér éneke* című szonettkoszorú, amelyben a hintán előre-hátra lendülő kislány képe idézi fel a letűnt és még lehetséges pillanatokat:

„Lányom a szemét most kinyitja,
és látja a képeket pergőn
maga előtt, mint egy képernyőn,
ahogy nyílik a sok szempilla.

Lát szomorút, aztán lát boldogat,
látja a jelent és a múltat,
látja az elmúlt gyerekkorokat.

Enyémet és anyjáét. Túl nagy
volt az út, de megtette útnak.
A közelünkben elhúz egy vonat.”

Kevesen tudják a megállíthatatlanul pergő perceket olyan ihletten kimerevíteni egy-egy versben, mint Acsai Roland. A kötet címadó versében ezt már-már játékos könnyedséggel teszi, miközben a tét, tudjuk, nagy: egy fél élet, ötven év:

„A gerlefényben szürkeség van.
A szürkeségben: hajnalok.
Ezüst fenyők egy félkaréjban,
ezüst fenyők és angyalok.

(...)

Egyre messzebb, és közelebb már:
ötven felé, múltam felől.
Nincsen semmi, amiért nem kár.
Mi van mögöttem, mi elől?”

Boldogh Dezső

Mi rejtőzhet még a főnevek, jelzők mögött...?

Acsai Rolandról számos anyagot őriz a net és a könyvkiadás, hiszen olyan szerzőről van szó, aki verses és prózai művekkel, gyermekirodalommal, átiratokkal és drámákkal is foglalkozik, de nyilvánvaló, hogy elsősorban költőnek született, és aszerint is él, tervezetten és szent céltudatossággal, miként az igaz elhivatottak. Ezért lehetnek, alkotásaiból is kitetszik, olyan sűrű szövetűek a hétköznapijai, a megélhetési vállalások mellett valódi hivatása, a versszerzés időtlenné kalibrált negyedóráinak hajnali-koraesti rítusaival. Ilyen a lassú élet titka, bármilyen feladathegyeket görgessen is az ember elé az értetlen külvilág. Merthogy ott van még az a több tucatnyi fordításkötet, olyan, talán nem szépirodalmi, de bizony a kortárs literatúrájánál is számosabb és eltökéltebb közönséget vonzó szubkultúrák rajongói számára, akik olvasói ízlését saját magukon és Acsain kívül valószínűleg más alig értheti. Ha munkássága pusztán „effélékből” állna, akkor is komoly tiszteletet érdemelne. Persze az (utánaszámolva) közel ötven kiadvány szerzői között azért felbukkan Tolkien, vagy George R. R. Martin is (finom kényszer, szelíd göröngyök vezetnek a siker felé...), és Acsai saját művei között is akad egy posztapokaliptikus disztópiának nevezett kisregény (*Csonthavazás*), amely stílusában némi rokonságot mutat lefordított munkáival.

Tehát a költészet – vissza hozzá, és el nem hagyva sosem –, az Acsai-féle hármások öröknek tetsző sorjázásai, az egyre klaszszicizáltabbá váló formavilág kialakulása több mint irodalmi érdekesség, és tanulmányozásra érdemes az eddigi életművön belül. Sokszor kapunk verses történeteket, lírai következtetéseket, gyakori az ősz, a múlt, a köd, az öngyújtóláng, mint lélekvezető,

és ciszternák, lichthófok, Zugló és Abony mára már alig létező helyszínei, fényképszerű villanásokban, nézzük akár a régi vagy a legfrissebb köteteket: „Kisgyerekek kubikos taligával a sárban, a téren, / furcsa ruhákban, persze mezítláb, és kalapokban, / hintonál kocsisok tanakodnak, az utca kihaltabb, / mint most, gémes alatt alig állnak, a laktanya mellett, / rongyaikon szakadások a faltok alatt, s kikopott szív...” (*Tűnt analógon*) Egyszerre mai és szinte újhordas hang, lazán kezelt metafizikai pillanatok, tematizált transzcendens érzelmvilág, a megfejthetetlen jelenvalóvá tétele, „Ahogy megdöbbsent minket, lét-elemien, hogy mi van még a főnevek, jelzők mögött... Teljesen öntörvényű, öntémájú, témáját a végsőig föld-döngölően, föld-falón kimeríteni akaró (és tudó!) költészet...” – írja, még a *Természetes ellenség* idejéből fülszövegében maga a mester, Tandori. Nem rossz belépő a kortárs irodalomba, mint ahogy később sem szűkölködött értő elemzőkben, segítő pályatársak kegyeiben a szerző, aki a maga szelíd módján, szintén írt, sok év távlatából is olyan emlékezetes szakaszokat, bizonyítva rejtett sokoldalúságát, melyeket akár egy könnyed tandoris ballada(részletként) is kihallhatunk. „Hová tűnt ez-az? Folytassam a sort? Az évek, napok, a kertek, a felhők, / s az idő, miből régen annyi volt? // Benneteket el milyen kéz rabolt?” (*Rigó-villanella*) Volt tehát figyelem, kölcsönös érdeklődések, és persze számos emlékezetes felütés is, mint például az *Alagútnapok* kötet nyitóversében, ahol egy csapat fecskét nyel el a kémény torka, egy ezredforduló, kerengve alvó meteoritokkal teli városszéli tájban.

A *Szellemkócsagok* és más, későbbi időkben született kötetek természeti motívumai illusztratív szerepük mellett a versek metafizikai tengelyévé válnak, talán emiatt nevezhetik némelyek, csúf kifejezéssel, „öko-poézisnek” is ezt a költészetet. Ha kígyók, szalamandrák, kerubok és hasonló lények nyüzsögnének Acsainál, akkor bizonyára mitikus-biblikus szerzőről beszélnének, de nem biztos, hogy igazunk lenne. Az állatok, növények, égi jelenségek a szemlélet közvetítői – a képiség kontemplatív élmény, valahol a lírai szubjektum létfilozófiai törésvonalait is kirajzol-

ja. Másrészt a gyermekkorból megőrzött látni tudás képességét, mely feldolgozatlan állapotban, például nem „igazi” művészember esetében bizonyos problémák forrása is lehet. Acsai a nyelvet természetes módon használja, és közben alaposan megfigyeli, tárgyiasítja, jobb pillanataiban időn kívül helyezi. „Hófelhő tartarta a mennyei sereget, / Amiben a sárkány ellen ott küzdenek / A mi védőangyalaink is, akiket talán / Ugyanúgy hívnak, mint bennünket.” (*Máté, Márk és Lukács*) Az elmúlás, az időbeli elbizonytalanodás nála részben tematizált jelenség, és valamiféle nyelvi konstrukció belső logikájának kivetülése. Tehát az említett „főnevek, jelzők mögötti világ”, ahol, Acsai esetében legalábbis, nem kell direkt kortárs irányulásokat, még kevésbé megfelelni akarást keresni. Ez a nyelvi aszkézis sokszor afféle minimalista metafizikát hoz létre, amelyben az olvasóra lesz rábízva, hogy mintegy kedve szerint belakja a verset, annak „valóságait”. Nem szimbólumokat és allegóriákat keres a szerző, hanem tényeket a valóságról: „...mint / A domboldal, a tüskék, vagy mi ketten, / És nem példáznak semmit az / Idő múlásán és önmagukon kívül, // Vagy, mint a mi esetünkben, az összetartozás / Láthatatlan szálain kívül, amik úgy kötnek / Össze veled, ahogy az esőcseppek // Sűrű öltései az eget a földdel.” (*Szerelmes vers*)

A versbeszéd gyakran a belső monológ és a meditatív líra határmezsgyéjén mozog. A textualitás finom játéka is megfigyelhető: bizonyos szintű vizualitás témaként és formaalkotó elemként is jelen van, gondoljunk a jellegzetes Acsai-féle szakaszok szinte mániákus használatára, melyek egyszerre adnak lüktető szabadvers-feelinget a szövegeknek, és olykor laza rímekbe burkolt lehatároltságokat is. Bizonyos versekben a tudatos szerkesztettség esztétikai gesztus, és a szemlélet mélységi dimenzióit is megnyitja. A *Góré* című kötet ciklusonként változó versformái könnyed és filozofikus stílusban, a költőtől megszokott magas technikai tudással szólítják meg közönségüket. Az első részt a különféle hosszúságú háromsorosok alkotják, azután az *Alkaiosz novemberben* következik. Az ősi forma modern hangvétellel: „Az algoritmusát a magányos ág. / Az alga ritmusát az a látomás / megír-

ja: programozza újra. / Programozása az istenérve.” A következő versgyűjtőhely szabályos szonetteket tartalmaz, majdegy kiszóló, afféle gesztusköltészetként is tekinthető cím, *Az ütemhangsúlyos verselés feltámasztása* következik, befejezőként pedig a klasszicizáló strófákban írt *Leoninusok*. Acsai annyira jól kezeli a formákat és saját emlékidéjét, a ritka pillanatokba való megérkezések egyszerű talányait, melyeket végérvényesen csak az olvasó oldhat fel önmagában, hogy ha ez a bizonyos olvasó figyelmes, a szerzőtől minden poétikai fogódzót megkap, hogy hazatérjen ezekbe a szövegekbe. Zalán Tibor meghatározásával, „a családi költészet (rég várt) visszaemelése az irodalomba” történik itt, finom elmozdulásokkal. Egy élete deléhez, a pályacsúcshoz közel érkező férfi tünődéseinek és nosztalgiáinak számvetéseit kapjuk, egy olyan korba jutott embertől, akit „nem tegez es nem magáz / a tükörnek hívott üveg” – és aki, a költőelődhöz hasonlóan, ha olykor szomorú, vizes síkra ér, tudja, hogy „a tejút helyén csiganyál van”, de ezredfordulói lelkülettel, tele mély empátiával a világ élőlényei felé, járja mégis, első jelentkezése óta konokul, mindig „nyakáig húzva a cipzárt” a maga külön ösvényeit.

Az életmű folyamán egyre hangsúlyosabbá váló szerkezeti tudatosság, az ismétlődő motívumok, a ritmizált sorstruktúrák, a forma kényszerein túl a világ leírhatatlanságának allegóriái lehetnek. Itt megjegyezhetjük, hogy Acsai elemző, esszéíró kíséreltei szakmabeli elszántságot mutató, főként játékos és egyszerre határozottan komoly vállalkozások. Újabban felbukkanó műhelyjegyzéseiben mintha a maga módján folytatná a Szepes–Szerdahelyi-féle *Verstant*, sőt, nyomozati munkát is végez, például Weöres *Bóbitájának* előképét Babitsnál találja meg. Az életművön belül fontos szerepet játszanak a gyerekversek, mesék és színházi átiratok – amelyekben egy szintén játékosabb, néhol humoros, gyakran öniróniával fűszerezett hangot használ. A gyerekversek nem infantilisak, inkább filozofikusan tréfásak, afféle kortárs Ezópus-mesék versbe öntve. A versformák zeneisége, ölelkezve a prozódiával, a ritmusjáték, az alliterációk és a néha egészen dadaista képsorok azt a nyelvi szabadságot hirde-

tik, ahol a jelentés nem rögzített, hanem ahol a költő – kicsit az olvasó tetszészvilágát is felhasználva – elképzei, hogy milyen lehet a gyermeki látásmód. És gyakran valóban olyan, ahogy elképzei. Ezek az apaversek lírai tripla-csavaroként működnek: egyszerre privát, kissé szentimentálisan önvizsgálódó és parodisztikus alkotások. A gyermeknézőpont és az apai önreflexió összeér bennük – hisz mit kezdjen magával egy érzékeny férfi, akinek lánygyermekai vannak, és megpróbálja naponta versekbe fogalmazni ezt a boldogító élményt és lírai problematikát? Annyi mindenesetre megállapítható, hogy némely szöveg minden, csak nem gyermekvers, ettől függetlenül persze kiváló: „Tavaszc-rügyek márciusban, / Minden rügy megannyi rejtély. / Teljességről mit sem tudtam, / Mielőtt te megszülettél.” (*Elefánt*) Mint ahogy persze még kevésbé azok a következő sorok: „Az újszülöttek karoló-reflexe / Működni kezd. Ilyenkor kit ölelné Magához? / Bárkit, aki segíthetne? / Bennünket? Vagy önmagát karolná? / Érintést csak érintés tesz jóvá?” A lírai én folytonos átalakulóban van, maszkokat ölt, néha egy plüssmackó alakját, máskor egy fáradt, de ironikus családapa hangján beszél, aki jó férj és gondos szülő akar lenni, miközben ebbéli szándékait is alaposan megfigyeli, lajstromozza.

Legújabb kötete, a *Gerlefény* újabb esszenciája az Acsai-lírának, amely „újabb klasszicizmussal gazdagítja sóvár ízlésünket, közös eszméletünket” (Halmai Tamás). Balladák, villanellák, szapphói szakaszok, szonettkoszorú és ezer más műfaji, költői stíljáték, súlyos tollú csendéletek: „Némaság dallamtapadása ősszel, / csend a tó mellett. Pihetoll a vízen. / Úgy lebegne egymaga, mint az élet, / semmibe vetve. (*Dallamtapadás*) És hétköznapi történetek versbe fogódzva, emléksorok Mátyóki Endréről, családi jelensorok, egy apa-költő hajnali-koraesti rítusainak nem hivalgó könnyed gyűjteménye, aki életét költészetté emelte, s teszi ezt még, remélhetjük, újabb hosszú évtizedeken át.

„A hétfő a kedvenc napom”

Laik Eszter beszélgetése
Acsai Rolanddal

Szenvedélyesen szereti a hivatását, és egyetlen, munkával töltött napot sem hagyja ki. Verseit szinte minden korosztály olvassa, ahogy színdarabjait is egyre többen látják. Eközben kisebbik lányáért jár az óvodába, zebra-pintyeket etet, kijár a hegyekbe a családdal, és az alkotómunka mellett még remek tudósításokat is ír. – Ötvenedik születésnapja küszöbén Acsai Rolanddal beszélgettünk.

„Soha nem követtem az éppen uralkodó költészeti divatokat”

– *Ennek az interjúnak az apropóján épp végig gondoltam, milyen meglepetésként régen volt, hogy először kapcsolatba kerülünk (gyerekverseid révén), és már akkor ismert alkotó voltál. „Sima út” vezetett számodra az irodalomba, ott és úgy kezdődött a pályád, ahogy, mondjuk, kissrácként megálmodtad?*

– Jó memóriád van. Ha rákérdeznek, azt mondtam volna, hogy az Irodalmi Jelennél találkoztunk, de igazad van, egy másik lap körüli munkában vettük fel egymással először a kapcsolatot.

Hogy sima út vezetett-e az irodalomba? Egy alföldi kisvárosban nőttem fel, Arany és Petőfi által megverselt tájakon. Kora gyerek-

koromtól kezdve írtam, a szüleim nagyon hamar vettek nekem egy táskairógépet is. Mindig költő akartam lenni. Az első irodalmár, aki a műveimet látta, szüleim ismerőse, a gyermekíró Nagy Katalin volt. Ekkor alsó tagozatos voltam. A középiskola alatt volt egy barátnőm, akit Zalán Tibor tanított, így rajta keresztül Zalánnal is felvettem a kapcsolatot. Ezek röviden az előzmények.

Az írói pályám konkrét kezdete pedig a kilencvenes évek második felére esett, és összekapcsolódott a Budapestre való költözéssel, valamint azzal, hogy felvettek az ELTE magyar szakára. Fontosabb tanárain Kenyeres Zoltán, Tarján Tamás, Fráter Zoltán és Szegedy-Maszák Mihály voltak. Kenyeres Zoltán olvasta a folyóiratokban megjelent első verseimet, és tetszettek neki. Egy versemben csupán azt kifogásolta, hogy „cigizelt” írtam „cigaretázol” helyett. Ma már én is kifogásolom a szót, de nem a rövidített alak, hanem a cigarettázás versbe írása miatt. Fráter Zoltán vezetésével és két egyetemistatársammal Karinthy Frigyes eddig publikálatlan cikkeit gyűjtöttük össze a régi folyóiratokból, mikrofilmeket búvároltunk, könyvtáraztunk. Tehát végül is úgy kezdődött, ahogy megálmodtam. Álmaim között szerepelt a Budapestre költözés, és az ELTE magyar szaka is. Ettől az időszaktól kezdve írtam olyan verseket, amiket ma is vállalok. Én egyszerre vagyok urbánus és népi költő, ez a kettő elválaszthatatlan bennem. Mindkettőhöz ugyanúgy kötődöm.

Érdekes, hogy az indulás évei harminc év távlatából már irodalomtörténeti dimenziókat nyertek. Az egyetem első évében eljártam a Sárkányfű folyóirat heti találkozóiira, melyeket egy Oktogon körüli kávézóban tartottak, de a lapban nem publikáltam. Egyetemi lap volt ez, az akkori fiataloké. Aztán néhány évfolyamtársammal mi is alapítottunk egy költőcsoportot Paraplé néven, és egy felolvasóestet is tartottunk az RS9 Színházban, melyet Poós Zoltán nyitott meg. Aztán a kör szét is oszlott... Horgas Béla publikálta először a verseimet a Liget folyóiratban. Személyesen vittem el hozzá a költeményeket, és ott helyben véleményt mondott róluk. Én még az internet előtti időkben kezdtem. A verseket vagy személyesen vittük be a szerkesztőségbe, vagy postán küldtük el.

1998-ban a Petőfi Irodalmi Múzeum ünnepséget szervezett Tandori Dezső hatvanadik születésnapjára. Egyik nap csörgött a telefonom – persze a vonalas –, és a múzeum egyik dolgozója arról értesített, hogy Tandori engem választott ki, hogy a fiatal költők nevében az ünnepségen egy verssel köszöntsem. Így kerültem egyszer csak Petri György és Esterházy Péter közé, akik csak néztek, hogy ki ez a srác... Tandori számos fiatal költővel tartotta a kapcsolatot, nagy megtiszteltetés volt, hogy közülük engem választott ki. Olyan volt kicsit, mint egy lovaggá ütés. Ezután barátok is lettünk, pontosabban egy mester-tanítvány kapcsolat alakult ki köztünk, ami úgy 2006-ig el is tartott. Az első könyvem egyébként 2001-ben jelent meg a Ligetnél. Azt, hogy milyen művészi és szellemi közeg volt, jól illusztrálja, hogy első előfizetője maga Rába György volt. A második könyvem a József Attila Kör már akkoriban is legendásnak számító JAK-füzetek sorozatában látott napvilágot. Ebbe a sorozatba rangnak számított bekerülni. A kör azóta megszűnt. Aztán a szintén neves szerkesztő, Péczely Dóra hívott egy harmadik kiadóhoz a harmadik kötetemmel, hogy ő szeretné szerkeszteni. Ebből a kötetből a Magyar Rádió hangjátékot készített, melyet Kaszás Attila adott elő. Majd Reményi József Tamás szerkesztő vette gondozásba a kézírataimat, akiről azóta díjat neveztek el. A legutóbbi könyvemet a szintén nagyszerű Sütő Csaba András szerkesztette. Még Keresztury Tibor nevét említeném meg a kezdeteknél, aki először az Alföldhöz, majd később a Literához hívott annak idején. Gergely Ágnes figyelte kezdeti lépéseimet, illetve mutatta be a negyedik kötetemet, illetve Tóth Erzsébet költőnővel vagyunk hosszú idő óta jó viszonyban. Györe Balázs ifjúkorom mentora volt, s egy időben Marno Jánossal is többször találkoztam, leveleztünk. Vörös István is fontos pályatársam. Dióhéjban így foglalhatnám össze az íróvá válás előzményeit, illetve a konkrét indulás első éveit. Egyébként velem egy időben Györffy Ákos, Szálinger Balázs és Gellén-Miklós Gábor indultak még többek között a pályán, akikkel baráti kapcsolatot is ápoltunk. Emlékszem, például Ákossal együtt köszöntöttük Balázst első gyermeke megszületésekor talán Kismaroson. Gellénnel meg az egyetem folyosóin találkoztunk.

– *Ha már Tandorit említetted: nagyon szépen írt rólad indulásod után másik két, szintén fiatal költő társaságában a Palócföldben, ahol „teljesen öntörvényűnek”, „öntémájúnak” „a témáját a végsőkig föld-döngölően, föld-falón kimeríteni akaró (és tudó!) költészetnek” nevezte a lírád, és idézett is néhány versszakot a második kötetedből. Ahogy elolvastam ezeket a verseket, megérteni véltem Tandori jelzőit: tényleg senki máséhoz nem tudnám hasonlítani a látásmódot, ami bennük megjelenik. Nem voltak olyan lírai „szirénhangok”, amelyek elvitték volna a saját hangod más irányba, amelyek arra csábítottak volna, hogy kövesd őket?*

– Jó kérdés. Ezzel kapcsolatban egy biztosat mondhatok, és erre többször is példát adtam az elmúlt harminc évben: soha nem követtem az éppen uralkodó költészeti divatokat. Inkább próbálok újakat teremteni, de legalábbis új utakon járni. Ez inkább ösztönös bennem, mint tudatos. Amikor a '90-es évek végén a könnyed irónia volt a divat, én depresszív verseket írtam. Amikor a „komor, karcos” hang lett a divat, én boldog, tiszta verseket. Amikor a szabadvers, a kötött formák felé fordultam... Erre utalhatott Tandori az "öntörvényűséggel".

A pályámon sok korszakom volt már. Mertem és merek nagyokat váltani a stílusokon belül. Senki nem mondhatja, hogy végig ugyanolyan verseket írtam, miközben persze ugyanolyan versekkel is lehet szép pályát futni. A sokféleséghez tartozik még az az objektív tény, hogy nagyon kevesen írtak maradandó műveket ennyire sokféle versformában, mint én. Egyébként, ha már itt tartunk, *nagy* életművet szeretnék létrehozni: mind mennyiségi, mind minőségi értelemben.

Az irodalmi hatásokról még annyit mondanék el, hogy bár Weöres Sándorra hatott Babits Mihály költészete, Weöres mégis annyira erős költőegyéniség volt, hogy ezeket a hatásokat alig lehet észrevenni. Ebben az értelemben valószínűleg lehet hatásokról beszélni nálam is.

A kérdésedre válaszolva tehát a szirénhangok úgy hatottak rám, hogy általában inkább az ellenkező irányba fordultam.

– Érdekes, hogy azt mondd, mennyiségét tekintve is nagy életművet szeretnél létrehozni. Miért fontos szempont ez számodra? Illetve: a szavaid alapján úgy tűnik, hogy nagyfokú tudatossággal építed fel az életműved. Ez azt sejteti, a jóleső lustaság vagy a dologtalan időszakok nem jellemzők rád...

– Örülök, hogy ilyen fontos kérdések mentén haladunk. Válaszomban látszólag távolról indítok, de ígérem, hogy megérkezünk... Író vagyok, tehát írok, ahogy az orvos gyógyít, a pedagógus tanít, a színész játszik, a zenész zenél. Költő vagyok, ez az a dolog, amit az életben tehetségül kaptam. Ehhez értek legjobban. Tapasztalatból mondom, hogy akkor vagyok legnagyobb hasznára az emberiségnek, a társadalomnak, az univerzumnak, vagy az Istennek, ha írok. Minden más pályát csak közepesen, vagy inkább annál rosszabbul tudnék elvégezni. Akkor meg minek? Abból semmi jó nem származik. Időkidobás, a táltum elpazarlása, és másoknak sem okoz hasznot vagy örömet, csak problémát... – vagyis hiba.

Szerencsére folyamatos ihletben vagyok, vagy ahogy modern szóval mondanák, folyamatos flow-ban. (Ez különben pontosabb szó az ihletre szerintem.) Sok műfajban és műnemben írok. Líra, dráma, epika, műfordítás, irodalomtörténeti esszé. Németh László mondta Erdélyiről, hogy nála egyik vers lökte ki a másikat, és mindegyiket meg kellett írnia. Valahogy így van ez nálam is. Ezzel már el is érkeztünk a mennyiség kérdéséhez...

Milyen szerencse, hogy Petőfi a rövidke életében annyit írt! Rossz belegondolni is, mi lett volna, ha csak egy vékonyka kötetet hagy hátra. Milyen jó, hogy Jókai annyit írt. Ha voltak is hibái – kinek nincsenek? –, nem a sokat írásból fakadtak. Neki ez volt a művészi létmódja. Ezzel együtt tudott csak Jókai Mór lenni, a sokat írással együtt. Milyen jó, hogy Illyés annyit írt, hogy Kosztolányi, és így tovább...

A nagyfokú kreativitás, vagy nevezzük leegyszerűsítve sokat írásnak, alkati kérdés. (Szerintem egyébként a zseninek is ez az egyik ismérve, lásd Tandorit.) Attól, hogy valaki keveset ír, még nem biztos, hogy a versei jók. Pedig, mintha lenne egy ilyen „vá-

rosi legenda”. Én azt figyeltem meg magamon, hogy minél többet írok, a verseim annál magasabb szintet érnek el. Olyan ez, mint a zenészeknél, vagy a sportolóknál: ha nem próbálnak sokat, vagy nem edzenek sokat, akkor nem érnek el nagy eredményt. A színházban mindig a sokadik előadás a legjobb.

Ide tartozik, mégpedig szorosan, hogy költőként szeretek nagy, összetartozó ciklusokban gondolkozni. Egy ciklus versei külön-külön is megállják a helyüket, de a ciklus verseinek összessége adja ki az igazi, teljes képet. Tandori beszélt arról, hogy fiatalkorában meglátogatta Weöres Sándort, és Pilinszkyt kezdte magasztalni neki, annak költészeti „hegyes szögét”. Erre Weöres valami olyasmit mondott, hogy miért, az nem ugyanolyan szép, vagy még szebb, ha valaki leírja az egész kertet, nem csak egy szeletét? Itt Weöres természetesen magára utalt. És Tandori is csak később jött rá, a *Töredék...*-kötet után, hogy ő is „teljeskertember”. Ahogy én is.

– *Ha már a teljességet említed: úgy tűnik, mintha a verseidben ennek szerves része lenne a forma. Számomra csak nemrég derült ki – konkrétan az Irodalmi Jelenben közölt Pilinszky-tanulmányodnak köszönhetően –, milyen behatóan ismered a verstant. Érdekes viszont, hogy a korai köteteidben még sokkal inkább a szabad verselést követed, előbeszédszerű, kontemplatív a lírád, sőt, olykor balladaszerűek a versek, azután, talán úgy 2005 után, mintha felfedezted volna a versformákban rejlő lehetőséget.*

– Ebből a szempontból pont fordított a pályaképem, mint Kálnoky Lászlóé. Ő a formaversektől jutott el idősebb korára a szabadversig, én a szabadverstől jutottam el a formaversekig. A váltás egyébként nem 2005-ös, jóval későbbi. Addig a rímes szabadversek mellett szótagtartó verseket írtam. S hogy miért váltottam? Szükségem lett a versben a szótagokig lemenő szabályozottságra. A ritmusra. Bár, ha valaki megnézi az első publikációmát a *Liget* folyóiratban a '90-es évek végén, ott rögvest egy szapphói formában írt verset talál. De igaz: a szabadvers területén mozogtam hosszú ideig, azt hiszem, ki is aknáztam egy időre a magam részéről.

Lator László valahol arról ír, hogy elképzelhető egy olyan korszak a jövőben, amikor a versformák minél feszesebb, minél hibátlanabb „kivitelezésére” törekednek majd a költők. Én ezt igyekszem megvalósítani. Ha ezt formalizmusnak nevezzük, azt is örömmel vállalom, bár egyértelmű, hogy a tartalom ugyanolyan fontos nálam. Valamivel pontosabb talán az újklasszicizmus, vagy még inkább az újklasszikusság elnevezés. Szeretem a régebbi irodalmat, például egyik kedvenc korszakom az 1800-as évek. Az eleje is, de talán még érdekesebb a második fele.

Egyébként most legaktuálisabban, 2025 tavaszán, a rím érdekel. Olyan verseket írni, amelyekben minél meglepőbbek, minél artisztikusabbak, és minél tisztábbak a rímek. A nagy előd ebben természetesen Kosztolányi.

– *Mielőtt erről a „legfrissebb” időszakodról kérdeznék, és az újonnan megjelent kötetedről, menjünk még egy kicsit vissza az időben. 2010 nyarán Mányoki Endre, az Irodalmi Jelen versrovatának akkori szerkesztője elindította a Verstörténés című rovatot, ami persze sokkal több volt, mint rovat, inkább költői performansz, számos nagy nevű lírikus részvételével. Endre téged is meghívott ebbe a csoportba, és egy különleges versciklusod született itt, Kerecsensólyom verskamera címmel. Mesélnél arról, hogyan „csöppentél” a Verstörténésbe, és milyen alkotói élményt, tapasztalatot jelentett ez számodra?*

– Engedd meg, hogy válaszomat összekössem az Irodalmi Jelenhez való történetem felvázolásával is! Legelőször Kukorelly Endre kért tőlem a lapba verset, ez még az ősidőkben lehetett. Később Weiner Sennyey Tibornak küldtem egy versfordítást, melyet publikált is. Aztán átkerültem Mányoki Endréhez, az akkori versrovat-szerkesztőhöz, aki sajnos nincs már közöttünk. Endre a legendás Mozgó Világ szerkesztője is volt a '70-es, '80-as évek fordulóján.

Ő hozta létre az Irodalmi Jelen keblén belül a Verstörténés csoportot a lapban rendszeresen publikáló költők segítségével. Ha jól emlékszem, hetente vagy kéthetente találkozókat tartotunk: hol az IJ szerkesztőségében, hol valamelyikünk lakásán, hol valamelyik galériában. Ezekon a találkozókon egyrészt Endre

művészettel kapcsolatos gondolatait hallgathattuk meg, másrészt egymás munkásságával is megismerkedhettünk. Egy-egy csoporttagnak minden héten más tagunk költészetét kellett bemutatnia. Endre szerette volna, ha többdimenzióssá válik a vers, magyarul ki akarta vinni a „színpadra”, a közönség elé, ezért több költészeti performance is született. Emlékszem, néhány társammal együtt hajléktalan szülők gyermekeinek tartottunk felolvasást a gyerekverseinkből.

De a Verstörténés csoport fő performansa, fő előadása egy költészet napi versest volt az akkor még létező Bárka Színházban. Az alkalomra mi, résztvevők egy „versláncot” írtunk, melynek minden verse az előző műből indult ki. Rengetegen kíváncsiak voltak erre az estre, sokan eljöttek. Endre a csoport költőinek rendszeres jelenlétet biztosított az IJ oldalán, és havi egy anyagot várt tőlünk. Ez nagyon inspiráló volt. Illetve arra bátorított bennünket, hogy valami nagy, összefüggő anyagon kezdjünk el dolgozni. Engem az elbeszélő költészet felé terelt. Ebből lett első körben a *Kerecsensólyom verskamera* című versem, majd kicsivel később a jóval nagyobb terjedelmű *Jin és Jang*, mely könyvben is megjelent. A csoport életének fontos állomása lett a *Verstörténés antológia*, melyben sok nagyszerű szerző kapott helyet.

Endrét Varga Melinda követte az IJ versszerkesztői posztján, akivel szintén számos maradandó, közös munkánk lett. Veled is sok izgalmas, érdekes, közös munkánk volt már, főleg, mióta tudósításokat is írok a lapnak. Böszörményi Zoltán mind főszerkesztőként, mind íróként kivételes munkát végez az irodalomban. A lappal való kapcsolatunknak, ahogy az előbbiekből kiderült, már valóban történelme van...

– *Ez a két említett versciklusod nagyon beszédes az egész eddigi életműved szempontjából. A Kerecsensólyom... az egyik legfontosabb témád, a természet (sőt, azon belül is visszatérő motívumként, a madarak) megrendítően emberközeli ábrázolása, a Jin és Jang pedig a költészeted egészét átható taoista filozófiának a lenyomata. Nem tudok itt nem gondolni például az Északi szajkó című gyermekversköteted címadó darabjára, ahol ez a kettő*

egybe is forr, vagy a Góré című kötet Előre, hátra versére, ami borzongatóan szép kimerevítése egy lecsapni kész vércse felkészülési pillanatainak. Mikor kerültél ilyen közel a természethez, és kezdted, mint költő, „kamerázni” azt?

– Valóban sok természetverset írtam. Természetköltő talán az északi, finnországi, norvégiai versekben voltam elsősorban. (Ezekben az országokban hosszabb időt tölthettem el.) Viszont azelőtt és azóta is nagyon sok állatverset írtam, írok. Ezen állatok nagy része valóban madár, mert ők állnak legközelebb a szívemhez. Schmidt Egonnal, a neves ornitológussal egy napon születtem. Valószínűleg én vagyok az a költő, akinek verseiben a legtöbb madárfaj jelenik meg. Érdeemes lenne megszámolni, hogy az eddigi könyveimben hányról írtam. Juhász Attila, a neves irodalomtörténész csupán a *Mi dalol a madárban* című verseskötetemben 26 említést talált 21 fajhoz kötődően.

Az állat- és természetszeretetet otthonról hoztam. Közvetlenül a házuk mögött nagy nádas terület el egy kanyargó, békalencsés, izgalmas, romantikus csatornával. Ott töltöttem gyakorlatilag a gyerekkoromat. Ezzel kapcsolatban van egy érdekes és jó hír: a közelmúltban éppen itt nyílt meg Abony első és egyetlen irodalmi kávéháza. Ott, ahol én, a költő, a gyerekkoromat töltöttem. Ha ez nem a hely szelleme, akkor micsoda?

Az állatszeretettel kapcsolatos első élményeimet a szomszédjainknak is köszönhetem. Például az annak idején mellettünk lakó idősebb házaspárnak, akik nagy állatbarátok voltak. Tőlük kaptam első kalitkámat, és Kovács Antal *Kedvencünk, a hullámos papagáj* című klasszikusát. Ekkor még nagyon kicsi voltam. A másik szomszédunk nagy galambász és madarász volt. Sokféle galambja és madara volt. Az első madaras élményeim tőle származnak.

A korai állatélményeim nagy részét rajtuk kívül még szüleimnek köszönhettem, akik soha nem mondták egyetlen állatra sem, hogy nem. Kisgyerek voltam még, amikor japántyúkokat szerettem volna tartani. Apám létrehozott számomra egy csirkeudvart, ahol gyöngytyúkok és tőkésrécék is voltak. Amikor galambászni kezdtem, az eresz alá galambdúcot készített nekem. Postaga-

lambjaim voltak, gyönyörű, fehér pávagalambjaim, pörtlijeim és aranyos, apró szíves galambjaim. Ezek nagy részét a már említett galambász szomszédunktól kaptam. Amikor díszmadarakkal kezdtem foglalkozni, apu a saját kezével épített nekem egy szép, nagy, kinti röpdét, és elvitt különböző díszmadártenyésztő ismerőseihez madarakat beszerezni. Hullámos papagájok, rizspintyek, zebrapintyek, kanárik, nimfapapagájok és még sorolhatnám – én gondoztam és tenyésztettem őket. De amikor a vásárban járva megtetszett egy rackajuh, azt is megkaptam apámtól: már vittük is haza az utánfutón. Fekete volt, és hamarosan kapott egy barna gapjú párt is.

Most is vannak madaraink, főleg zebrapintyek. A múltkori költésükkor nem etették az egyik fiókát, akit ezért én neveltem fel. Táti lett a neve, mert mindig tátogott az élelem után. Nem egyszerű dolog egy zebrapintyfiókát felnevelni, ha már csak a csőre apróságát is nézzük (az egész fióka akkora volt, mint a köröm), amelyhez kezdetben gyakorlatilag nagyító kellett, hogy beletaláljak az élelemmel. Nagyon szép, hím madár lett belőle. Sokat énekel, sokat van kint a szobában, a kezünkől eszik, meg lehet fogni, és szereti, ha simogatják. Így kamerázom én az állatokat, a madarakat: egészen közről.

„...az utazós korszakomat mintha magam mögött hagytam volna”

– *Bizonyos értelemben akkor Tandori hagyományának folytatója vagy... Érdekelne viszont az a bizonyos északi „kitérő” az életedben. Rémlik, amikor először meséltél finnországi élményeidről. Hogyan kerültél Északra, és mi vonzott oda? És persze az is érdekelne, mit adott az életedhez, a költészetedhez.*

– Az északi benyomások eléggé megváltoztatták az akkori lírámat. Ekkor fordultam a minimalista, letisztult és harmóniát kereső, sokszorozó szabadversek felé. Ezt az időszakot két verseskötetem tükrözte elsősorban: az egyiket a finnországi, a másikat a norvégiai élmények ihlették.

Finnországban még az első feleségemmel jártam, az első lányom megszületése előtt. Egy alkotóház vendégei voltunk majdnem egy évig. Láttam a finn őszt, amikor vörös az erdő, a telet, amikor délelőtt tízkor kel fel a nap, és délután kettőkor már lemegy, és láttam a finn nyarat is, amikor viszont éjfélkor is világos van. Kemijarviban voltunk, az északi sarkkör fölött. Itt láttam életem első északi fényét is. Meglepően monumentális volt: zöldes fényorgonák hullámlzó sípjai, melyek beborították az egész eget. Voltunk a finn tévében, újságban, és Helsinkiben is felléptem Jyrki Kiiskinennel közösen, aki híres finn írónak számít. A versem finnországi fordítója meghívott bennünket Turkuba, ami már délen van, és egy történelmi város.

Igen, kapcsolódom Tandorihoz – de önállóan, a magam módján. Moduláltan folytatom is azt a „lelkiséget”. Még Finnországból is felhívtam, emlékszem. Ő meg küldött ki a finnországi címünkre a frissen megjelent könyvéből.

Norvégiában is jártam, már az első lányom megszületése után. A családjával évek óta ott élő Kun Árpád író hívott ki bennünket. Afféle nyári lakáscsere volt ez: amíg ők a zuglói lakásunkban nyaraltak, mi az ő norvégiai otthonukban. Jártunk Wittgenstein hegyi kunyhójában, láttunk bálnát a mély fjordban, és a hegycsúcsok nyáron is havasak maradtak körülöttünk.

– *Olyan láttató erejűek a szavaid, hogy eszembe jutott minderről A Dale-templom bálnája című versed a Hajnali kút című kötetedből, ami így kezdődik: „A fjord fölött, mint a vizek lelke, felhő lebeg. / Napok óta nem láttunk eget”, s aztán feltűnik egy bálna, de mint a vers címe is sejteti, nem az óceánban... Ez a vers egyszerre teremti meg az északi táj érzetét, ugyanakkor mintha egy ködös tibeti hegy templomában járnánk. Valamiféle otthonosság lengi be a költészeted: mind egy, hogy a szülőföldről, Abonyról szólsz, például a Zalán Tibor 70. születésnapjára komponált versedben, vagy épp Wittgenstein háza Skjoldenben elevenedik meg a versed nyomán. Bárhol jársz, könnyed megtalálod a helyed? Nincsenek idegen vidékek számodra?*

– Mivel költő vagyok, és így tényleg csak az anyanyelvűek érthetnek meg teljesen, nem tudnék élni máshol, csak itt. Egyéb-

ként az utazós korszakomat mintha magam mögött hagytam volna egy ideje, és egyébként sem lehetett nagy utazónak nevezni. Nagyszerűen érzem magam a dolgozószobámban, a városomban. Az északi periódusom 2006 és 2010 közé esett, persze megszakításokkal.

A versek általad említett otthonosságában ettől eltekintve lehet valami. Például az, hogy nem turistaszemmel nézem a helyeket. Ez azt jelenti, hogy a valóságnak ugyanazt a rétegét veszem észre bárhol.

Mostanában négy helyhez kötődöm szorosabban: Budapesthez, Abonyhoz, Kaposvárhoz és Lelléhez. Budapestről, főleg Zuglóról, sokat írok, hiszen itt telnek mindennapjaink. Nemrégiben jelent meg egy versem, amelynek az lett a címe, hogy *Budapesthez*, és a városhoz való kötődésemet fogalmaztam meg benne összefoglaló igénnyel. Remélem, sok emberhez elér majd. A Rákospatak környékén lakom. Amikor ide költöztem, a kilencvenes évek második felében, még csirkék szaladoztak a szemben álló ház kertjében, mintha Abonyban lettem volna, de azóta kész nagyváros lett. Sok év telt el... Ha már Zugló jött szóba, a szintén zuglói Turcsi Istvánt is meg kell említenem, s a Parnasszus folyóiratot, melynek a kezdetektől szerzője vagyok.

Az Alföld mindenhol ismerős számomra. Onnan származom. Becsukott szemmel is megérezem a vonaton vagy az autóban, hogy ott járok, annyira ismerős a „rezgése”. Abony a gyermekkor színhelye, kimeríthetetlen élménybázis. Olyan hely, ahol figyelnek az alkotóikra, mert tisztában vannak ennek fontosságával, de ez sajnos egyre ritkább...

Kaposvárról a mostani, második feleségem származik, Kása Tímea, aki színésznő, és több közös munkánk is van, volt. A második lányom nagymamája ott él, ezért gyakrabban lejárunk oda. Idén a költészet napján a Berzsenyi Társaság meghívott bennünket egy költészet napi műsor megtartására. Erre a műsorra a Kaposvárról és a környékéről szóló verseimet gyűjtöttem össze. Telt házias lett. A kaposvári Berzsenyi Társaság ezután meghívott a tagjai közé, amelyet örömmel elfogadtam.

Balatonlelléről, a Balatonról is sokat írok, ilyenkor olyan vagyok, mint egy költőbe oltott Egry József. Sopron is bejöhetne még ötödik helynek, ahová a szüleim és a nővérem költöztek.

– *Ha már a közös munkáitokat említetted Kása Tímeával, a színházi munkásságod is hangsúlyos helyet foglal el az életművedben.*

– A színházi működés számomra az *Esumi és Asao* című modern nő-dráma imitációval kezdődött, mely az úgynevezett japános korszakom részét képezte. Most már csak annyiban vagyok japános, hogy van egy japáni sirálykapintyem. Ezt a darabot Kalmár Ákos rendezte a Ziggurat Project keretein belül, és ő volt az egyik táncos is, mivel ez egy mozgásszínházás produkció volt élő zenével. Szöveg viszont nem volt benne, a szavaimat elmozgták, eltáncolták. Az Artusban mutattuk be, és 2017-ben megnyerte az RS9 Színház OFF fesztiváljának fődíját.

A következő darabomat már azután írtam, hogy megismertem Tímeát. Tehát ez már bőven az ő hatása volt. A címe *Farkasok* lett, ez a darab az északi mitológián is alapul. Természetesen magunkat írtam bele, a kapcsolatunkat, az újrakezdést negyvenévesen. Timi partnere a darabban Bodor Géza lett, a színdarabot Formanek Csaba rendezte. A Gyulai Várszínház produkciója volt, melynek Elek Tibor a direktora. Ott is volt a bemutatója, egy szép, nyári estén, a Várszínházban. Felejthetetlen élmény volt a vár falai közt látni a művet, a szabad ég alatt. Akkor még Johanna lányom nagyon kicsi volt, de szerencsére ott volt a strand, ahol eltölthettem vele az időt, amíg Timiék próbáltak.

A harmadik darab, a legaktuálisabb, egy mesedarab, és *Tili és Tiló* a címe. Az azonos című mesekönyvem alapján írtam. Egyébként ez a mese valahol a mélyrétegeiben szintén a kettőnk kapcsolatáról is szól. Ebben is Bodor Géza lett a feleségem partnere, és az irodalomhoz is szorosan kötődő Kaj Ádám rendezte. A producerünk a mindent kézben tartó, szuper Kolti Helga, a zenét Olgyai Gábor szerezte. A dalszövegeket én írtam. Februárban tartottuk a bemutatóját nagy sikerrel a Tér Színházban. Most ez a kedvenc darabom magamtól. Nagyon jók benne a színészek, nagyon jó a rendezés, a

zene. Hogy a szövegről ne is beszéljek... Májusban levisszük Abonyba is, a városba, ahonnan származom, hogy az abonyi gyermekek is láthassák. Erről jut eszembe érdekességként, hogy Acsára is meghívták a mesedarabot, talán a nevem miatt, és ők is több előadást kértek. Egyébként a Lázár Ervin Program keretein belül valósult meg, és ez azt jelenti, hogy csapatunk általános iskolákba viszi el a művet. 2025 januárjától szerepel a programban. Már eddig is sok meghívásunk volt. A gyerekeknek nagyon tetszik. Az a jó ebben a programban, hogy a színház, a művészet, a mese olyan gyermekekhez is eljut, akik egyébként nem járnak színházba, nem lennének színházi élményeik. Van úgy, hogy egy nap több előadás van belőle, és ilyenkor egy nap alatt 200 gyerek is látja.

„...mindannyian itt vannak bennem”

– *Akár civilben találkozok veled az ember, akár a verseidet olvassa – legyen szó a gyerek- vagy „felnőtt”-költészetről –, nem nehéz észrevenni, hogy alapvető fontossággal bír számodra a család, a kislányaid, az összetartozás a társaddal és úgy általában egymással. Például egy friss versed, a Hívta, amit az Alföld tett közzé nemrég, ahol egy őszi miniatűrből váltasz át a látszólag mindennapi megállapításra: „Lázas a lányom”. Ez a rendkívül tömör és kötött formájú vers is arról tanúskodik, hogy a kötelék kozmikus értékkel bír számodra...*

– Életrajzi költő vagyok, így arról írok, ami körbevesz, ami történik velem. A családom, a feleségem, a gyermekeim mindennapi élményeim. Ráadásul önmagukon túlmutató élmények: egzisztencialista, univerzális és létfilozófiai belátások. A folytonosság, az örök körforgás élménye mindig magával ragad. Egyrészt arról írok tehát, ami körbevesz, másrészt viszont arról, ami érdekel. Például a politika nem érdekel, így nem írok ilyen jellegű verseket. (Egyébként a klasszikus szürrealizmus sem érdekelt úgy igazán soha, mert téttelennek éreztem, az avantgárral ugyanígy vagyok. A műben nekem kell a tartalom és a kell a forma.)

A családi líra kissé mostoha helyzetéről is lehetne beszélni: hogy szerelmes versek még vannak, de a feleségről és a gyermekekről ritkábban írnak. Persze, akadnak azért erre is példák: Kosztolányi, Babits, Szabó Lőrinc... Egyébként náluk sem jellemző a családi költészet. Az én lírámban viszont kifejezetten az. Valóban sokat írok a lányaimról, a feleségemről, rólunk. Ebben az is benne van, hogy az ember nem egy. Én ők is vagyok, és ők én is.

A családi líra mellett a magyar költészetben – minden látszólagos fontossága ellenére – eléggé elhanyagolt műfaj a dal. Nos, nekem ez az egyik elsődleges műfajom, és a dal az, amelyben a család élménye nagyon jól megragadható: a mulandósággal és az ehhez hozzátartozó állandósággal egyetemben. Sok minden meghihet, és verset indít el bennem. Egyszer csak megszólal a fejemben az első sor, a második, a harmadik... Mire elkezdem őket megírni, a versek nagyrészt már kész vannak a fejemben. A gyakori vers-sugallat miatt mindig hordok magamnál jegyzetfüzetet. A dal műfajában nagyon jól kifejezhetők a hétköznapiak is, amelyek számomra a legigazibb ünnepnapok. Egyébként ezek a bennem életre kelő verssorok mindig konkrét, klasszikus formákban szólnak meg. Először nem is tudom, mi az a forma, aztán belegondolok, tudatosítom, és a vers azután már abban a formában megy végig. Így találják meg a versek a saját formájukat. Soha nem én kényszerítem rájuk.

Egyébként két lányom van, az egyik tizenhét éves, a másik hat. Most eszembe jutott egy vicces eset. Amikor a nagyobbik még kisebb korában meghallotta, hogy felolvasni megyek a néniknek és a bácsiknak, döbbszerűen kérdezte, hogy „Miért, nem tudnak olvasni?” A kisebb lányom már most nagyon jól rímel, jó a ritmusérzéke, és sokat „olvas”, ami nála – mivel ő még tényleg nem tud olvasni – azt jelenti, hogy lapozgatja a gyerekkönyveket, nézi a képeket, és saját történeteket ír hozzájuk a fejében, azokat meséli magának.

A második feleségem – erről már beszéltünk az előbb – színésznő. Úgy érzem, vele igazán összeillünk. Hozzá is nagyon közel állnak a versek, sokat és nagyon szépen szaval. A vallás az ő hatására domborodott ki még jobban a költészetemben. Azután lettem megkeresztelve, hogy találkoztam vele. A szerbiai Fehértemplomban

Bogdán József, a vajdasági magyar költő és katolikus pap keresztelt meg, aki sajnos 2023-ban meghalt. Emlékezetes élmény volt. Az a fehér templomtorony az álló órájával. A keresztapám pedig Lackfi János lett. Elég költői keresztelőt sikerült összehoznunk...

Ha már a gyerekekről is szó volt, talán ide tartozhat még a gyermek- és ifjúsági irodalmi munkásságom is. Például Jász Attilának köszönhetően az Új Forrás folyóirat *Indiáner* elnevezésű rovatát is szerkesztettem. De nyolcvan körüli regényt fordítottam angolból, és ezek nagy része az ifjúsági irodalomhoz tartozik. Lassan tíz éve nem fordítok már, de ezek közül a könyvek közül sok még most is nagy siker, olvassák őket azóta is, és a sokadik kiadásaiknál járnak. Aztán itt vannak a gyermekverseim, melyek az *Északi szajkó* című gyerekverskönyvben is megjelentek. Több ifjúsági, történelmi regényt is írtam. Továbbá sok mesekönyvet. Például klasszikus operák meseváltozatait. Ezért nagy köszönet dr. Milkovich Eszternek, a Holnap Kiadó vezetőjének, akivel már hosszú ideje dolgozunk együtt. Talán meglepőnek hangzik, de megírtam például a *Bánk bán* opera gyerekváltozatát, és a *Pillangókisasszonyét* is. Ezeknek a meséknek is nagy sikere van. Ráadásul megvan a missziós jellegük is, a kultúra- és a művészetterjesztés küldetéséé.

– *Nem titok, hogy e beszélgetésünk idején már közeledik az ötvenedik születésnapod. Benned mennyire él a gyerek, mennyire maradtál „kiskori” önmagad? Megőrizted-e a jó értelemben vett naivitást, a rácsodálkozás képességét, szívesen megbízol-e másokban, van-e szükséged bizonyos területeken vezetőre, mentorra – vagy mindezt „kinőtted”, és talán inkább a kiábrándult ötvenesek táborához tartozol majd?*

– Szerintem sok mindent megőriztem a gyerekénemből, és valószínűleg egyfajta felnőttkorba is átvitt gyermekperspektíva is maradt bennem. Néhány versem esetében például ezért fordulhat elő, hogy akár gyerekversnek is jók lennének, bár felnőtteknek szóló versek egy felnőttől. Meg persze azért, mert sokszor fordul elő bennük témaként a gyerek. Egyfelől a saját gyermekeim, másfelől viszont a saját kiskori énem, hiszen a kérdésed valószínűleg arra is utal, hogy meglehetősen sokat írok a gyerekkoromról.

Valóban meghatározó időszaka ez az életemnek, de a gyermekkor bemutatásával sokszor magát a mulandóságot szeretném ábrázolni. Azért volt szerencsés gyerekkorom Abonyban, mert rengeteg élményt szívtam magamba. Több életre és sok-sok verseskötetre elegendőt. Gyerekek Abonyban volt jó lenni, felnőttek meg – és itt most csak a saját nevemben beszélek – Budapesten.

Mielőtt bárki azt gondolná, hogy egyke vagyok, sietek megemlíteni, hogy van egy nővérem, aki fogorvos lett. Tizenkét éves koromban Pestre ment az egyetemre, tehát attól kezdve már ritkábban láttam. Neki köszönhetően láttam a SOTE Klubban életem első Bikini-koncertjét. Nagyszerű nagynénje a gyerekeimnek, a lányaim imádják.

Édesanyám is nagyon jó anya volt, és most is az. Mindig támogatott az írásban. Az ő ötletére vettem nekem nagyon korán egy írógépet. Támogatott az irodalom felé tett lépéseimben. Sokat köszönhetek neki. Ő versolvasó is egyébként. Miatta volt otthon sok verseskötetünk, a régi *Szép versek*-sorozat, és folytathatnám... Megvannak a gimnáziumi verseskötetei is. A középiskolai barátnőivel versesköteteket ajándékoztak egymásnak. Ez ma még előfordulhatna? Attól tartok, nem. Illetve édesanyám gimnáziumi osztálytársai közé tartozott Szepes Erika irodalomtörténész és verstantudós. Talán ez sem véletlen...

De hazudnék, ha azt mondanám, nem érzek változást. Érzem az ötven év betöltésével járó alakulásokat magamban, de ezek elkerülhetetlen folyamatok, az élet szakaszaihoz tartoznak, van köztük jó és kevésbé jó. Mesterekre csak a pályám legelején volt szükségem, azóta a magam útját járom, a magam ízlése és sugallatai szerint. Nem vagyok úgynevezett külső kontrollal személyiség, ez már korán kiderült. Például nem kellett soha sok embernek elküldenem az írásaimat, hogy tudjam, milyenek. Ide tartozik még a díjak kérdése is. Szerencsére több rangos, és ami még fontosabb, szigorúan szakmai díjat kaptam. Zelk Zoltán-díj, Radnóti-díj, Bárka-díj, hogy csak a három legfontosabbat említsem. S örültem, amikor Halmai Tamás – aki lelki társam is – költő és irodalomtörténész egy kismonográfiát írt a munkásságom-

ról *A teljes kör* címmel. Eddig, tehát 2025 tavaszáig 29 könyvem jelent meg, de számomra a lényeg mindig az, hogy minél maradandóbb művet alkossak. A *maradandóság* kulcsfogalom nálam filozófiai és esztétikai értelemben is.

– *Ötvenedik születésnapod alkalmából jelent meg Gerlefény című versesköteted a Napkút Kiadónál, és – nyilván nem véletlenül – egy nagyon szép, visszatekintő villoni balladaciklussal kezdődik, amelyben az idővel vetsz számot, és hol melankolikusabban, hol derűsebben felidézed „azt a vidéki srácot”, aki voltál, és azt a világot, ami körülvelt. Úgy tűnik, és nem csupán a kötet ezen ciklusából, hogy fontos számodra a múlttal, az őseiddel, a régi tárgyakkal való élő kapcsolat, hogy nem az a fajta költő vagy, aki a virtualitás és a technicizált lét bűvöletében él...*

– Valóban villoni balladákkal kezdődik a kötet, és ez esetben versformaként és nem műfajként értendő a ballada szó. Szeretem a provanszál-francia versformák refrénességét, ismétlődő sorait. Ilyen a villanella is egyébként. Nem véletlen, hogy a balladaciklust a kötetben egy villanellaciklus követi. Ez is a dalvonzalمام eredménye.

Valóban írok az őseimről is: nagyapákról, nagymamákról, dédapákról, dédanyákról... Mert ez is olyan, mintha magamról írnék, hiszen mindannyian itt vannak bennem, a génjeimben, a vonásaimban. Például nagyapám húgáról nem olyan rég tudtam meg, hogy a második világháború alatt verseket írt. A nehézségekről, arról, hogy várta haza a férjét a frontól, közben meg ott voltak a gyerekek is. Mindezt elég jó, bár néha döccenő, ütemhangsúlyos, felező tizenkettesekben tette. Nos, nem tagadom, hogy ez is hozzájárult, hogy elkezdtem használni ezt a versformát, és más hagyományos versformákat. Egyébként írtam egy *János vitéz*-terjedelmű elbeszélő költeményt is felező tizenkettesekben, a *Titusz, a hős* címűt. De édesapám egyik öccse is rendszeresen írt verseket a feleségének. Nem lettek hivatásos költők, de élt bennük a vonzalom a költészet iránt. A felező tizenkettesekben író rokonomra visszatérve az is tanulságos az esetében, hogy milyen jó ritmusérzéssel bírt. Akkoriban talán még jobb fülük volt az embereknek a versekben megbúvó ritmusokhoz.

Gondolom, a legújabb verseskötetem egyik balladájára célzol azzal, hogy nem érzem magam otthon a túldigitalizált világban, amely költemény az internet előtti időkről szól. Ha ezt a verset egy húszéves elolvassa, talán el sem hiszi, hogy volt olyan idő, amikor nem volt még internet. Egyébként hozzánk a telefon sem volt bekötve tizennyolc éves koromig. Ezt a kérdést úgy foglalnám össze, hogy azt szeretem olvasni, ami ki van nyomtatva. Nagyon sok könyvet olvasok, de soha nem olvasnék például könyvet számítógépen. Szeretek antikváriumokba járni, s ott minél régebbi könyveket vásárolni.

Néhány éve megcsináltam magamnak a saját „hátraarcomat”, amelyet Vas Istvánék tettek meg a '30-as években, amikor a modernségnek, az avantgárdnak, a szabadversnek hátat fordítottak, és a kötött formák felé fordultak. Néha a hátraarc az előrehaladás a művészetben. De nem akarom megidealizálni, nem akarom általános érvényűvé tenni, csak annyi az egész, hogy nekem ez az utam. Másnak nem kell, hogy ez legyen. Nem kell egyformának lennünk. Igyekszem minél többet offline lenni, és minél kevésbé digitális. Például a számlákat is postai csekken fizetem be, bár lenne digitális opció is rá. Én szeretek postára járni.

– Nahát, a postára járást én is nagyon szeretem, főleg, hogy egy békebeli, „öregszagú”, lambériás-műbőrös postára járok a közelben. De ha már itt tartunk: hogyan telnek általában a napjaid? Egész nap dolgozol, írsz? És persze remek tudósításokat készítesz például az Irodalmi Jelennek... Gondolom, gyakran kijársz a természetbe – azt már nehezebben képzelem el rólad, hogy holmi „duhajkodással” töltődnél fel, persze minden lehet...

– Akkor ebben a posta-dologban is hasonlítunk. Ha azt mondom, hogy a hétfő a kedvenc napom, akkor ezzel nagyon sokat elmondtam az „életstílusomról”. Emlékszem, egyszer ezt már említettem neked, és azt felelted, neked sincs bajod a hétfőkkel. Úgyhogy egy újabb egyezés. Valószínűleg azért kedvelem a hétfőket, mert szenvedélyesen szeretem a hivatásomat. Hogy úgy mondjam, és itt a sportból veszem a hasonlatot: profi író vagyok. Ami azt is jelenti, hogy ebből élek, bár ebből nem lehet sok pénz

keresni. Tehát, hogy ezt csinálhassam, azért áldozatot is hozok. Rossz dolog lehet olyan munkát végezni, amit az ember nem szeret. Én azt a szellemi munkát tudom munkaként értelmezni, és valódi munkaként megélni, amit az ember az írással, a szövegekkel kapcsolatosan végez. Csináltam már életemben más munkát is, de azt egyrészt csak időpocséklásnak éreztem, másrészt nagyon hiányzott a nap végén a termékeny szellemi munka jóleső fáradtsága. Tehát engem a jól végzett munka öröme csak az ilyen jellegű, írói, irodalmi feladatok után tud eltölteni.

Hogy konkrétan hogy telik egy napom? Fél hét körül kelek, kelünk. Fogom a kávémat, és már el is tűnök a dolgozószobámban. Ennek az az oka, hogy az éjszakai bagoly ellentéte vagyok: pacsirta alkat. Ez azt jelenti, hogy a korai órákban vagyok a legkreatívabb, nekem ekkor van a termékeny időszakom, ekkor vannak a legihletettebb pillanataim, és akkor tudok legjobban elmerülni az adott feladatban, ekkor tudok összpontosítani. A reggel első órái számomra az arany órák. Van egy irodalomtörténeti esszérovatom egy másik lapban, amelynek *Reggeli jegyzetek* a címe. A verseim is sokszor szólnak reggeli, délelőtti órákról. Most például egyébként mesekönyvet írok, aztán egy másikat fogok. De párhuzamosan több dolgot szoktam írni egyszerre. Aztán eljön a dél, az ebéd. Ezt összekötöm a postázással, vásárlással. Délután húsz perc edzés. Aztán négyre elmegyek a lányomért az óvodába. Úgy szokott lenni, hogy a feleségem viszi, én meg hozom. Onnan kezdve főleg vele vagyok. Kimegyünk a játszótérre, a sportpályára, elviszem délutáni foglalkozásokra. Nekem ez a nap pihenőideje. Szóval kifejezetten szeretek érte menni az óvodába.

Aztán hazajövünk, megvacsorázunk, majd kitakarítom a kalitkákat, és megetetem a pintyeket. Ez is a nap abszolút pihenőidőjéhez tartozik számomra, bár hét madarat és négy kalitkát kell ellátnom és kitakarítanom. Ez a szó szerinti hobbi. A gondolatelterelés minden másról. Az emberről ilyenkor hullik le a stressz. Aztán általában olvasok. Ha a feleségemnek előadása van, én altatom Johannát, ha nincs, akkor ő. Illetve, ha egy tudósítást kell írnom, amit nagyon szeretek csinálni, akkor az este az adott irodalmi programról szól, tehát nem vagyok otthon.

A természetbe a családdal szoktam kijárni. A hegyekbe, a Naplás-tóhoz... Nagy szerencse, hogy itt van mellettünk a Rákospatak. Sok időt töltünk a partján. Talán meglepő, de Timi nagyobb természetjáró nálam. A barátokkal való sörözgetés inkább a házasság előtti időszak műfaja volt, de ha őszinte akarok lenni magamhoz, sohasem volt valójában az én műfajom.

Különben a legutóbbi verseskötetem egyik versében megpróbáltam leírni egy napunkat, és az utolsó versszak így foglalta össze a végeredményt: „De egy napunk nem ennyi, / nincs összefoglalás – / szétszóródik a szélben / fűmag és fűkalász.”

– *Búcsúzóul én is a legutóbbi kötet egy verséből inspirálódva kérdeznék valamit. Nagyon szép, ahogy a nyitóballadában a lányaidra gondolva felteszed a kérdést: „Mi az, amit nektek hagyok?” Majd a kötet záródarabjában egy szonettkoszorúban (már csak emiatt is érdemes ezt a versgyűjteményt elolvasni) körbetekintesz azon, ami van, ami volt és lesz: „érezzük a végtelen árját”. Így ötvenévesen mit gondolsz, mit szeretnél örökölni hagyni a gyermekeidre? Milyen emberi és költői életművet? Minek örülnél: mit örizzenek meg belőled, a szüeleikből, a világodból, világotokból?*

– Szép kérdést kaptam végezetül, és nehezet is. A versben, melyre utaltál, ezt üzenem nekik: „Lányaim, kicsi és nagyobb, / fogjátok meg az éveket! / Mi az, amit nektek hagyok? / Festék fakul, homok pereg.” Tehát az örökké múló időt hagyom nekik, és mindazt, ami ebből tanulható. Amit legtöbbet adok nekik – főleg Johannának, mert ő velünk lakik –, az is az idő: az együtt eltöltött idő élménye.

Egyébként egyszerű dolgokat szeretnék nekik áthagyományozni. Hogy szeressék és támogassák a gyermekeiket, s amit tőlünk kaptak, azt ne nekünk, hanem a saját gyerekeiknek adják tovább. Hogy szeressék az állatokat, főleg a madarakat. Hogy saját maguk akarjanak lenni, és ne Acsai Roland vagy Kása Tímea lányai. Hogy kiabálva nem lehet semmit elintézni. Hogy ismerjék a magyar költészet hagyományait. Hogy tudják, honnan érkeztek, mik voltak, hol éltek a nagyszüleik, a dédszüleik. Zsófinak, aki Hollandiában él, azt is, hogy legyen büszke rá, hogy magyar.

Tallian Mariann

„Szeretlek, Sándorkám”

A *Szendrey Júlia és Petőfi Sándor szerelmi szabadságharca* című kiadvány dr. Gyimesi Emese irodalom- és társadalomtörténész, Szendrey Júlia-kutató legújabb ajándéka az olvasótársadalom számára. A címet nagy elődje, a Petőfi Sándor-kutató dr. Kerényi Ferenc mai napig érvényes és megkerülhetetlen Petőfi-monográfiájának egyik fejezetcíme ihlette. Gyimesi ezzel a választással tiszteleg a már elhunyt irodalomtörténész életműve előtt. Nem véletlenül. Kerényi kötetének egyik nagy erénye érvényességén és alaposságán túl az olvasmányosság és érthetőség. Verselemzése nem haladják meg az átlagolvasó befogadóképességét. Petőfi személyiségét, alakját is bemutatja életrajzának és műveinek elemzése közben, sőt, a költő döntéseit, néha bolondériának ható hirtelenségeit, allűrjeit is a kellő empátiával és érezhető szeretettel magyarázza. Nem tett másként Gyimesi sem. 2009 óta Szendrey Júliával kel és fekszik, négy ragyogó és kelendő kötet bizonyítja, milyen lelkiismeretesen és szenvedéllyel fordul a biedermeier korszak naiv és fondorlatos kislányideáljából felnőtté vált reformkori hadiözvegy felé, és mutatja be művein keresztül, milyen mostohán bánt vele az irodalomtörténeti kánon. Történeti kutatásai tükrében pedig arra világít rá, milyen sokat megtudhatunk a társadalmi összefüggésekről, a reformkori nők helyzetéről, a sorsfordító 1848–49-es forradalom- és szabadságharc kitöréséről Júlia élet-történetén keresztül. Kevés ehhez fogható női alkotói életkép áll rendelkezésünkre, és Gyimesi ráértett, hogy a Szendrey Júlia írói tehetségén túlmenő, különleges életútja is példálul szolgálhat a

mai napig. A 19. század közepén élő lány, asszony, özvegy, házasság, majd elvált író nő életével könnyen azonosulhat bármely 21. században élő kortársunk. Gyimesi mindezt újabb adalékokkal, érdekességekkel támasztja alá ötödik könyvében.

Az irodalomtörténeti munka sokak szemében unalmas bölcsezsztudomány, az olvasó ritkán nyúl elemző kötetekhez vagy monográfiákhoz, csupán a szakmabéliek, vagy a kultúr-csemegére vágyó olvasók vásárolnak efféle kiadványokat. A szakma képviselői érzik ezt a hiátust, és az utóbbi évtizedben megszáporodtak a színes, lazább textúrájú, formabontó külalakú könyvek, publikációk. A tudósok igyekeznek témáikat izgalmasabbá tenni, érdekes, akár szaftos pletykákkal, anekdotákkal tarkítani, a valóságtól elrugaszkodott feltételezésekkel a piacon kelendőbbé varázsolni. Harc folyik az egyre csökkenő számú olvasóért. Gyimesi is érzékeli ezt a változást, és fiatalok is predesztinálja a megújulásra. Ő azonban élén jár, nem csak belesimul ebbe a törekvésbe. Ugyanis kéziratait rendkívüli precizitással kezeli, állításait kivétel nélkül forrásokkal látja el, nincs olyan tézisondata, amelynek ne támasztaná alá validitását. Lektornak a szakma kiválóságait választja, jelen kötet Margócsy István nevéhez kötődik, korábbi köteteit Szilágyi Márton lektorálta.

„A kortárs történelemtudomány egyik legdinamikusabban fejlődő területének számító mentalitástörténet módszertani elvei tudatosítják a kutatóban annak jelentőségét, hogy nem férhet hozzá magukhoz az érzelmekhez, „csupán” azok írásos lenyomataihoz.” Gyimesi Emese dokumentumok, kéziratok, korabeli újságcikkek, visszaemlékezések alapján rekonstruálta Sándor és Júlia szerelmének történetét. Állítása szerint Petőfi és Júlia „olyan átmeneti korban élte át belső küzdelmeit, amikor a késői rendi társadalom világképe és a formálódni kezdő polgári társadalom logikája még az érzelmek megélésének tekintetében is élesen összeütközött.” Párhuzamot von a történelmi igazság és a felnőtté válás, az öntudat megszilárdulása között. Arra vállalkozik, hogy „(...) kapcsolatuk esszenciáját (...) az őket körülvevő társadalmi közeg sajátosságain keresztül mutassa be.”

A szerző leemeli a piederstárlól, és hétköznapivá, elérhetővé, megérthetővé teszi szereplőit. Nem véletlenül használom e szín-padi kifejezést: szereplő. Gyimesi ugyanis egy szerelmi történet keretébe ágyazza megállapításait, így alkot egy olyan, tudományos alapokon nyugvó sztorit, amit mozifilmként láttat: megelevenedik a szemünk előtt Szendrey Júlia és Petőfi Sándor egymásra találása, szerelmük kibontakozása. Az érzelmek megszületésének intenzitását, a szerelem sokszínűségét, ami nyomon követhető munkáikban, a versekben és a naplóban, érzéketesen szemlélteti a kötetben, feltárva ezzel szereplőink karakterét, személyiségét, jellemvonásaikat, így hozza közelebb az olvasóhoz a szerelmeseket.

És miért szerelmi szabadságharcosok ők?

Mert legyőzhetetlenek a szerelem terén. Két ember, akik sosem jöhettek volna össze. Annak lehetetlensége, hogy egy párrá váljanak, adódik a különböző társadalmi réteghez tartozás, más neveltetés, más iskolák, más vágyak és célok tényéből. Mégis, a mély, belső érzések – melyek „leiratát” a szemelvényekben kézhez kapjuk sokszor teljes terjedelemben – érzelmi erőterében egymáshoz simultak képletesen, és valóságosan is. Ennek a folyamatnak lehetünk tanúi olvasóként.

Bátor vállalkozás Gyimesié. Nemcsak a szövegtestben, a kiadásban is különutasként cselekedett. Szendrey Júlia-kutatás néven adatta ki a könyvet saját jogán. Egyre több szépirodalmi kiadvány születik magánkiadásban jónevű írók tollából, ezzel küzdve a könyvpiac és könyvterjesztés visszasságai ellen.

Ki kell emelni az illusztrátor, egyben tördelő munkáját: Tóth Tamás jó honvéd volt ebben a harcban. Igényesen megtervezett, színesen keretezett szemelvényeket, bekezdéseket, QR-kódokat lát az olvasó. A humorral átszótt, fiatalos lendülettel megírt szövegtest magán hordozza Gyimesi professzionális előadó mivoltát is, néhol már élőbeszéd jellegű, valamint a biedermeier kor-szakának szeretnivaló hangulatát is visszaadja.

Bánki Éva

Evolúció vagy micsoda...

A népmesék is tudják, hogy a viszolygás és a szerelmi vonzás kéz a kézben jár. A királylánynak meg kell csókolnia a békát, hogy az királyfivá változzon, a hercegnőnek ágyba kell bújni a medvével, a farkassal vagy a szörnyeteggel, hogy az elátkozott herceg visszanyerje végre az alakját.

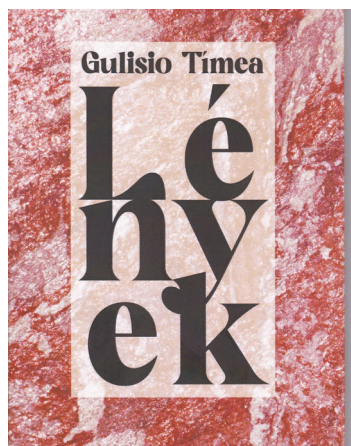
De mi történik, ha a béka, a farkas vagy a szörnyeteg nem változik vissza?

Vagy visszaváltozik, de nem *teljesen* és nem *egészen*? Ha félig-meddig azért megmarad a szörnyetegnek? Vagy lassan-lassan az évek alatt még ennél is szörnyűségesebb lesz?

Talán közben ő, a másik is szörnyszülöttnek látja a másikat? Olyan lénynak, akitől hiába remél teljes megértést és szerelmet? Aki el fogja majd árulni őt a betegségével és az öregségével? Vagy elképzelhető, hogy épp az esendősége vagy a romlottsága miatt szeretjük a másikat?

Egy szorongató, bizonyos értelemben mindvégig viszonzatlan szerelem mindennapjaiba enged bepillantást a *Lények*, Gulisio Tímea ötödik verseskötete. A szerelem itt egyfajta alászállás, *descensio*, mely reményt és bizonyosságot csak a másik fizikai létezésében találhat. „*De a véres folt a lepedőn bizonyítja / Hogy létezel. Hogy igazi vagy.*” (Süllyedés)

Ám a másik test gyengesége és betegsége nem (vagy nem csak) a gyöngédség és bensőségesség kiapadhatatlan forrása, hanem alvilági távlatokat megnyitó, és a test – nemcsak a saját, hanem minden test, az emberi létezés – romlottságára és esendőségére emlékeztető felhívás is.

„Kivezetés lesz, mondja.
 Mintha a híreket.
 Mert nincs különbség
 Egy halálos gázolás
 És egy futó zápor között.
 Mit vezetnek ki, kérdezem.
 Amit kell.
 Akár a pincérnek mondaná,
 Hogy desszert is jöhet.
 Epres fagyí, meggyes süti,
 Széklet, vizelet.”

(Sztóma)

Gulisio Tímeának bámulatos érzéke van nemcsak a lírai sűrítéshez, hanem a groteszkhez, a weirdhez is.

Ráadásul furcsa rejteketakat nyit meg az elidegenedés, a test eltárgyiasulása. Ebben a versvilágban, ahol mindenki meghal vagy haldoklik, semmi sem lesz igazán élettelen, csak alakot vált, elállatiasodik, a szemünk láttára változik bogárrá, lárvává, apró csúszómászóvá. Mintha romlásuk során visszatérnének az emberek (helyesebben *lények*) az igazi természetükhöz. De van-e igazi természet? „*Nincs bennem semmi állandó, / bármi lehetek*”, vallja a költői én az *Evolúció* című versben. A folyamatos átváltozás képessége nem biztosítja a kiteljesedett létezést, hiszen ez a fajta evolúció nem tart semerre, nincs semmiféle célja, értelme. „*Vagyok, pedig alig vagyok*”, rezgi a szárnyával a monitor előtt szálldosó kis szúnyog. De ugyanezt elmondhatná magáról a költői én, az ő szerelmese vagy a versbeli életképekben megidézett összes személy. A folyamatos rezgés és átváltozás csak a romlás metaforája. Ebből a (fordított?) evolúcióból nincs szabadulás. Mindig a saját esendőségünkre ismerünk a másik test pusztulásában.

Rettenetes traumákról vall ez a kis kötet, ahol a Duna nem dinnyehéjat sodor, hanem „*Gyermektelen anyák / Anyátlan gyermekek testét*”. Olyan lényekét, akik a saját életidejükben képtele-

nek voltak egymáshoz kapcsolódni. Mert mindenki fáj valakinek, mindenki éhezik valakire, a száj, az evés és az éhség metaforái kényszeresen ismétlődnek ezekben a versekben. Mindenki harapna a másiktól, még akkor is, ha minden harapás halálos, akkor is, ha csak a halált tudjuk megízlelni a másiktól. „*Jogot formálok a testre, / Erre a vázra, / Amire még fel lehet aggatni / A ruhát.*” (*Süllyedés*) A szerelem néha a csecsemők türelmetlen éhségére emlékeztet Gulisio Tímea kötetében. (Hogy is mondja a költői én a *Süllyedésben*? *Meghízlallak, felfallak.*)

Gulisio Tímea szabadversei a rímek ellenére is szaggatottnak hatnak, a felfeslést, a sebeket, a folyamatos romlást és gyulladást juttatják eszünkbe. Roppant szókimondó, a női test minden esendőségét nyíltan feltáró költészet ez, ám mégis úgy érezzük, van valami *még nagyobb* titok is ezekben a versekben. A szörnyek mögött, meglehet, még nagyobb, még sötétebb szörnyek rejtőznek.

Nem valamiféle elhallgatás miatt érezhetjük így. Ennek a tematikailag igen változatos, remek kis kötetnek a szorongás az egyik szervezőelve.

Szakács István Péter

Néhanapi versek

Mondják, akit a múzsa pártfogásába vesz, arról nem feledkezik meg, ha látja, hogy kegyeltje megérdemli a törődést. Így történt Sánduly Lajos esetében is: első verseskönyve után viszonylag rövid időn belül megírhatta a következőt. A *Versszemek* a *Szentület* emelt szintű folytatása, továbbgondolása. Jellemző rá a transzcendens világkép, a lét tudatos szemlélésének igénye, a költészet lényegének firtatása, hit és kételkedés egymásnak feszülése, a székel-y-magyar identitástudat, de a komolyság, a bölcséleti tartalmak mellett a játékosság, a könnyedség és az (ön)írónia hangsúlyos jelenléte is. Szövegében a transzilván líra sajátos motívumrendszere ötvöződik a 21. századi ember mesterséges világáéval.

A cím – a *Versszem* című ars poétika többes számú alakja – mondókába foglalt költői hitvallásra utal: „szita szita versszem / fennakad a versem / a szavak csak hullanak / meggyűlnek mint nagy havak / tavaszra elolvadnak / de a versszem fennakad / szita szita versem / fennakad a versszem / ültess ki a kertedbe / takargasd a földedbe / kicsírázik menten.” Míg a kisbetűs, központosági jelek nélküli, ponttal lezárt, ritmikus szöveg az alkotás gyermeki mivoltunkban gyökerező játék-jellegét, irracionális-racionális teremtetési folyamatát tárja elénk, addig a párbeszéd formájában megírt A *Megváltó* című művészi hitvallás a költészet gyógyító, szépségteremtő mivoltának fontosságát hangsúlyozza. Egy másik – szentencia tömörségű – ars poetica pedig arra figyelmeztet, hogy „Minden szó ragyog. / Nincs olyan, hogy / elkopott.”, s a folytatásban követendő tippet is ad az írással kokettálók

számára: „A közhely is, bár / untatott, / tedd új helyre, / s újat mond.” A *Néhanapi* vers – szintén dialogikus formában – már konkrétan utal a szerző munkamódszerére, alkotói habitusára, az olvasóval való társszerzői viszonyára: „...nem vagyok muszáj / költő. De, ha néha, néhanapi versem / lelked mindennapjaiban megfogam, / talán még belőlem is költőt faraghatsz.”

A humor, az irónia, a játékosság emeli a kötet esztétikai értékét. Az elmagányosodást (*Visszanéző*), a háborús pusztítást (*szomorú tavasz*), az elmúlást (*Elégia*), az emberi gyarlóságot (*Hitszegőknek, álnokoknak*), a civilizáció alkonyát (*Keresztmetszet*) megidéző sötét oldallal szemben a játékos, dallamos lírai futamok (*Mondóka, április, csudaszép, téli hidegben, hó ha hull, A csiga*) a *Versszemek* napos oldalát idézik elénk.

A kötetzáró *Rombuszversek* ciklus jelenti a verseskönyv igazi újdonságát. Ezekben a cím nélküli, mértani képversekben a rend, a pontosan kimért forma a gondolat szabadságát szavatolja. Természetélmény és életbölcseesség, natúr valóság és transzcendencia, játék és filozófia váltakozik bennük. Idézni nem idézek belőlük – bocsássa meg nekem a formát ihlető Múzsá! –, mert csak vízszintes sorokban tudnék, s így elillanna az egymásra épült rombuszokból a végtelenség káprázata.

Pusztai Ilona

Hogyan kell jól férjhez menni?

Már az *Édesszájúak* cím is sejteni engedi: a regény hősei nők lesznek, mégpedig fiatal nők. Nem is tévedünk, mert a millenniumi időkben (1893-94) játszódó mű középpontjában a négy Zimmerl lány: Teréz (Trézsi), Janka, Kató és Alojzia (Lola) története áll. Pontosabban a házasságszerzés, a férjfogás, ami az egyetlen tisztas életpályát jelentette a korszakban a nők többsége számára. A Zimmerl lányok viszont a jól prosperáló Stefánia úti vendéglős gyermekeiként ebből a szempontból egyszerre voltak könnyebb és nehezebb helyzetben hasonló korú sorstársaiknál. A családi vállalkozás jelentette ugyanis számukra az ismerkedés egyetlen terepét. Pontosan tisztában voltak vele, hogy az étterem színes vendégköréből kell majd kihorgászniuk a megfelelő férjet: „A vendégek azon hányada, amely életkor és társadalmi állás szerint partiképesnek számított (húsz- harminc év körüli tisztviselők, iparosok) nemcsak mint vacsorájuk felszolgálóját, hanem mint lehetséges jövődöbelijüket is méregették a Zimmerl lányokat, és a lányok ugyanígy, nemcsak a vendéget, hanem a férjjelöltet is mustrálgatták közben.”

A négy lány négy különböző karakter, így mind más-más elvárással indulnak neki az életnek, pontosabban a házasságnak. Az életüket azonban meghatározta a családi minta: „De bármennyire különböztek is egymástól külsőleg is, belsőleg is, s bármennyit civakodtak, perlekedtek egymással, a Zimmerl lányok őszintén és mélyen szerették egymást. Eltérhetetlen szálak kötötték össze

őket, amelyet apjuk jókedve és nagy szíve és anyjuk kiapadhatatlan szeretete font köréjük. A Zimmerl házban jó volt gyerekek lenni. És a Zimmerl ház melege elkísérte őket egész életükben, s férjhez menve mindannyian igyekeztek ezt a családmintát követni, újrateremteni. Volt, akinek sikerült, volt, akinek nem, de akármi történt is velük az elkövetkezendő évtizedekben, egymás kezét nem engedték el soha.”

A „magas, szőke, csontos” Trézsi bármennyire praktikus szervezi is meg életét választott férje oldalán, mégsem tudja megteremteni a családi mintát. *„Valami hiányzott. Trézsi csak nagy sokára merete bevallani magának, mi: Tivó Anna ugyanis szerelmes volt abba a férfiba, akinek a kezét nyújtotta, ő pedig nem. Tisztelte, nagyra tartotta, sőt, egész lelkével szerette Weicher Gézát, elismerte, hogy keresve sem találhatott volna nála jobb férjet, de szerelmes nem volt bele soha, egyetlen pillanatra sem.”* A „gömbölyded, fekete” Janka, aki nővérével ellentétben teoretikusan volt okos, ahogy csak a férfiaknak illett akkoriban. *„Ő igazából Julien Sorelnek nyújtotta volna a kezét vagy Andrej Bolkonszkijnak, esetleg Nicholas Niklebynek.”* Helyettük azonban be kellett érnie a walesi hercegre hajazó, karót nyelt főszabással, Pieke Józseffel, aki mellett egyetlen érvként az szólt, hogy szépen hegedül és szívesen festeget. A harmadik lány, Kató, a „közepes, barna, nagy álmodozó szemekkel” nővéreivel ellentétben maga volt a középster, *„minden szabályos volt rajta, és tudjuk, a szabályos, az majdnem unalmas.”* Ám mégis Katóra talál rá a nagy szerelem, Verderber József személyében. *„Zimmerl Kató kivirult a szerelemtől (...) Megszépült, kinyílt, sőt kiragyogott. Unalmas barnából izgalmas, nőies barna lett belőle. Az arcáról nem hervadt le a mosoly (csodaszép, kicsit keleties mosolya volt Katónak, ez csak most derült ki, hogy hajlandó volt mosolyogni végre), az alakja is mintha sudárabbnak tűnt volna, pedig csak kihúzta magát, és egy kicsit (egy egészen kicsit) a föld felett közlekedett.”* Végül Alojzia, a „legkisebb meg igazi tűzről pattant vörös, akinek még ha állt is, úgy mozgott a csípője, hogy a vaj megolvadt tőle a tűzhelyen”, aki múzsaszerepre áhítozva habarodik bele a vendéglő

költőjébe. De miután a *Modern dalok* szerzője nem viszonzozza érzelmeit, dacból elveteti magát az útjába akadó első partiképes kishivatalnokkal, a szürkébbnél is szürkébb Schneifner Hugóval.

A négy lány karaktere, sorsának alakulása alapján a *Tündérlaki lányok* pandantjának is tekinthetnénk Jolsvai családtörténetét. Heltai darabja is egy kedves, melegszívű pesti mese négy gyönyörű lányról, akik a szerelmet, a boldogságot és a boldogulást keresik az épp világvárossá érett Budapesten. Nem véletlen tehát a párhuzam, amit tovább erősít, hogy a regény egyik kulcsfigurája a *Modern dalok* szerzője, a franciás hangulatú és könnyedségű, fiatalos, néhol a kor erkölcsse szerint frivolnak számító, pátoszmentes, nagyvárosi líra megteremtője. Mindez remek alkalmat teremt Jolsvai Andrásnak egy kis irodalmi játékra, hogy a máig legnépszerűbb *Kató-dalok* műzsáját, az e szerepre egy cseppet sem vágyó Zimmerl Kató személyében találja meg: „*És dalaimnak az a része, / Mely túlnyomónak mondható, / Kegyednek semmiképpen se tetszett, / Sőt visszatszett, kis Kató.*” És természetesen a regényben végig ott rezeg a Heltai-sanzonokból áradó, mindenkit megmámorosító szerelmi életérzés. Ám szerelem ide vagy oda, valójában Heltai darabja a polgári tisztesség-áltisztesség körül forog, ahogy Jolsvai András művének is ez a fő motívuma. Ennek megtestesítője a regényben a vallás tanítását a hívek lelki és saját békéje érdekében rugalmasan kezelő Márton atya, aki azzal nyugtatgatja híveit döntéseikkor: „*Néha az Úr is elhibázza (...), de azért később igyekszik helyrehozni.*” Ám Heltaihoz hasonlóan Jolsvai műve is mentes a farizeus álerkölcstől, álszeméremtől, inkább finom iróniával átítatott mese, ahol az élet mindennapos problémái (betegség, hűtlenség, csalódás, féltékenység, kispolgári bornírtság, családi tragédiák) éppen csak megkarcolják a regény hőseit. Aztán a végére minden finoman lekerelkedik és elrendeződik. Mert tudjuk, ha az Úr hibázik is olykor-olykor, azt hamarosan igyekszik megreparálni. Nekünk elég, ha van elég türelmünk, hogy kívárvuk Isten segítségét. De persze az sem árt, ha mi sem ülünk karba tett kézzel, magunk is elébe megyünk

az isteni gondviselésnek, rásegítünk Isten akaratára, ahogy ezt a családfő, Zimmerl Szepi is tette egész életében.

A boldog békeidők világa még nem billenthető ki egykönnyen a jól megszokott rendjéből, az idilli felszín mázát még nem repesztették be a történelem viharai, mint azt a befejezés is sugallja: *„Hát akkor fejezzük be mi is ezt a történetet, ahogy a meséket szokás, igaz, helyszűke miatt némileg rövidített formában, így: éltek, amíg meg nem haltak.”* Mert Jolsvai András századfordulós családragénye egyszerre édes és fanyar mese, akár egy tál zamatos, lédús, májusi nap érlelte eper, Tivó Anna kedvenc gyümölcse.

Gáspár Ferenc

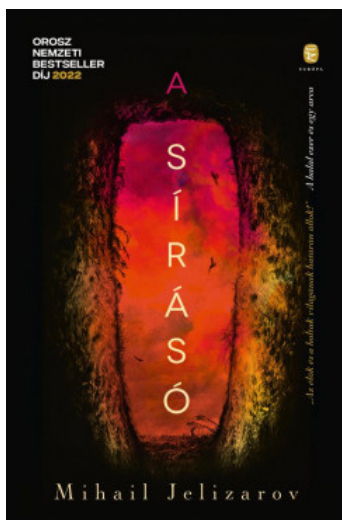
Áskálódás az orosz télben

Azon gondolkoztam, miért van az, hogy magyar szerző regényéről kevésbé szívesen írok elmarasztaló kritikát, ám ha külföldi író műve kerül a kezembe, akkor aztán nincs megállás! Adok neki jobbról-balról, míg csak padlóra nem kerül a szerencsétlen. Pedig hát valaki – méghozzá az idegen nyelvet és kultúrát remekül ismerő magyar személy –, lefordította ezt a bizonyos művet a mi csodálatos anyanyelvünkre, szerkesztő, vagy szerkesztők megszerkesztették, esetleg megnézte egy kontrollfordító is, egyszerűen magyarok dolgoztak vele rogyásig. Vagyis, ha magyar író művét megkülönböztetett figyelemmel simogatom, dédelgetem, akkor nekik is kijárna a tisztességes elbánás.

Gondoltam: akkor hát lássunk neki! Itt van ez a Mihail Jelizarov és a könyve, a *Zemljá* (Föld), melynek magyar címe *A sírásó*, és már nyáron úgy harangozták be, hogy egy mai *Háború és béke*, vetekszik a nagy klasszikus remekével és nyelvezetével.

Sőt, még a filozófiát is meglengetik a kritikusok, mint valami „alaposan átgondolt” dolgot, én azonban kételkedem a „temetői amnézia”, az „emlékezet nem az öröklét” és ehhez hasonlók sarkigazságokként való felemlegetésében.

Sokkal inkább egy, a múlt század hetvenes éveinek elején nagy port felvert magyar regény, Kertész Ákos *Makrája* jut az eszembe, ahol a főszereplőnő, Vali, egészen hasonló „igazságokat” vág szerelmének, Makra Ferencnek a fejéhez, mint ebben a regényben a szépséges Alina jelen regény főszereplőjéhez, Vologyához,

akinek családneve, a Krotisev (Vakond), mintha egyenesen pre-desztinálná őt a sírásó szerepre.

Vali vulgármaterialista alapon jut el oda, hogy nem szül gyereket, Alina pedig valamilyen roppant intellektuálisnak tűnő, de mégiscsak hasonló materialista, vagy még inkább nihilista megközelítéssel, de ugyanoda jut. (A különbség csak annyi, hogy Vali hisz egy jobb világban, forradalomban stb., Alina pedig nem, de a végeredmény azonos.) Sőt, egyenesen azt állítja magáról, hogy ő halott, és Jelizarov regényének hőse egy hullával szerelmeskedik. Mindezt az Alina egész testét beborító tetoválások is erősítik. Ezek elsőre kevésbé érthetőek: „homokbahullt hó” vagy „Az a neved, hogy élsz és balek vagy”. De akadnak némileg világosabbak is, mint egy rajz a négylábú és viktoriánus ruhát viselő nőről, alatta felirattal: „*Barnum's Greatest Show on Earth*”, (A Barnum cirkuszban szerepeltek egykor az efféle szerencsétlen torzszülöttek) vagy pont a nő szeméremdombján: „*There's a sucker die every minute*”.

(Természetesen Schrödinger macskája sem hiányozhat a kollekciónak.)

Mindez a regény kétszáztizedik oldalán kezd „kibomlani”, és aki eddig azt hitte, csupán izgalmas lektúrt olvas, az majd jól pófára esik – gondolhatta az író –, mert itt a tetkókat magyarázva magasröptűnek szánt filozófiai traktátusok következnek. Mert idáig csupán Vologya gyermekkoráról, szüleiről, azoknak válásáról, majd az építőszázadban eltöltött katonaévekről olvashattunk egyes szám első személyben, és még azt sem mondhatnánk, hogy unalmasan.

Vologya valamikor a nyolcvanas évek végén születhetett, így a nagy változásokat nem élhette át, mondhatni belecsöppent az új világba.

És ez az új világ bizony olyan, amiről más orosz regényekben is olvashattunk – Szorokintól, Pelevintől, Jerofejevtől –, vagyis állandósult maffiaharcok, ivászatok, gusztustalan és lepusztult figurák, prosztó viccek. Sár és hideg. Zsigulik és a legmenőbb nyugati autók.

Sok újat Jelizarov sem tud felmutatni ezen a téren, az viszont biztos, hogy a halál filozófiája elég népszerű lehet arafelé, ha még az Orosz Nemzeti Bestseller-díjat is megkapta 2022-ben. Mondjuk, ez sem új, gondoljunk csak a *Holt lelkekre* Gogoltól, vagy Dosztojevszkij *Ördögök* című regényére, Tolsztoj *Iván Iljics halála* című kisregényére, és a sort napestig folytathatnánk.

Hogy akkor mi az új a regényben? Feltehetően a mellébeszélés, ami a filozófiai csevely köntösébe van bújtatva:

„Az időbeli kauzalitást cáfolni látszik a tyúk és a tojás paradoxona: vagyis, hogy mi volt előbb? Ugyanakkor ez nem tagadja az időt, és annak eljövendő végét... De a valóságban már régen nincs idő, ebből van a >homokbahullt< hó. Nem érted?” – kérdezi Alina Vologyától.

Aztán előkerül még Schopenhauer és természetesen Nietzsche is (Az Isten halott!), majd a *Jelenések könyve*: *„Tudom a te dolgaidat, hogy az a neved, hogy élsz és halott vagy.”* Mi ez, ha nem színtiszta nihilizmus? És persze mellébeszélés, a *Bibliából* erőszakkal, hajánál fogva kirángatott mondat. (Nota bene: ez sem példa nélkül való, az írók mindig szerettek ilyesmit csinálni, csak... csak....)

Nem tudom, hány példányban kelt el Jelizarov könyve, melynek legvalóságosabb epizódjai az egyszerű temetőmunkásokról és a temetőbiznisz oligarcháiról szóló részek, a temetőben felállított konténerszerű melegedőben beszélgető hétköznapi emberek és a félig fürdővé, félig kuplerájá alakított cégirodában élvezkedő maffiózók életéről.

Gyanakszom, hogy ezt is inkább azok a vájtfülűek olvasták, akik az irodalmi és művészeti élet irányítását lenyúlták Oroszországban ugyanúgy, mint számos más országban.

Azért néhány következtetést mégis levonhatunk.

1. A regény néhol tényleg roppant izgalmas, például amikor a főszereplőnek verőemberként kell helytállnia, és nem tudja, hogy ez az egész dolog miképpen fog végződni. (Végül sikerül mindenkit jól összeverni. Hurrá!)

2. Lektőrelemeket (manapság zsumnálak mondják, megsze-
lídítve a pejoratív kifejezést) tényleg tartalmaz, mert Vologya
valamiképpen mindig jól jön ki a csak látszólag roppant szorult
helyzetekből.

3. A könyv egy ijesztő jelzés (mondjuk, volt már ilyen), hogy
a fiatalok miket olvasnak, milyen zenét hallgatnak (halálosa-
kat!), hogyan élnek (pornónézés, pia és/vagy narkó. No igen, ez
is általánosítás).

4. A sok humoros vagy inkább fekete humorral átszőtt rész
nyugtázása mellett megállapíthatjuk, hogy az orosz írókban
fogytán az önirónia képessége.

Mert a tyúk vagy a tojás kérdésére a szocializmus évei alatt ez
volt a válasz:

Korábban volt tyúk és tojás is.

Mindemellett nem győzőm elismerésemet kifejezni a komo-
lyabb filozófiai részeket is tartalmazó nyolcszáz oldalas regény
fordítójának, Iván Ildikónak és a szerkesztőknek szintén. Jóval
nehezebb munka lehetett, mint Vologyanak áskálódni a megfa-
gyott földben az orosz tél idején.

Kopriva Nikolett

Recept a boldogsághoz

Történetek. Könnyedek, tragikomicusak, alföldiek. A gyulai születésű Kiss László *Mi kell a boldogsághoz* novelláskötetében helyet kapó írások nem kívánnak hosszas fejtörést. Nyelvezete fiatalos és szókimondó – vagánynak is nevezhetnénk. Tartalma megtalálható az utcán, a buszon,

a szomszédos tömbház valamelyik szobájában, bármelyikünk életében. Hiszen kinek nem voltak nagyra törő, megbukott tervei? Megalázó szakítása? Ki nem került kellemetlen, égető szituációba (mint például a meztelen exed fotóját nézegetni, miközben online történelemórát tartasz képernyőmegosztással)?

Kiss László főhősei általában iskolás/egyetemista fiúk, középkorú férfiak. Hétköznapi emberek, akiknek gyakran azzal az oldalával ismertet meg a szerző, mit nem szokás emlegetni. Például *A pinkoló* című novella főhőse izgatott állapotaiban vizelési ingerrel küzd. Amikor a szeretett lányra várva egy farakás mögé bújik könnyíteni magán, rárántja a cipzárt a péniszére. Az *Új autónk van* történet családapja új járgánnyal igyekszik mosolyt csalni besavanyodott felesége arcára, ám amikor indulnának kipróbálni, a főhős addig böngészi a gépjármű kezelési útmutatóját, míg családjá szép lassan eltűnik. *A győztes részeg* főszereplője televíziós játékban vesz részt, de kudarcát nem bírja elviselni: „*A kurva anyádat, bizonygattam az igazam*”.

Olykor úgy érezzük, a szerző ki akarja nevetetni, szándékosan le akarja járni karaktereit. Ez gyakran tragikomicus, keserédes fordulatokat eredményez. Egyik karaktere büszke német nyelv-

tudására, igazi német anyanyelvűvel kell találkoznia, hogy személyesen a keserű igazsággal: „*Wie war die Reise, mondtam végül zavartan. De úgy értettem: Auf Wiedersehen*” (Németül beszélek). Egy másik karakter írónak nevezi magát, ám amikor végre sikerül megjelentetni egy írását (amiért ráadásul fizet is), döbbenten veszi észre, születési helyét elírták, írását nem a leadott formában közölték. Olykor férfiasságukat megalázó helyzetekben látjuk őket: „*amikor Árpai meg akarta csókolni, rémülten vette észre, hogy a lány, aki éppen meglovagolja, (...) nem Pálma. (...) A molett eszközfertőtlenítő asszony volt az, aki gyűlölettől torz arccal meredt a képébe, s miután azt sziszegte, szórakozol velem, félliternyi Sekusept Aktivot borított az ágyékára*”; „*férfiak képét is megnyitotta, hogy legalább néha lásson istenigazából merev faszt, ha már az övé fájdalmas puhasággal, akár egy öreg varangy, lapult meg a lába között*” (A denevér).

Ahogy azt már sejtettük, a szereplők általában a szerelemben sem szerencsések. Gyakran hagyják el őket, vagy egyszerűen csak nincsenek szeretve. Némelyik képzeletbeli vagy elmúlt kedveseket üldöz. Áhítoznak az intimitás, a női érintés után: „*meg akartam tudni, milyen, amikor eltűnök egy szájban*” (Csenge macija). Viszont találunk köztük olyat is, mint az *Édes Emma* novella Antalja, aki az Árpád-kor beteges megszállottja, emiatt barát-nője kénytelen szakítani vele: „*Ki akarja elveszíteni a szüzességét úgy, hogy párja az egyébként sem emlékezetes percek után rögtön Könyves Kálmánra gondol? Vagy, ki tudja, közben is.*” És hát a következmény nem várt: az összetört szívű Emmát egy kerti törpe vigasztalja, csábítja el, talán éppen az, amely a könyv borítóján bemutat nekünk.

A történetek helyszíneit a magyar Alföld adja, elsősorban Békés megye (például Gyula, Szanazug), de a szegedi Nyugi vagy a Kedves presszó is felfedezhetők bennük. Az élővilág, a folyók, erdőszélek jelenléte erőteljes. A novellák főhősei gyakran horgásznak a Körös-folyón, olykor sátrat is húznak partján, csak éppen a szabályzatban előírt latrinát felejtik el kialakítani, aminek kellemetlen következményei lesznek: „*Már mondaná, hogy*

a folyóparti bukszus látványa legutóbb tinédzserkorában váltott ki belőle csiklandós bélmozgást, amikor a rendőr felcsattan: Valaki csak szart maguk közül!” Kijárnak vadat lesni az erdőbe, a pusztába. E tekintetben szomorú A vakáció utolsó napja novella, melyben egy család szemtanúja lesz, ahogyan az erdész kivégez egy ártatlan kutyát: „Erdész, közölte Pisti apja. Az erdész feladta, hogy rendet tartson. Sose lehet tudni, mondta...”

Mi kell a boldogsághoz? – kérdezi a könyv. Új autó? Pénz? Irodalmi siker? Szerelem? Jó nő? Több száz lájk a Fészbúkon? Vagy csak egy jó fogás és egy üveg sör, miközben üvölt a Guns N’ Roses? A főhősöknek többnyire az utóbbi adatik meg, és a végére még az oroszok is megérkeznek...

Szóval? Kezdetnek talán egy kis humor, önironia is megteszi, aztán lesz, ahogy lesz.

Arany Zsuzsanna

Újragondolt fejezetek
a Kosztolányi-életrajzból 4.¹

„Ti se fogtok sokáig együtt maradni”

„Van egy szőke, dióbarna szemű collegéném. Angolt tanul, s komolykodó (ezt a jelzőt jól gondold meg!) arccal jegyzi Heinrich magyarázatát. Rózsaszín ruhában jár s igen hangosan beszél. Majdnem mindig nevet. [...] A nagy baj azonban az, hogy a szőke isten nem akar nagyon észrevenni. Hiába vetek rá hat méteres pillantásokat, hiába borotválkozom hetenként kétszer – hiába minden!” – panaszkolta Kosztolányi Dezső unokatestvérének, Csáth Gézának nem sokkal a budapesti egyetemre érkezése után.¹ Szerelmét Tichy Margitnak hívták, akivel Négyesy László szemináriumain találkozott. Miután a lány rá se hederített, a fiatalember verseivel akarta felhívni magára a figyelmet. A soron következő *Stílgyakorlatok* órán szereplésre jelentkezett, de előtte névtelen levelet küldött Tichynek, nehogy a lány hiányozzon. A gondos előkészületek ellenére a „szép szőkeség” nem vett részt az alkalmon, így Kosztolányi csak „a falaknak deklamálhatta szerelmi dörgedelmeit”.²

Leveleiben Tichyt rendre csak Nóráként emlegette, miután a lány Ibsen hősnője után így szólítottatta magát. Kosztolányit

¹ Kosztolányi Dezső [a továbbiakban KD] levele Brenner Józsefnek, Budapest, 1903. szept. 25. In *Kosztolányi Dezső Levelezése I. 1901–1907. Szerk.: Buda Attila. Összeáll., s. a. r., jegyz.: uő. – Józán Ildikó – Sárközi Éva. Pozsony, 2013, Kalligram [a továbbiakban: KDL1], 56–57.*

² „Dejszen csak ragadjam ezt a nőtén bestiát remegő térdeim közé, Shakespeare[-]t nemzek vele!...” KD levele Brenner Józsefnek, [Budapest,] 1903. okt. 4. In *KDL1* 78.

lelkesedése odáig vezette, hogy Nóra-dalokat is költött, ám ezek közül sem kéziratok, sem sajtóbeli megjelenések nem maradtak fenn. A kezdeti kudarcok ellenére előfordulhat, sikerült közelebbi kapcsolatba kerülnie kiszemeltjével, október folyamán ugyanis már intimitásokra céloz unokaöccsének,³ az első tanévet követő nyári szünetben azonban Juhásznak újra reménytelenségről számol be.⁴ Tichy később a IV. kerületi felsőbb leányiskola tanára lett, Grábics Lajoshoz ment feleségül, és doktori fokozatot szerzett.

Nem Margit volt az egyetlen, aki fölkeltette Kosztolányi érdeklődését az egyetemen. Rajta kívül Oláh Gábor szerelme, Schmidt Erzsike is megtetszett neki, akinek az *Egyetemi Lapok*ban és a *Virágfakadás*ban jelentek meg írásai, s végül Iványi Bertalanhoz ment feleségül. Toldy Ferenc unokájáért, Elefánt Olgáért már Juhász Gyulával közösen rajongtak, de nála sem értek el sikereket. 1903 novemberében ifj. Kosztolányi Árpádnak és Csáth Géának szóló leveleiben Kosztolányi egy negyedik lányról is tudósít, Politzer Erzsikéről, aki ugyancsak közömbös maradt iránta. Bár ő nem volt hallgatói státuszban, föltehetően kapcsolódott az egyetemi körökhöz. A fiatalember föllángolása ezúttal komolyabb irodalmi vonatkozással bírt, mert Politzer néniéért halt meg egyik kedvelt századfordulós költője, Makai Emil: „Ki is adott egy verskötetet Margit címmel, amiért a hűséges lány kikísérte őt a temetőbe, sőt egy kétségtelenül drága koszorút is küldött neki nehéz illatú thearózsákból. Ez a thearózsa szag lebeg a leány körül.”⁵

A fiatalember már szabadkai kamaszéveiben tisztában volt azzal, hogy a (testi) szerelmet nem az egyetem falai között, hanem

³ „A rózsaszín ruháról nyílt kártyán nem írhatok; ellenben zárt borítékban egy héten belül oly körülményességgel foglak mindenről értesíteni, a minőre csak egy filozopter képes, ki egy filozoptrixról ír.” KD levele Brenner Józsefnek, Budapest, 1903. okt. 11. In *KDLI* 82.

⁴ KD levele Juhász Gyulának, [Szabadka, 1904. júl. 9–17. között]. In *KDLI* 116–117.

⁵ KD levele ifj. Kosztolányi Árpádnak és Brenner Józsefnek, [Budapest, 1903. nov. 10.]. In *KDLI* 84.

az utcán kell keresni. A korszak bohémjai számára természetes volt az éjszakai élet: a kávéházi kalandok, a közös kóborlások és az örömlányok fizetett szerelme. Budapest Európa-szerte híres volt bordélyairól, „a prostitúció egyes formái gyakorlatilag beépültek a polgári szokásrendbe, s a prostituáltakkal való találkozás [...] a polgári élet kimondott vagy ki nem mondott, de megtört eseménye volt” – szögezi le Császtvay Tünde.⁶ Akadtak lányok, akik vörösházak falai között dolgoztak, míg mások az utcán szólították le kuncsaftjaikat (vagy azok őket), s mentek szobára. A nyilvánosházak 1926-ig működhettek legálisan, mert egy évvel később az államilag ellenőrzött bordélyrendszert törvényileg felszámolták.

Hamar elhíresült a Conti utca 6. szám alatti műintézmény, melynek közvetlen szomszédságában székelt a *Népszava* szerkesztősége. „A Conti utcai bordélyházban szombat este egy munkás megsértette valamelyik nőt. K-nak nevezte, erre a többiek, mintegy varázsütésre lekapták lábukról a lakkcipőt, és a sarkával egyszerre húszan, harmincan – nekitámadtak. Kékre-zöldre verték az arcát, egyik szemét ki is ütötték. Ezt a jelenetet – dühös, beteg amazonok egy férfi ellen – tulajdon szememmel láttam. Rendőrt hívtak, aki a munkást a nőekkel együtt bekísérte” – rögzítette naplójában Kosztolányi, aki aznap este föltehetően nem a szociáldemokrata napilap szerkesztőségébe igyekezett.⁷ Közismert vörösház volt a Magyar utca 34. szám alatt működő Maison Frida is, mely főként a gazdagabb rétegek igényeit szolgálta ki. Nem tudjuk, vajon Kosztolányi megfordult-e a Maison Fridában, de a Képiró utcába minden bizonnyal eljárt, miután külön barátja, Téglás Béla is ott volt törzsvendég.

Az író hosszan elbeszélgetett az örömlányokkal. Érdeklődött sorsuk felől, s följegyezte az általuk használt kifejezéseket, sőt némelyiket szépirodalmi műveibe is beépítette. Írói szótárának bővítésén túl rögzítette a prostituáltak anekdotáit, naplójában

⁶ Császtvay Tünde: Előszó. In Éjjeli lepkevadászat. *Bordélyvilág a történeti Magyarországon*. Szerk.: uő. Budapest, 2009, Osiris, 7.

⁷ Kosztolányi Dezső: *Levelek–Naplók. Összegyűjt., s. a. r., jegyz.: Réz Pál*. Budapest, 1998, Osiris [a továbbiakban: KDLN], 819.

pedig saját szexuális élményeit is megírta, és a lányokat nem egyszer lerajzolta vagy megverselte. Visszatérő szereplőjévé vált a „Feketeasszony”, a „Sárgahajú nő”, és – idézve Kosztolányiné szavait – „a többi körúti és körútkörnyéki olcsó démon. [...] Azt tervezte, ír róluk egy nagy-nagy könyvet.”⁸ Kosztolányi ízléséről még a *Rendkívüli Újság* is megemlékezett: „A nőkkel nem volt túl sok baja [...]. Volt egy szerelmi nő, a Német utcában pünkösdi királynő, igen kicsapponó csípőjü és villogó lensárga hajú. Ebbe volt szerelmes, ő is beléje és valóságos idillikus viszony volt köztük hosszú egy esztendeig. [...] Általában a beteg, perverz külsejű asszonyszemélyek érdekelték.”⁹

A fiatalember sokszor cimboráival együtt rótt a vigalmi negyed utcáit. Általában öccse, unokatestvére és annak barátja, Munk Artúr jelentették társaságát. Előfordult, hogy Téglás Béla is velük tartott, amint arról később Kosztolányi beszámolt: „Utcai nők között járunk. Az egyik kérdezi tőle, pap-e: / – A pápa áldását hozom, leányom – szólt neki és finoman megsimogatja az arcát. Egy kövér ká azt mondja, hogy bolond. Erre ő a nő hatalmas emlőjére mutatva így szól: / – Mért haragszik reám Emlőssyné?”¹⁰ A bohém fiatalok időnként még szobára is együtt mentek. „Ma azzal fogadtak, mit szóltok a szalonunkhoz. Pírka »szervusz Flóri« kiáltással Árpához rohant. Didét Natika (vagy Lia) foglalta le, én Irént üdvözöltem, de... Arankával vonultam el a titkok szőnyegajtaja mege” – jegyezte fel 1906 áprilisában Csáth.¹¹ Sokszor össze is barátkoztak a prostituáltakkal, olykor pedig kirándulni vitték őket, s mulattak rajtuk, ha úrilánként próbáltak viselkedni.

Agyakori partnerváltásköztudottan nemszámított veszélytelen mulatságnak. A klasszikus nemi úton terjedő betegségek közül a szifiliszén kívül a kankó és a lágyfekély terjedt el a leginkább.

⁸ Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső. Budapest, 1938, Révai*, 176. [*A továbbiakban: Kosztolányiné.*]

⁹ [Szerző nélkül]: *Mai pesti költők. Kosztolányi Dezső. Rendkívüli Újság, 1918. febr. 5., 10.*

¹⁰ Kosztolányi Dezső: *Jegyzetek Téglásról. MTAKK, Ms4613/80–81.*

¹¹ 1906. ápr. 28. In Ifj. Brenner József: *Napló. 1906–1911. S. a. r.: Beszédes Valéria. Szabadka, 2007, Életjel*, 71.

Kosztolányi kezdettől fogva rettegett a nemi betegségektől. Első szabadkai kalandját követően is azonnal orvoshoz rohant, de pesti bohém éveiben sem feledkezett meg a szublimátos oldattal való fertőtlenítésről. Ami az első világháborús katonák számára orvosi előírás volt, az a Kosztolányi és a Brenner fiúknál bevett szokásnak minősült. „Az öreg, amint tudod, fenn volt, és nálam szállt meg. Irtózatos furcsa helyzetek keletkeztek. [...] mind a két este meglepett, mikor szublimátban mosakodtam. Reggel meggyóntatott, és kijelentette, hogy ez és a »platói szerelem« (értsd: Rózsaszüret) nem mívelhető együtt” – panaszkolta az író unokaöccsének, amikor lebukott édesapja előtt.¹²

Az író még házas éveiben sem hagyott fel a nyilvánosházak látogatásával. „Sokszor jött haza még élete utolsó éveiben is egy-egy kedves, furcsa mondásukat, mozdulatukat idézve” – jegyezte meg Kosztolányi Dezsőné,¹³ aki özvegyként arról is beszélt, hogy urával időről időre alkudoztak: a férfi hadd menjen el a rosszlányokhoz. A játékos incselkedés végeredményeként bár Kosztolányi meglátogathatta a prostituáltakat, hazatértét követően be kellett számolnia élményeiről.¹⁴

Az utcalányok mellett a fiatalember színésznőkkel és orfeumi dámákkal is flörtölt, köztük Keleti Juliskával, akit kuplé-énekesnőként és operettszínésznőként egyaránt ismert a közönség. Keleti férjezett asszony volt kisgyermekkel; házastársa, Mahr Nándor gazdag földbirtokosból lett konferanszié. Amikor Kosztolányi közelebbi kapcsolatba került Keletivel, a házaspár már külön élt, hivatalosan azonban nem váltak el. Az író és a művésznő Rozsnyay Kálmánnak köszönhetően ismerkedtek össze. Keleti ugyanis 1907 nyarán a budai Alkotás utcában ugyanannak a háznak a földszintjén lakott, ahol a különc barát.¹⁵ „Julie nagysádot nagy sikerek után – teljes diskreciót kérek – ott kellett hagynom. A hölgyről egyébként elárulom utólag, hogy ön igen imponált neki.

¹² KD levele Csáth Gézának, [Budapest, 1908. tavasz]. In *KDLN* 156.

¹³ Kosztolányiné 176.

¹⁴ Kosztolányiné szóbeli közlése alapján; a történetet budapesti társaságokban mesélte.

¹⁵ Lásd Lengyel András: *Kosztolányi „fekete Vénusz”-a. Hid, 2010. nov., 6.*

Másnap meggyóna nekem, hogy a »doktor« az ő baudelaire-i közönyével és büszke bókitalanságával a leghelyesebb volt” – büszkélkedett Kosztolányi a hódításával Horvát Henriknek, noha a színésznőnél nem volt teljes sikere.¹⁶ Rozsnyaynak – aki kölcsönadta lakását a légyottokra – már egy kínos afférra is utalt, miközben kétségbeesetten várta Keleti Juliska válaszát: „Mister, légy hozzám egészen őszinte. A földszinten bizonyára nagy kacagással fogadták az én kisdéd kirohanásomat s téged bíztak meg, hogy engemet hideg lepedő és brómnátrium nélkül szép szerével kiábrándítsál. Igaz? Most már csak pszi[c]hológiai szempontból érdekel az affér. Írd meg, megmutatta e neked a levelemet a fekete csoda? [...] Egyébként tisztetem a szobádat, a pamlagokat, az íróasztalod fölött álló Wilde-képeket, az Alkotás utca köveit, az egész kedves, arhaikus Budát.”¹⁷ Keletiről 1907 júliusában már nem kapott híreket, sőt imádottja a fiatalember szerelmeslevelét „úgy eldobta, mint egy árnyékszékpapirost.” Kosztolányit dacos sértődöttsége odáig ragadtatta, hogy kijelentse: „A vaginák kellemetlen illata facsarja az orrom. [...] A fekete Vénusz pedig aludjon jól, mert én is jól alszom!”¹⁸ A fiatalember haragjában még a közvetítő Rozsnyayval is összeveszett.

A szeretői viszony megszűntére a *Budapesti Napló* színházi rovatának cikkeiből ugyancsak következtethetünk. 1907. július 2-án Kosztolányi még lelkesen tudósított a művésznő Budai Színkör-beli vendégszerepléséről,¹⁹ később azonban már nem részesült dicséretben, sőt a fiatal színikritikus a Modern Színház Cabaret megnyitó előadásáról szóló összefoglalásában egyáltalán nem is tett róla említést.²⁰ Keleti magánéleti botrányáról ellenben hírt adott a napilap,²¹ de Kosztolányinak mindehhez

¹⁶ KD levele Horvát Henriknek, Szabadka, [1907. júl.]. In *KDLI* 654.

¹⁷ KD levele Rozsnyay Kálmánnak, Szabadka, 1907. júl. In *KDLI* 657.

¹⁸ KD levele Mohácsi Jenőnek [?], Szabadka, 1907. júl. In *KDLI* 660.

¹⁹ [Kosztolányi Dezső]: *Keleti Juliska Budán. Budapesti Napló*, 1907. júl. 2., 11.

²⁰ D. [Kosztolányi Dezső]: *Modern Színház-Kabaré. Budapesti Napló*, 1907. okt. 13., 8–9.

²¹ [Szerző nélkül]: *Egy budapesti regény. A színésznő és való férje. Máhr Nándor lelövésével fenyegette Keleti Juliskát. Budapesti Napló*, 1907. okt. 20., 10.

nem volt már semmi köze. „Tanuld meg, hogy ezekkel játszani nem lehet. [...] Ha láttál volna engemet két hét előtt, mikor ok nélkül elérzékenyültem, mint a paralitikusok, és sírtam sokszor egész délutánokon, megesett volna rajtam a szíved. Mindez pedig csak egy hisztérikáért volt. [...] A nőt nem szabad lelki üggyé tenni. Soha, semmi áron. A férfi akkor legszebb, ha kócos hajjal megy az utcán, s gondtalanul fütyörészve les egy ingyen koituszt. Milyen fönséges szabadságot érez ekkor” – fejtette ki az író unokaöccsének 1908 tavaszán,²² azonban a vágyott szabadság helyett épp ezekben a hónapokban vált rabjává egy jóval komolyabb érzelemnek.

„Könnyű és karcsú”

Bizonyára nem Lányi Hedda felbukkanása vetett véget a Keleti Juliska iránt táplált vonzalomnak, ám a Fekete Vénusz elutasító viselkedése is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Kosztolányi egy szabadkai diáklányba szeretett bele. Hedda édesapját, Lányi Ernőt 1907 elején nevezték ki a városi zeneiskola igazgatójának. Heddaék öten voltak testvérek, egyikőjük azonban korán meghalt torokgyíkban: a későbbi műfordító, zenei író és operaszövegfordító Lányi Géza – az író barátja – az ő emlékére vette föl a Viktor keresztnevet. Az édesapa Szabadkán elsőként az Iparosdalárdát fejlesztette föl, és a zeneiskola szabályzatát dolgozta ki. Bár újításaival számos akadályba ütközött, néhány haladó gondolkodású művészetpártoló (köztük a polgármester) segítette törekvéseit. Csáth édesapja, Brenner József a Szabadkai Dalegyesület – melynek alapító tagjai között volt id. Kosztolányi Árpád is – vezetőjeként hamar kapcsolatba került id. Lányi Ernővel, akivel aztán közösen hozták létre a Filharmóniai Társulatot. A Brenner, Kosztolányi és Lányi család tagjait tehát elsősorban a helyi zenei élet kötötte össze. A szorosabb együttműködést igazolja a filharmonikus zenekar első hangversenyének közös megrendezése is: az 1908. február 12-én

²² KD levele Csáth Gézának, [Budapest, 1908. tavasz]. In *KDLN* 155–156.

tartott est prólógusát Kosztolányi Dezső írta, ifj. Lányi Ernő szavalta el, s a másnapi *Bácskai Hírlap* közölte.²³

Lányiék Szabadkára érkezésekor Kosztolányi már befutott újságíróként dolgozott a fővárosban, első kötete ezekben a hónapokban látott napvilágot, Hedda ellenben tizenhárom éves tapasztalatlan diáklány volt. Bár osztálytársai udvarolgattak neki, rendes házból való úrilányként nem illett felnőtt férfiakkal közelebbi kapcsolatba kerülnie. Először Csáth Géza tette tiszteletét a családnál, Kosztolányi pedig csak ezt követően, 1907. június 2-án, a *Négy fal között* című kötetet bíráló Ady-kritika megjelenésének másnapján jelentkezett be. Frissen kiadott verseskötetéből vitt id. Lányi Ernőnek példányt, de a diáklánnyal ekkor még nem figyeltek föl egymásra: „Megint itt volt Jóska, és elhozta magával az unokafivérét Apának bemutatni. Kosztolányi Dezsőnek hívják. [...] Érdekes ember: magas, kék szemű, barna haja van, de az mindig a homlokára esik, nem áll olyan szép simán, mint a Jóskaé.”²⁴ Lányi Hedda ugyanis eleinte Csáth Gézáért rajongott, karácsonykor azonban Kosztolányi annyira megbabonázta, hogy másnapra már lángoló érzelmekről számolt be naplójában: „Megérintette a kezemet. Mintha tűz ért volna hozzám, beleremegtem. Akkor mondta, hogy szeret, s ebben a pillanatban éreztem, hogy én is őt.”²⁵ Az író pedig újévkor dicsekedett el új kapcsolatával Halasi Andornak: „Képzeld el, újra egy nőt találtam, az abszolút nőt, az örök Ideált – hogy is fejezzem ki magam? –, a női Halasi Bandit. [...] Ez a nő most lekötve tart. Írásban nem jellemezhetem, csak annyit árulok el, hogy tizennégy éves, és jobb verseket ír, mint én. [...] majd megfulladok a boldogságtól, hogy a szemégtödöröszerű életben két olyan emberrel találkoztam, mint ez a nő és te.”²⁶

²³ Kosztolányi Dezső: *Prológ a szabadkai filharmonikusok első hangversenyére. Bácskai Hírlap, 1908. febr. 13., 2.*

²⁴ 1907. jún. 2. In Dér Zoltán: *Fecskelány. Dokumentumregény.* Újvidék, 1985, Forum, 15. Magángyűjteményben fennmaradt a napló kézírata is, de miután ennek tanulmányozására nem volt lehetőségem, Dér Zoltán közlésére hagytam.

²⁵ 1907. dec. 26. In Dér: *Fecskelány...* I. m. 21.

²⁶ KD levele Halasi Andornak, Szabadka, 1908. jan. 1. In *KDLN* 139.

A két szerelmes 1908 elejétől kezdett titokban levelezni. Kosztolányi leggyakrabban „Este” jeligével, poste restante küldte érzelmektől túlfűtött leveleit Heddának, ám ezzel párhuzamosan a család címére is írt illedelmes hangvételű képeslapokat. A szerelmeslevelek adás-vételében öccse és a Brenner-fiúk is segítettek, akiket az író folyton óvatosságra intett. A nagy elővigyázatosság végül oda vezetett, hogy fiatalabb unokatestvére, Jász Dezső ugyancsak beleszeretett a lányba. Kosztolányi szenvedélyes vallomásai hol költői csapongásokra emlékeztettek, hol valóban őszinte megnyilvánulások lehettek. Szerelmét egy helyütt Fecskelánynak nevezte, s így jellemezte: „Kicsoda vagy te, hogy ily könnyű vagy? Könnyű és karcsú, mint a fecske. Te fecskelány! Te fecskelelkű, fecskekönnyűségű, repülő, táncolva repülő lány, te kék égben, kék vizeken csicsergő madár! Te én!! Te költő, te isten, te minden!!!”²⁷

A fiatal lányon kívül Kosztolányi más nőkkel is érintkezett a levelezés időszakában. 1909 májusában Párizsból szinte már szerzetesi életformáról számolt be Heddának, miközben egy táncosnővel bonyolódott viszonyba. „A Montmartre-on ültem, a Tabarinmulatóban.[...]Nőktáncoltakkörülöttem.Parislegelőkelőbb táncosnői. Az egyik, Mme Frou Frou nagyon megtetszett, [...]. A tánc végével a nő odajött és végigcipelt a táncteremben. Egy keménykalappal a fejemen táncoltam vele. Abszintet kellett rendelnem. [...] A nőnek megtetszettem. A villanylámpák alatt csókolóztunk. [...] Aztán egy éj. A nő megcsócsált, megmosott, végignyalt, rám köpött egy meleg gejrirt, végül pedig kiköpött és újra szájába vett. Mindez pedig csak egy csók után. Utána én jöttem. [...] Most újra hozzá megyek. Másról nem tudok írni. Én is szeretem” – ecsetelte a francia kalandot unokaöccsének.²⁸

Lányi Hedda valamit megsejthetett a Párizsban csatangoló fiatalember szerelmi kicsapongásaiból, mert naplójába 1909.

²⁷ KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1908. jan. 23. In *KDLN* 145.

²⁸ KD levele Csáth Gézának, Párizs, 1909. máj. [20. körül]. In *KDLN* 180–181. Az egész történethez lásd még [Bíró-]Balogh Tamás: *„Parisba semmiért nem érdemes jönni, csak ezért”. Hogyan nem találkozott Kosztolányi Dezső Rainer Maria Rilkével 1909-ben.* Tiszatáj, 2006. máj., 48.

május 28-án az alábbiakat jegyezte föl: „Nem töltött be egészen az a levél. Hiányzott belőle a melegség, [...], ami az éjszaka lopva fölgyújtja érzéseimet. [...] Remegek egy soráért és félek tőle. Magamnak sem merem megmagyarázni, miért félek...”²⁹ Szerelmük a játékos incselkedésen túl – legalábbis a kezdeti időszakban – tovább nem jutott. Kosztolányi többször is menyasszonyának nevezte választottját, a nagykorúság betöltésének idejére helyezve szerelmük beteljesülését. Olykor persze előfordult, hogy ravasz módon kicsalta Heddát a szabadkai erdőbe: „Megbeszéltük, hogy reggel kimegy a városerdőbe. Én mise után szintén kimegyek, és sétálunk egyet kettesben. [...] Egy padon pihentünk aztán és csókolóztunk. De jött egy öreg bácsi és igencsak megnézett bennünket. Megijedtem, hogy mégsem illik itt kettesben szerelmeskedni.”³⁰

A szakítás konkrét oka azonban nem Kosztolányi hűtlensége, hanem a szabadkai lány viselkedése volt. Hedda ugyanis játszadozott a vele egyidős fiúkkal, egyik udvarlója épp Jász Dezső, az író leveleinek postása volt. Kapcsolatuk a közös táncmultságokon és egy-két csókon túl tovább nem nagyon juthatott, nem utolsósorban azért, mert Jásznak idővel vetélytársa akadt. Pájer Andorral, a szabadkai gimnázium tanulóival még párbajoztak is volna, ha a lány „kicsit hisztériás toporzékolása” és egy-két zárdafőnöknő fölbukkanása az utcán nem vet véget az incidensnek.³¹ Lányi Hedda Csáth iránt érzett korábbi vonzalmát sem feledte, az unokatestvér ellenben nem érezte fairnek Kosztolányi kijátszását.

A pajkos kamaszlány más fiúkkal is flörtölgetett. Az 1909 februárjában tartott diákbálon két hetedikessel kezdett ki, Müller Oszkárral és Szoták Árpáddal. Utóbbi komolyabbra is fordult, Hedda már be is akarta vallani érzéseit Kosztolányinak, ám az író húga megelőzte. Kosztolányi Mária tettében közrejátszhatott, hogy Szoták

²⁹ 1909. máj. 28. In Dér: *Fecskelány*... I. m. 67.

³⁰ 1908. jún. 2. In Dér: *Fecskelány*... I. m. 43.

³¹ 1908. máj. 17. In Jász Dezső: *Hasznok és keserűségek. Egy szabadkai gimnazista század eleji naplója. 1908–1910.* Közread.: Dér Zoltán. Szabadka, 2001, Életjel, 42–43.

korábban őt kísérgette, a bosszúra tehát féltékenysége adhatott okot. Az intrikus lánytestvér nemcsak a Szoták-ügyről, hanem egy Kabos Gyulával kapcsolatos esetről is beszámolt Kosztolányinak. Utóbbiból annyi volt igaz, hogy az akkor induló fiatal színész Szabadkán lépett föl, a diáklányoknak pedig nagyon megtetszett, ezért egy alkalommal nagy csokor virágot küldtek a számára.

1910 tavaszán az író Olaszországba utazott, az egyre öntudatosabbá váló Hedda azonban megsokallta a költői életmódból fakadó gyakori távolmaradásokat. „Tudom, édesem, hogy most kicsit nyugtalan vagy. [...] meg kell szoknod ezt a csendet és elvonulást, mert én néha ok nélkül elborulok, futok a nőktől, a földi dolgoktól, akkor, ha megérkeznek az én szellemeim, akikkel már gyermekkorom óta társalgok. Szeress tehát mostan is, így, ahogy vagyok, távolról” – magyarázkodott a még gyanútlan Kosztolányi.³² A békésen nyaraló író derült égből jött villámcsapásként érte húga jelentkezése, aki ezúttal nem pletykákkal, hanem bizonyítékokkal állt elő: Hedda és a fiúk levélváltásait postázta. Kosztolányi a küldemény kézhezvételekor hazautazott Budapestre, ahonnan május 6-án írt szerelmének: „Mit tettél velem? Már a huszadik kávéházban vagyok. Nem vagyok az eszemnél. Az emberek a szemembe röhögnek. Azt hiszik, hogy megőrültem. Nem tudok aludni. Meghalok. Elvesztem. Nagyon, nagyon szeretlek.”³³ Másnapi levelében félreértésekről és szakításról beszélt, fájlalván, hogy „meg kell alázkodnia egy lány előtt, aki elvégre mégiscsak egy lány”. „Hidd el, ismertem eddig néhány asszonyt, aki szeretett, de mondhatom, hogy azok másképp viselkedtek, nem csináltak etikettkérdést a közeledésből, a levélírásból, azok semmit se hasonlítottak hozzád” – tette hozzá sértődötten.³⁴

Egy héten belül már Szabadkán volt, és alaposan leszidta a lányt, viselkedéséért pedig neveltetését és szüleit okolta. A földült fiatalember Lányiéknál tett látogatása előtt húgával és édesanyjával találkozott, akik Hedda szerint „jól telebeszélék

³² KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1910. [ápr. ?]. In *KDLN* 205.

³³ KD levele Lányi Heddának, [Budapest, 1910. máj. 6.]. In *KDLN* 207.

³⁴ KD levele Lányi Heddának, [Budapest, 1910. máj. 7.]. In *KDLN* 208.

a fejét”.³⁵ Kosztolányi szerelmének (olykor talán elfogultságot sugalló) naplójából arra is fény derül, hogy az író családját húga természete miatt nem nagyon szerették a városban, míg a zenei élet felvirágoztatásában élen járó família köztiszteletnek örvendett: „Az emberek buták, ezt mondják: Kosztolányiék dühösek, hogy Ernő nem veszi el a Mariskát, és hogy a lányoknak sem kellenek a fiúk, mármint Te meg Árpí (szépen nem!), és most bosszúból mindenfélét kitalálnak miránk, csak hogy elforduljanak tőlünk.”³⁶

Kosztolányi Dezső sem fogta vissza magát, s becsmérlő szavakkal illette volt szerelme családját: „a legzüllöttebb vándorkomédiás családnál is” alávalóbbnak nevezte őket Csáth Gézának írt levelében.³⁷ A konfliktust erősíthette Kosztolányiék zsidósággal szembeni előítélete is, ám az író végül nem sokáig tartott haragot Hedda rokonaival. Gyors békülése nem utolsósorban közös fellépéseiknek köszönhető, id. Lányi Ernő és fia ugyanis megzenésítették verseit – köztük az Üllői-úti fákat –, s a szerzeményeket többször elő is adták. Az idősebb Lányi halálakor Kosztolányi nekrológot közölt a *Nyugat*-ban, melyben a zeneszerzőt a fiatal modernnek barátjaként jellemezte.³⁸

A csalódott szerelmes azzal köszönt el egykori kedvesétől, hogy várni fog öt évig, hátha Hedda megváltozik. A diáklány a szakítás után erős bűntudatról árulkodó sorokat rögzített naplójában, ám öregkorára máshogy értékelte kamaszkori szenvedéseit. Tanulmányai befejeztével a Fehérkereszt gyermekkórházban dolgozott segéd-, majd alorvosként. Később Erdélybe ment férjhez, ám boldogtalannak érezte magát, így aztán elvált és Budapestre költözött, hogy fogorvosként praktizáljon. Másodszorra Retteghy Bélához ment feleségül, s egy időben még Kosztolányi Dezsőnével is tartotta a kapcsolatot.

Az író t annyiira érzékenyen érintette a szakítás, hogy Horvát Henriknek még öngyilkossági tervekről is beszámolt: „a halál

³⁵ Interjú Lányi Heddával. Rendezte Dobray György.

³⁶ 1910. júl. 24. In Dér: *Fecskelány... I. m. 131.*

³⁷ KD levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún. 12. In Jász: *Hasznok és keserűségek... I. m. 151.*

³⁸ Kosztolányi Dezső: *Lányi Ernő. Nyugat, 1923. ápr. 16., 587–588.*

ajtajánál [?] jártam, revolverrel a kezemben egy hónapig, egy ájult, zaklatott, iszonyú hónapig.”³⁹ Csáthék aggódva próbáltak segíteni unokabátyjukon, Kosztolányi pedig megbocsátott Jász Dezsőnek, aki addigra szintén elfordult Heddtől. A szenvedő fiatalembernek nem sok időre volt szüksége ahhoz, hogy démonizálja is kedvesét. Csáthnak azt is elárulta, nem volt teljesen plátói kettejük szerelme: „Az utolsó években rájöttem arra is, hogy végzetes testi kapcsok vannak közöttünk s már nem tiltakoztam semmi ellen [...] Igen, kedves orvos, mi elmentünk a szerelem legvégső határáig. Én pedig állandóan metafizikai örületben voltam. [...] Néha napokig mást sem tettem, csak a szájára és a nyálára gondoltam. Minden héten leutaztam hozzá. Éjjel utaztam le, nem aludtam, mert a dolgok sietősek voltak.”⁴⁰ Heddát bűnös, átkozott és szívtelen hisztérikáknak nevezte, aki iskolai kötelezettségeinek elvégzése helyett kávéházakban züllik, s egyenes úton van a bordély felé.

A két egykori szerelmes csak másfél évvel a szakítás után váltott újra levelet, amikor Kosztolányi már Harmos Ilonával járt. A férfi azonban ezt megelőzően is kísérletet tett a kapcsolat újjáélesztésére: először 1911 május végén írt Heddának, de föltehetően nem olyan választ kapott, mint remélte. Találkozót ajánlott, amit talán nagybecskereki útjával akart összekötni, június 2-án ugyanis *Az új irodalom* címmel adott elő a megyeszékhelyen rendezett kultúrhéten.⁴¹ Másodszorra szeptemberben próbált közeledni, amikor személyesen is sikerült felkeresnie a lányt: újrakezdésre biztatta, de titokban akarta volna folytatni a viszonyt. Decemberben újabb levelet írt, amihez az apropót a Lloyd Társaság szabadkai estélye szolgáltatta. Kosztolányi ekkor hallotta vissza, hogy Hedda úgy vélekedik: egykori kedvese Kuthy (Térey) Sándor temesvári újságírónak ajándékozta régi arcképét. Kosztolányi cáfolta a feltételezést, majd hozzátette: „Okos és jó dolgokat

³⁹ KD levele Horvát Henriknek, Budapest, 1910. jún. In *KDLN* 209.

⁴⁰ KD levele Csáth Gézáknak, Budapest, 1910. jún. 12. In Jász: *Hasznok és keserűségek...* I. m. 149–150.

⁴¹ Lásd Németh Ferenc: „Csak egy hangot akarok megütni, hogy tovább rezgjen önökben...” *Híd*, 2009. júl., 73–82.

tudnék mondani magának, mert sokat szenvedtem, és már nem vagyok többé fiatal. Talán szép lenne ez az új lelki közösség. [...] Írjon nekem. Titokban írjon, úgy, hogy senki se tudja.”⁴²

Lányi Hedda nem érzelmi, hanem morális alapon utasította vissza Kosztolányit. Válaszlevelében megjegyezte, kapcsolatuk idején ő még gyerek volt, ám most azt látja, régi kedvese viselkedik gyerekként.⁴³ Utoljára 1927-ben küldött levelet az írónak, amikor arra kérte, segítsen neki egy munkásbiztosítói orvosi állás megszerzésében. Testvérével, Lányi Gézával (Viktorral) nem sokkal előtte keresték föl Rákosi Jenőt, s a *Pesti Hírlap* szerkesztőségében Kosztolányival is összefutottak. Az asszony ezt követően írt sorai a szerelem végleges lezárásáról szóltak: „valahogy úgy érzem, [...] felszabadultunk valami gonosz varázslat alól, mely mindkettőnket arra késztetett, hogy tizenöt esztendőn keresztül elkerüljük egymást, mint a halálos ellenségek.”⁴⁴ 1933 nyarát követően még egyszer összefutottak, amikor Kosztolányi már halálos beteg volt.

Házasság

Harmos Ilona 1907-ben végzett az Országos Magyar Királyi Színművészeti Akadémián, s már ősszel szerepet kapott a Magyar Színházban, ahova Beöthy László szerződtette. Elsőként Herczeg Ferenc darabjában, *A Gyurkovics lányok*ban láthatta őt a közönség, majd Gorkij Éjjeli menedékhelyében és Henri Bernstein *Kerülő út* című drámaiban játszott. Utóbbi előadását Kosztolányi is látta, színikritikája másnap jelent meg a *Budapesti Napló*ban.⁴⁵ A közönségben ülő fiatalemberre Harmos ekkor még nem figyelt föl, pedig az író gyakran megfordult a színház épületében, hisz nemcsak bemutatókra, hanem próbákra is járt.

⁴² KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1911. dec. 28. In *KDLN* 226.

⁴³ Lásd Lányi Hedda levele KD-nek, Szabadka, 1912. jan. 12. MTAKK, Ms4624/252.

⁴⁴ Lányi Hedda levele KD-nek, Déva, 1927. dec. 5. MTAKK, Ms4624/254.

⁴⁵ D. [Kosztolányi Dezső]: *Kerülő út. Budapesti Napló, 1907. nov. 3., 10.*

Az íróhoz hasonlóan Harmos sem vetette meg a szerelmet fiatal éveiben. Föltehetően a Magyar Színháznál ismerkedett össze az egyik házi szerzővel, Lengyel Menyhérttel, de rajta kívül más szeretői is akadtak, akikről Kosztolányi is tudott. „A keserves istenit..., ki vagyok én? Fiam, életem, te kirúgtad Lengyel Menyhértet, kiadtad az útját Bródynak, Szász Zoltánnak és Karinthynek, de én nem vagyok egyik se, én mindennél több vagyok” – jelentette ki egyik 1912-es levelében,⁴⁶ de már egy évvel előtte is célzott a színésznő bujaságára, ami kifejezetten tetszett neki: „kártyáztam itt Bródy Bandival, és ő mesélt nekem, terólad. Mindent, mindent, mindent. Sárral vagy befenne. De nekem sohase tetszettél szebbnek és tisztábbnak. Bolond az, aki nem olyan nőt szeret, mint te.”⁴⁷

Nem kizárt, hogy a fiatal nő Adyval is flörtölt, akit hamarabb ismert, mint Kosztolányit. Esetleges intim viszonyukat Léda egyik levele támaszthatja alá, aki a következőket tudatta Szűts Dezsővel Csinszka fölbukkanásakor: „belekapaszkodott, mint a többi, szintén meg akarja menteni [...] Mit mondanak Pesten a színésznők? Harmos Ilona, Szűcs Kornél[ia]: Ady, vegyél el. Hát csak mentse meg, s ne legyen az a vége, hogy ő maga is alkoholista lesz.”⁴⁸ Ady és Harmos közeledését mutatja az az epizód is, amikor a költő megpróbált a „rendkívül tehetséges [...] Harmos Ilonka” érdekében közbenjárni Szilágyi Dezső erdélyi színigazgatónál, de *Szeretném, ha szeretnének* kötetének dedikációja – mely fennmaradt a hagyatékban – ugyancsak intimitásra vall: „Harmos Ilonkának szeretettel, de minden kötelezettség nélkül.”⁴⁹ Mindemellett közismert Harmos Karinthy Frigyessel folytatott viszonya is, sőt, még egy Somlyó Zoltánnal való kaland lehetősége sem kizárt.

⁴⁶ KD levele Harmos Ilonának, [Budapest, 1912. júl. 22.]. In *KDLN* 234.

⁴⁷ KD levele Harmos Ilonának, Szabadka, 1911. júl. In *KDLN* 221.

⁴⁸ [Diósy Ödönné Brüll Adél levele Szűts Dezsőnek, Párizs, [1912 eleje]. In *Emlékezések Ady Endréről*. III. köt. Összegyűjt., s. a. r.: Kovalovszky Miklós. Budapest, 1987, Akadémiai, 246.

⁴⁹ Ady Endre *Szeretném, ha szeretnének című verskötetete* (1910). Harmos Ilonának dedikált példány. MTAKK, Ms4634/135.

Harmos pályafutásának hamar vége szakadt Beöthy színházában, ezért az alkatához közelebb álló alternatív társulatokhoz csatlakozott. 1908-tól rövid ideig Nagy Endre kabaréjában is föllépett, 1909 nyarán a Városligeti Nyári Színkörben kapott szerepet, utána pedig a Feld Irén által alapított Kamarajáték társulatát erősítette. Kosztolányival végül a Vígszínház egyik bemutatóján vagy főpróbáján, Kéri Pál újságíró közvetítésével ismerkedett össze: „Egyszerre a jobboldal harmadik vagy negyedik sorának szélső üléséről felállt egy férfi, nyaka köré borvörös sál volt csapva, odajött ahhoz a sorhoz, amelyben ültem, [...] kezet fogott a mellettem ülő fiatalemberrel és beszélgetni kezdtek. [...] így szólt a szomszédomhoz, hangosan: / – Kérem, mutasson be a húgának – s azzal már nyujtotta is felém a kezét. / – Kéri Pál vagyok, az Est munkatársa. / Szomszédommal zavartan néztünk egymásra, neveltünk.”⁵⁰ Másnap a Magyar Színházban újra találkoztak, amikor Kosztolányi már „fölényeskedett”, Harmos „fontoskodott”, Karinthy pedig estére mindkettőjüket meghívta az Apolló moziba. „Az álarcot, amit kezdettől fogva hordtam, csak szellőztetni akartam, hogy ne tudd meg, mennyire szerettelek téged már akkor is, mikor a Vígszínházban először láttalak” – vallotta később Kosztolányi.⁵¹

1912 elején Bárdos Artúr a Feld-féle társulat tagjait átcsábította saját vállalkozásához, az Új Színpadhoz. Harmos itt Heijermans *Mari* című drámájában szerepelt, illetve amikor Schnitzler *Irodalma* az ő fordításában színre került, a magyar szöveg elkészítésében már Kosztolányi is közreműködhetett. Az író ugyanis addigra szerelmi kapcsolatban állt a fiatal nővel, és a bemutatót is megnézte. Harmos már a színiakadémián is fordított és átdolgozott néhány darabot iskolai vizsgákra, 1911-ben pedig az ő tolmácsolásában jelent meg Strindberg *Pajtások* és Schnitzler *Eleven órák* című munkáinak magyar változata. Az írói ambíciókkal bíró színész nő ezenkívül egy erotikus kisregénnyel is jelentkezett házassága előtti éveiben. A

⁵⁰ Kosztolányiné 183. Kosztolányi húga szerint Harmos egy matinén épp KD versét szavalta, amikor bemutatkoztak egymásnak. Lásd Kolozsy-Csuka János: *Látogatás Kosztolányi édesanyjánál. Kalangya, 1936. márc., 199.*

⁵¹ KD levele Harmos Ilonának, Szabadka, 1911. júl. In KDLN 222.

Mme Chaglon üzletei – Egy divatszalon rejtelsei 1909-ben látott napvilágot, az Adorján Testvérek Kereskedelmi Reklámvállalatának kiadásában más, hasonlóan pikáns témájú könyvekkel közös sorozatban.⁵² Bár a kötet nem váltott ki különösebb visszhangot, Kosztolányi és barátai – különösen miután az író és Karinthy összekerült Harmossal – olvashatták.

Az Új Színpad utolsó bemutatóján Harmos Strindberg-szerepekben tűnt fel: a *Hattyúvérben* az anyát, míg *A halál küszöbén* című színjátékban Adélt alakította. A díszletet Gulácsy Lajos festette, az előadásról pedig Kosztolányi közölt kritikát.⁵³ A szakszervezeti mozgalom által támogatott társulat a nyár folyamán vidéki körútra ment, októbertől azonban Kövessy Albert vette át a vezetést. „Mit szólsz azokhoz a piszok Bárdosékhoz, hogy eladtak bennünket. Ha tudnád, hogy mi lesz ott? operett, magánszám, uzsora természetesen közölünk aligha megy oda valaki” – fakadt ki Harmos szerelmének.⁵⁴ Mindennek ellenére a színésznő az Új Színpad megszűnését követően is kapott szerepet Bárdostól. 1913. április 20-án a *Nyugat* matinéján mutatták be Balázs Béla *A szent szűz vére* és *A kékszakállú herceg vára* című misztériumait, valamint Bartók legújabb zongoradarabjait, köztük az *Allegro barbarót*.⁵⁵ A kudarccal végződött előadás művészei között találjuk Fehér Gyulát, Hollós Rózsit, Kürti Józsefet, Simonyi Máriát és Tarnai Jenőt, Harmos pedig nem kisebb szerepet alakított, mint Juditot *A kékszakállú herceg várában*. A bemutató sikertelenségében közrejátszott, hogy a társulat „nem tudott megbirkózni a rövid próbaidőszak alatt Balázs szimbolista, a magyar népballada tónusát követő stilizált színpadi játékaival”⁵⁶. A dráma írója

⁵² Harmos Ilonka: *Mme Chaglon üzletei. Egy divatszalon rejtelsei*. Budapest, 1909, Kereskedelmi Reklámvállalat.

⁵³ K[osztolányi]. D[ezső]: *Strindberg. Jegyzetek az Új Színpad két ujdonságához*. *A Hét*, 1912. máj. 5., 293.

⁵⁴ Harmos Ilona levele KD-nek, [hely és dátum nélkül]. MTAKK, Ms4624/37.

⁵⁵ Lásd [Szerző nélkül]: *A Nyugat hírei*. *Nyugat*, 1913. ápr. 16. 654. *Gajdó Tamás: Egy Nyugat-matiné története*. Balázs Béla: *A kékszakállú herceg vára*. *Színháztudományi Szemle*, 1996. 30–31. sz., 196–200.

⁵⁶ *Magyar Színháztörténet 1873–1920*. Főszerk.: Székely György. Szerk.: Gajdó Tamás. Budapest, 2001, Magyar Könyvklub – OSzMI, 650.

ugyancsak említette az esetet naplójában, erősen bírálva Harmos alakítását is: „Harmos Ilona nem értette Judit szerepét, és szörnyű volt. [...] Bárdos, a rendező nem tudott rendezni.”⁵⁷ A *Nyugat* diplomatikusan hallgatott a kudarcról, rövid összefoglalásukban mindössze „kényszerű fogatkozásokat” említettek.⁵⁸ A matinén Kosztolányi is részt vett, s talán ő írta a *Világ* hasábjain két nappal később megjelent színikritikát: „A másik dráma, a »Kékszakállú herceg«, halaványabban hatott a színpadon, fátyolos, légies misztikuma kézzel megfoghatatlanabb és ezért, úgy látszott, nehezebben reprezentálható a nézők elé. Judit szerepében Harmos Ilona szép intelligenciával vezetett játéka, mellyel szavai, gesztusai a darab lelkéhez simultak, nagyon kimagaslott és mindvégig érzékeltetője volt annak, hogy fent a színpadon egy újfajta, szokatlan költői stílus formáinak szárnybontogatása kezdődik.”⁵⁹

A színésznő nem sokkal később egy másik kísérleti jellegű vállalkozásban is szerepet kapott: 1913. április 6-án a Galilei-kör előadatta Németh Andor *Veronika tükre* című „drámai formában megírt hitvitáját”, melyet a Vigadó termében fölállított ideiglenes színpadon vittek közönség elé. Mivel a darab a szűzen fogantatás témáját dolgozta föl, s a keresztény vallási fanatizmust egy beteg parasztlány történeteként ábrázolta, több konzervatív fórum is elítélte. A művet először a Vígyszínház akarta bemutatni, ám Apponyi Albert közbelépésére visszaléptek mind ők, mind a Magyar Színház, a Népopera és a Fővárosi Orfeum, mert „Schreiber rendőrfőkapitány, az erkölcsrendészeti osztály vezetője azzal fenyegetőzött, hogy nem fogja megengedni”.⁶⁰ A bemutatót végül a Galilei-kör márciusi ünnepségével egybekötve tartották meg. A *Nyugat* hasábjain Ignótus állt ki az ügy mellett, Kosztolányi pedig a *Világ*ban közölt kritikát.⁶¹

⁵⁷ Balázs Béla: *Napló. 1903–1914. I. köt. Vál., jegyz.: Fábri Anna. Budapest, 1982, Magvető, 603–604.*

⁵⁸ Lásd [Szerző nélkül]: *A Nyugat hírei. Nyugat, 1913. máj. 1., 726.*

⁵⁹ [Kosztolányi Dezső]: *A Nyugat matinéja. Világ, 1913. ápr. 22., 14.*

⁶⁰ Tverdota György: *Németh Andor. Válogatás az otthontalanságra. Budapest, 2010, Balassi, 28.*

⁶¹ [Kosztolányi Dezső]: *Veronika. A Galilei Kör márciusi ünnepe. Világ, 1913. ápr. 8., 15.*

A bizonytalan egzisztenciát nyújtó színtársulatokon kívül Harmos Ilona vidéki társulatoknál is vállalt föllépést. Játszott Aradon, Keszthelyen, Pécsen, Székesfehérváron, Szegeden, Temesváron, Zalaegerszegen, Zomborban, sőt még Kosztolányi szülővárosában, Szabadkán is. Ekkor már tartott szerelmi viszonya az íróval, így az egyes föllépések helyszínéről rendre küldte levelezőlapjait kedvesének. Az első nyáron (1911) édesanyja is elkíserte, emiatt kénytelenek voltak titokban intézni a randevúkat: „Dide meglátogat és én az ablakon ugrok ki hozzá, éjjel, suttymban. Balatonfüredről Keszthelyre megy a társulat. Desiré utánam jön. Keszthelyről néhány napra Budapestre utazom. Az állomásnál vár. Amikor leszálok, az egyik cipőm sarka a sínek közé szorul, leszakad. Cipősboltba visz, cipőt vásárol nekem. Az az érzésem, hogy ezzel a cipővel jegyzett el, úgy, mint gyűrűvel szokás.”⁶² Amikor Harmos végre beszámolt Schneller Matildnak ügyükről, édesanyja nem jósolt nekik nagy jövőt.

A fiatal nő májusban Zalaegerszegen lépett föl, Kosztolányi pedig egyre szenvedélyesebb leveleket küldött neki: „Drága Ilon. Az ágy (óriási, sárga állat) kolosszális méretekkel a hálószobámban terpeszkedik, éhesen. Árva érzéssel nézem. Alig várom, hogy jöjj és lásd és értelmet adj neki. Igazán – tragikusan – szenvedem a szalmaözvegyiség perceit.”⁶³ Később azonban többször zavar támadt a kapcsolatban. „A levele meglehetősen sértő – Én nem szoktam záros határidőre szeretni – Igazán kérnem kell, hogy jobban respektálja az érzéseimet – Elhiheti, hogy egyéb kellemetlen dolgoktól függetlenül szeretem. Ami pedig azt illeti én igazán nem hívom magát édesem” – írta Harmos válaszként az elhidegülésre 1911 nyarán.⁶⁴ Egy hónappal később Kosztolányi már újra kívánta a nőt: „Babám szeretlek. [...] Belédrohanok. Csak addig maradj hozzám hű, míg le nem utazom. Ha ily szívvel és ily lázvert erekek egyszer megölellek, megtanítalak örökre arra, amit akarok, s nem félek többé. [...] (Keress egy kis szobát...) Írd meg,

⁶² Kosztolányiné 189.

⁶³ KD levele Harmos Ilonának, [Budapest, 1911. máj. ?]. In *KDLN* 217.

⁶⁴ Harmos Ilona levele KD-nek, Zalaegerszeg, 1911. jún. 12. MTAKK, Ms4624/5.

egyedül vagy-e? Veled van az anyád? Igen?”⁶⁵ Nemcsak a férfi, de Harmos is pajkosabb hangon írt, ezúttal Hévízről: „Te-te nézd itt küldöm magamat neked – tégy velem amit akarsz – te csúf te miket írsz itt nekem hogy megcsókoltál amennyiszer akartam? Nem igaz nem csókoltál meg annyiszor. [...] Úgy elébed hullottam, mint egy kábult légy. Tudod te azt jól!”⁶⁶ A „titkos kis szobák” intézése külön izgalmat jelentett szerelmi életükben, amint az Harmos keltezés nélküli leveléből is kiderül: „Jöjj édes szombat éjjel én várni foglak a vonagnál. Címem: Iskola u. 1. de nekünk lesz titkos kis szobánk ha jössz, kapu alatt külön kulccsal senki se fog látni. Komoly udvarló unalmas.”⁶⁷

„Kisilonka” néven elhíresült erotikus játékok – melyet talán Csáth tragikusan korán elhunyt kishúgának beceneve, illetve egyáltalán alakja ihletett – végigkísérte egész házasságukat. A szerepjátékban Harmos többnyire kislányt, Kosztolányi pedig tekintélyszemélyt alakított: „ketten játszottuk, ő meg én, de barátaink előtt szívesen megismételtük. Én voltam a kisilonka, [...]. Dide felnőt看t játszott, egy apát vagy egy bácsit, vagy néha önmagát, Kosztolányi Dezsőt, de olykor ő maga is, mint a kisilonkához hasonló korú kislány szerepelt a játékban, Dezsőcske néven. / – No, kisilonka, mit szólsz ahhoz, hogy (például) Tokióban, hatvan kis iskoláslány bennégett egy moziban, egy vasúti kocsit pedig kiránduló gyermekekkel a folyóba zuhant és a gyermekek mind, mind odavesztek. Nos, mit szólsz hozzá, kisilonka? [...] / Vagy így kezdte Dide: / – Tudod-e, kisilonka, hogy te ma semmit sem kapsz enni. Semmit, csak egy csésze üres teát. [...] / Ilyenféle céltalan, futurista játék volt a kisilonka. Ő kiélhette benne démoni rémítgető képzeletét, játékoságát, minden további következmény nélkül (én pedig kielégültem a színészi játékban).”⁶⁸

1911 őszén Kosztolányi Párizsba utazott, Harmos pedig újra Keszthelyen és Zalaegerszegen lépett föl. A fiatalember indulása

⁶⁵ KD levele Harmos Ilonának, [Budapest, 1911. jún. ?]. In *KDLN* 218–219.

⁶⁶ Harmos Ilona levele KD-nek, [Hévíz,] 1911. júl. 24. MTAKK, Ms4624/7

⁶⁷ Harmos Ilona levele KD-nek, [hely és dátum nélkül]. MTAKK, Ms4624/31.

⁶⁸ Kosztolányiné 263–264.

előtt már közömbös hangon írt a kapcsolatról Halasi Andornak: „A balatoni vidéken csatangoltam egy nővel, sűrű egyedül.”⁶⁹ Nem csak ekkor nem gondolta komolynak a kalandot, de hazatértét követően sem válaszolt a nő közeledésére: „Két szegény idegbeteg ember ne csináljon egymásnak felesleges rémüldözéseket [...] Az emléke mindig eleven marad. De életre galvanizálni már nem tudjuk, sem Maga, sem én...”⁷⁰ Amikor novemberben meghívást kapott a Lloyd Társaság szabadkai estélyére, Lányi Heddával próbált újra összejönni. Föltehetően a lány elzárkózása is közrejátszott abban, hogy Harmossal kibékültek. A színésznő mindeközben az összeomlás szélére került, s még a nyár folyamán fölkereste Csáth Gézáat az idegklinikán. Csák Ica kabarészínésznő nevében mutatkozott be, és igyekezett közelebb kerülni az orvoshoz: „Tegnap Harmos látogatott meg. [...] Hamar elhatároztuk hogy bejön velem T. Szt. Mártonba egy tothnyelvű [!] »Bűvös vadász« előadás meghallgatására. [...] Úgy láttam, hogy a hűség útjáról nem lett volna nehéz letéríteni, de semmi kedvem sem volt hozzá főleg erkölcsi okokból. [...] Nem akartam, hogy a nő szarvai D. rovására megnőjenek. Ő t. i. szerette volna valami módon a dolgot (ideutazását) D.-nek beadni, én azonban e tervet lefújtam.”⁷¹

Nem tudjuk, vajon az orvos hozta-e össze újra a párt vagy Kosztolányi féltékenysége hágott tetőfokára, mindenesetre Harmos az utóbbiról tudósított: „Hamarosan bevallom igazi nevemet és betegségem kiváltó okát. Ő igyekszik összebékíteni bennünket, de legtöbbet talán az használ, hogy Dide egyszer meglát daliás unokaöccsével az utcán sétálni. Óriási erő hajtja most újra felém: a féltékenység.”⁷² Állításának ellentmond, hogy Csáth tiszteletben tartotta unokatestvérét, s kedvesét nem szerette el. Jász Dezsőnek írt leveléből az is kiderül, hogy a színésznő

⁶⁹ KD levele Halasi Andornak, Budapest, 1911. aug. 28. In *KDLN* 224.

⁷⁰ KD levelei Harmos Ilonának, [Budapest, 1911. szept., okt. 5. után]. In *KDLN* 224., 225.

⁷¹ Csáth Géza levele Brenner Dezsőnek, [Stószfürdő, 1911 nyara]. In Csáth Géza: *1000 x ölel Józsi. Családi levelek 1913–1919*. Szabadka, 2008, Életjel, 60–61.

⁷² Kosztolányiné 193.

még öccsével is kikezdett volna: „Harmos azért szemtelenkedik veled, mert nem lőttem meg St-n szegényt. Ne bántsod őt. Légy vele udvarias.”⁷³ Kosztolányi Dezső és Harmos Ilona házasságára végül 1913. május 8-án került sor. Az anyakönyvi bejegyzés alapján dr. Hamvasy István anyakönyvvizető-helyettes eskette őket, tanúik pedig Purjesz Lajos és Sztudinka Miklós Jenő voltak. A polgári házasságkötés dokumentumán Harmos izraelita vallásúként szerepel, ám egy későbbi bejegyzésből kiderül, két évre rá áttért férje római katolikus hitére.⁷⁴

Kosztolányi utólag értesítette szüleit az esküvőről, noha korábbi leveleiben már említette szándékát. Harmos is csak másnap tudatta édesanyjával a hírt, aki egy legyintéssel reagált: „Ti se fogtok sokáig együtt maradni.”⁷⁵ Tanúik sem a rokonságból kerültek ki: mindketten a szabadkőműves *Világ* munkatársai voltak, ahol az író ekkor belső munkatársként dolgozott. Kosztolányi szüleinek nem a nősülés ellen volt kifogásuk, hanem a feleség társadalmi státusza, illetve vallási hovatartozása zavarta őket. Brenner Eulália még a nagymama riadalmát is megosztotta fiával: „Ilon át térjen a mi hitünkre, és ha ide jön hozzánk hosszab időre, hogy akkor együt menjünk a mi templomunkba csak ez szegény édesapád óhaja és az enyém is; és főleg a nagymamáé kinek ma meg mondtam és szegény zokogva fogadta a hírt rólad, és kérve kér erre, hogy Ilon áttérjen.”⁷⁶

Id. Kosztolányi Árpád a polgári esküvő után – a családi hagyománynak megfelelően – az egyházi szertartást is szorgalmazta: „örömmel olvastuk [...], hogy Ilonnal egybekeltél. Persze ez idő szerint még csak polgárilag. Helyesen tetted, mert ez az előzmények után kötelességed volt; az a rendezetlen

⁷³ Csáth Géza levele Brenner Dezsőnek, [Budapest,] 1912. szept. 15. In *1000 × ölel Józsi...* I. m. 99.

⁷⁴ Az 1913. évi (állami) házassági anyakönyv másodpéldánya. I. köt. 95. 284. folyószám. Budapest Főváros Levéltára. HU BFL XV.20.1. XXXIII.1.a – A443 – 0266.

⁷⁵ Kosztolányiné 200.

⁷⁶ Kosztolányi Árpádné levele KD-nek, Szabadka, 1913. máj. 9. In *A Kosztolányi család levelezéséből. Szerk.: Dér Zoltán. Szabadka, 1988, Életjel, 10–11. [A továbbiakban: KDCsalL.]*

viszony, melyben eddig éltetek, nem felelt meg a társadalom és a családi élet követelményeinek. Nekünk azonban még két kívánságunk van. Az egyik az, hogy házasságotokat egyházilag is áldassátok meg s e végből feleséged térjen át a mi hitünkre. [...] Én is, édesanyád is még a régi korban élünk, s valamint a mi boldog házasságunkat az egyház áldotta meg, kívánjuk, hogy a tiétek is ne csak törvényes, hanem vallási tekintetben is kifogástalan legyen.”⁷⁷ A konzervatív polgári értékrendet valló édesapa egyúttal takarékoskodásra is buzdította legidősebb gyerekeit: „A másik dolog, mit kötelességeddé szeretnék tenni, az hogy gondoskodjál hitvestársad jövőjéről a hírlapírók nyugdíjintézetébe való haladéktalan belépés által [...] A máról holnapra való élés a legvakmerőbb szerencsejáték, komiszabb még a bakkaránál is, melynek karmaiból, hála Istennek, megszabadultál. Légy hát okos és ne sajnáld azt az anyagi áldozatot, mit minden családalapítónak meg kell hozni a jövő nyugalma érdekében.”⁷⁸

A szülők és egyáltalán az akkori társadalom szemében kihágásnak minősült, hogy a fiatalok már házasságkötésük előtt összeköltöztek. Kosztolányi 1910–1911-ben még Sztrókaival lakott a József körút 14.-ben, majd az Újpesti rakpart 6/b szám alatt bérelt éves lakást. Ezt követően a Fehérvári út 15/a szám alá, a Szent Imre Kollégium tulajdonában lévő bérház egyik lakásába költözött. Kezdetben egyedül élt itt, ám idővel az akkor még csak barátnői státuszú Harmos Ilona egyre többször mutatkozott albérletében. Nemcsak a házmesternek és a takarító személyzetnek szúrt szemet a törvénytelen viszony, de Kosztolányi keresztapja is távozásra akarta bírni a fiatal nőt. Harmos színésznőként és zsidó származású lányként egyaránt gyanús lehetett a család számára: egyfelől a nagyvárosi bohém közeg képviselőjét láthatták benne, másfelől zsidóellenes előítéleteiket hozhatta felszínre. Utóbbi problémájukra a

⁷⁷ Id. Kosztolányi Árpád levele KD-nek, Szabadka, 1913. máj. 9. In *KDCsall* 11.

⁷⁸ Id. Kosztolányi Árpád levele KD-nek, Szabadka, 1913. máj. 9. In *KDCsall* 11–12.

megoldást a fiatal nő kikeresztelkedésében lették meg, amire a szülők egyházi esküvővel kapcsolatos kérése is utalt. 1913-ban már a felekezeti különbség nem zárta ki a házasságkötést,⁷⁹ Kosztolányiék kérése mögött tehát nem az akkori törvényekhez való alkalmazkodás, hanem részben politikai (emancipáció), részben vallásos (római katolikus hagyomány) és részben érzelmi (zsidóellenesség) motivációk együttese állt.

Harmos eleget tett a család óhajának, azonban nem az egybekelés időpontjában, hanem fia, Kosztolányi Ádám születése előtt két hónappal, 1915. február 22-én tért át a keresztény hitre a Budapest–Tabán Alexandriai Szent Katalin Plébánián. A keresztségben fölvetett neve „Ilona Emília” lett, keresztelését Leimeter János plébános végezte, keresztszülője pedig Kosztolányi édesanyja volt.⁸⁰ Mivel a keresztlevelel tévesen „Brenner Emília” név szerepel, így Harmos keresztneve helyesen „Ilona Eulália” lehetett. A választott időpontot Ádám születésének közeledése indokolta, a Kosztolányi nagyszülők ugyanis római katolikus unokára vágytak. Miután a feleség családja nem volt vallásos, a kikeresztelkedés pedig asszimilációját segítette, a fiatalasszony nem tiltakozott apósa és anyósa döntése ellen. Bár nagyanyja még tartotta a hagyományokat, édesapja már kifejezetten az asszimiláció híve volt. A hétköznapiak során ellenben még gyakoroltak néhány rituálét, illetve Harmos identitása is inkább kettős volt: állítása szerint egyaránt bízott a magyar és a héber imádságban.⁸¹

⁷⁹ Lásd Gyáni Gábor: *Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón. Budapest, 1995, Városháza, 24–25.*

⁸⁰ A *Kereszteltek Anyakönyvének* (XXV. kötet) adatai: „97/1915.” Született: „1885. febr. 21.” Keresztelés: „1915. febr. 22. izr. vall.-ról”. Keresztnev: „Ilona Emília”. Szülők: „Schlesinger Vilmos izr. / Schneller Matild izr. / Budapest, VI.” / Lakhely: „I. Feh. v. ut 15.” Keresztszülők neve: „Kosztolányi Árpádné született Brenner Emília” / Keresztelőpap neve: „Leimeter Cap. János” plébános. Észrevétel: „az áttért »Harmos« nevet használja”. Köszönöm Erdő Péter bíboros úrnak az anyakönyv tanulmányozásához adott engedélyét, valamint Hegyi Balázs plébános úr segítségét.

⁸¹ Lásd Kosztolányi Dezsőné Harmos Ilona: *Burokban születtem. Memoár, novellák, portrék.* Összeáll., szöveggond., jegyz.: Borgos Anna. Budapest, 2003, Noran.

„Arra gondolok, hogy nemcsak szerelemből, de kicsit száanalomból is vett feleségül. [...] / – A férfi sohase nőszül önként, [...] mindig a nőnek kell akarnia a házasságot. [...] Nálunk – mondogatja – az irodalomban is, ha a nő a férfié lesz, megszűnik a becsülete, az érdekessége. Vége a regénynek, vagy a színdarabnak” – emlékezett vissza később az asszony.⁸² Kosztolányi minden-mindegy felfogását támasztja alá a kései nagy szerelem, Radákovich Mária nyilatkozata is, aki szerint az író „nem szerette a feleségét tulajdonképpen soha”, s csak azért vette el, „hogyan könnyebben szabaduljon tőle”. Utalt *Az esernyő* című novellájára is, amelyben megírta a történetet.⁸³ A hivatkozott szöveg valóban tartalmaz olyan mondatokat, melyek akár önéletrajzi motívumokként is fölfoghatók, s egy kénytelen-kelletlen köttetett házassággal hozhatók kapcsolatba: „Janka egyszer nálam felejtette az esernyőjét. [...] Mihelyt elváltam tőle, elfelejtettem, [...] Ki emlékszik a bor ízére, a pezsgő zamatára és gyöngyére, melyet a tegnapi ebéden ivott? [...] Utálatosan szeretem. El fogom venni, mert ezeket a szegény Üllői úti lányokat, ezeket a szöske masamódokat és nyomdászlányokat nem lehet bohémul szeretni, egyszerre követelik tőlünk, amit a szeretőjüktől és a férjüktől követelnek. Inkább a munkafelosztás. Legyen más a szeretője, én – csikorgó foggal, bús undorral – a férje leszek.”⁸⁴

Ellentmond Radákovich beszámolójának, hogy Kosztolányi a novellát több mint fél évvel az esküvő előtt közölte. Noha ekkor már ismerték egymást Harmossal, a források szerint még nem merült föl bennük a házasság ötlete, sőt Kosztolányi szabadságról szónokolt leveleiben.⁸⁵ Ám Harmos az életrajzi kötetben ugyancsak *Az esernyő* történetét adta vissza, amikor

⁸² Kosztolányiné 199.

⁸³ Vargha Balázs interjúja Radákovich Máriával, 1974. PIM Hangtára, K03010/3.

⁸⁴ Kosztolányi Dezső: *Az esernyő. A Hét, 1912. szept. 22., 602–603.*

⁸⁵ „Én szabadságot akarok, halálíg, dolgos, korlátlan szabadságot, az nekem több, mint a boldogság. Ha maga nem tud lemondani, nem tud beletörödni ebbe, akkor még sokat fog szenvedni, és még többet duzzogni.” KD levele Harmos Ilonának, [Szabadka, 1912. aug.]. In *KDLN* 236.

összeköltözésükről írt,⁸⁶ valamint Lengyel Menyhért emlékei is a leendő férj vonakodásáról vallanak. Kérdésére, miszerint hogyan jutottak el a házasságig, Kosztolányi így válaszolt: „Hirtelen viszony támadt köztünk [...], s ott álltunk emeleti kis lakásomban az ablak előtt. Vagy kidobom az ablakon, vagy elveszem [...], hát elvettem.”⁸⁷

A házasodás ad hoc jellegéről árulkodik, hogy Kosztolányi Harmos Ilonával üzőtt kalandozásai közepette sem mutatott hűséget. Egyrészt Lányi Hedda újbóli elcsábításán iparkodott, másrészt egy orvostanhallgató-nővel is kikezdett, aki később öngyilkos lett. Kokottokkal való flörtökről szintén beszámolt, még hozzá éppen Harmosnak: „Három nappal ezelőtt, hogy szenvedésem csillapuljon, meg akartalak csalni egy kokottal, s képzeld el, hozzá se tudtam érni, undorral fizettem.”⁸⁸ Később néhány féltékeny nő is fölbukkant múltjából: „Hosszú szerelme volt egy úri kisasszonnyal, sőt kettővel, akik közül az egyik idén karácsonyra a már nős költőnek százféle méreggel teli kis dobozt küldött anonym.”⁸⁹ Bár feleségéért nem lángolt annyira, mint Lányi Heddáért, nem maradt azért közömbös Harmos Ilona irányában sem. Esküvőjüket követően azonban rögtön színházba sietett, újdonsült arája pedig kénytelen volt a folyosón megvárni az előadás végét...

⁸⁶ „A helyzet fonáksága egyre jobban megmutatkozik. [...] Megint búcsúzom. Könnyeim csorognak. Dide magához húz és csöndesen ezt mondja: / – Szerezze meg a szükséges írásokat. Diszpenzációval néhány napon belül megesküdhetünk.” Kosztolányiné 196–197.

⁸⁷ Lengyel Menyhért: *Életem könyve*. Naplók, életrajzi töredékek. Budapest, 1987, Gondolat, 476–477.

⁸⁸ KD levele Harmos Ilonának, [Budapest, 1911. jún.]. In *KDLN* 220.

⁸⁹ [Szerző nélkül]: Mai pesti költők... I. m. 10.

Gertheis Veronika

utolsó

*egy kávéfolt a fehér asztallapon,
egy hegyező, tele hegyezékkal,
egy elvakart szűnyogcsípés,
az is lehet, hogy kullancs,
egy lehulló sárga levél,
tizenöt megnyitatlan e-mail,
háromcentis lenövés,
tizenegy százalékos őszülés,
három üveg pohár a lakás különböző pontjain,
egy borosüveg a fürdőkád mellett,
nulla kávéscsésze a konyhaszekrényben,
egy kiszáradt kaktusz,
négy tövig rágott köröm,
három végignézett sorozat,
két megszáradt és helyre pakolt mosás,
nyolc összegyűrt papír az ágy alatt,
egy kimasszírozhatatlan csomó
a bal lapocka alsó csúcsa mögött,
egy letörött szárny,
két marék savlekötő;
négy pizzásdoboz a szemetes mellett,
a hetedik nap pizsamában,
egy szivárványszínű fénytörés a falon,
harmincnégy megfogalmazott és elvetett e-mail,
állandó feszülés az alhasban,
negyvenötezer forint adósság,
egy kihagyott álomkoncert,
egy új hajtás a pénzlevelű pileán,
két óra a határidőig.*

Tolvaj

*Ruhád szegélyét érintem,
egy illanásnyit a mindenségből,
s eltűnök észrevétlen, amerről jöttem,
saruk, köntösök útvesztőjében,
mint egy tolvaj a szerzett kincssel,
remegve, nehogy meglássanak,
nehogy megláss, és magad elé
állíttass, szégyenemre.*

*Nehogy nevemen szólíts,
már vártad, hogy eljöjjek,
hiszen anyám méhében ismertél,
velem voltál az első, fájdalmas
lélegzetvételtől kezdve,
átvirrasztottad a fogzós éjszakákat,
elgörgetted a kavicsokat
első lépéseim előtt.*

*Nehogy szememre vedd,
mikor az erdő tündére voltam,
újságpapírból vágott szárnyakkal
még egész biztos voltam benne,
hogy vagy, és tőled él minden,
s ha féltem, vagy hibáztam,
anyám karjával megöleltél,
s fogtad a kezem akkor is,*

*mikor melléütöttem a zongorán,
mert túl sokan ültek a vizsgateremben,
és eszembe juttattad a német szavakat,
melyeket a klórszagban úszva daráltam,
nehogy lehúzzon a mélység,
és találkára hívtál minden
madárkoncertes csenddel.*

*Felhozhatnád azt is, amikor
hiába vártál órákat, napokat, éveket,
mert elintéztelek egy udvarias köszönéssel,
vagy úgy tettem, mintha nem ismernélek,
elmentem melletted, lehet,
hogy tényleg nem ismertelek,
mert a magamnál hordozott képedre
borostát, szemfedőt firkáltam tollal.*

*Vádolhatnál, hogy rólad
miféle pletykákat meséltem, pedig
nem akartam én rosszat, csupán
kevés voltam a jóhoz,
és vállaim felsebződtek, habár
tiéd a kereszt, enyém a kendő,
Éva lettem, kinek a paradicsom
már csak a tésztán ízlik,*

*és vergődve próbálom
megszülni magam, hogy újra éljek,
csak vér folyik, nem az élet,
talán még van bennem valami
abból a tündérből, megérintem
ruhád szegélyét, és elfutok,
nehogy megláss, és visszakérd,
vagy százannyit adj a helyébe.*

Gertheis Veronika 1990-ben született Budapesten. Óvodapedagógusi, majd drámapedagógusi diplomát szerzett, jelenleg óvodás kortól felnőttekig vezet önismereti mesecsoportokat. 2009 óta publikál szépirodalmi és gyermekirodalmi magazinokban verseket, novellákat, meséket.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Az ismétlés visszhangja bennem (vers)
- 4 **Döme Barbara:** Jókai, az álomfiú és a szegedi tűzvész (próza)
- 7 **Rakovszky Zsuzsa:** Túlvilág; Depresszió (versek)
- 9 **Varga Melinda:** A felejtés természete (vers)
- 10 **Katkó-Bagi Éva:** Kulákkisasszony (próza)
- 30 **Bakonyi István:** Egy hajléktalan emlékére; Kinyitom; Pilinszky kosara (versek)
- 32 **Marcás Gergely:** Üres falak; Erdő; Ars poetica (versek)
- 34 **Szegedi Melinda:** Ő, én és a szerk. (próza)
- 39 **Csobánka Zsuzsa Emese:** Kígyóév (vers)
- 41 **Bánki Éva:** Hova is?; Áradás; Már; A hely (versek)
- 43 **Bene Zoltán:** Föltámadás után (próza)
- 49 **Farkas Kornél:** Párbeszédkísérletek; Kifejtések (versek)
- 52 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. V. (próza)
- 56 **Keszthelyi György:** Levél a másvilágról; Az utolsó vacsora; Szívtelenül (versek)
- 59 **Czilli Aranka:** Gyógyulás (próza)
- 65 **Ilyés Krisztinka:** Segélykiáltás; A boldogtalanok szépsége (versek)
- 67 **Arthur Rimbaud** versei **Szilágyi László** fordításában
- 74 A hónap alkotója: **Acsai Roland** – Petróleum; Móló; A Baudelaire Budapesten ciklusból (Elmúlt ötven év; Egy verset írtam végig; A szellemek keze); Két Kosztolányi-emlékvers (Korcsolyák; A gyermekkori házról);
- 80 **D. H. Lawrence:** A kígyó – Acsai Roland fordításában
- 84 **Laik Eszter:** Kimerevített pillanatok – Acsai Roland legújabb kötetéről
- 92 **Boldogh Dezső:** Mi rejtőzhet még a főnevek, jelzők mögött...?
- 97 „A hétfő a kedvenc napom” – **Laik Eszter** beszélgetése **Acsai Rolanggal**
- 118 **Tallián Mariann:** „Szeretlek, Sándorkám” (Gyimesi Emese: Szendrey Júlia és Petőfi Sándor szerelmi szabadságharca)
- 121 **Bánki Éva:** Evolúció vagy micsoda... (Gulisia Tímea: Lények)
- 124 **Szakács István Péter:** Néhanapi versek (Sénduly Lajos: Versszemek)
- 126 **Pusztai Ilona:** Hogyan kell jól férjhez menni? (Jolsvai András: Édesszájúak)
- 130 **Gáspár Ferenc:** Áskálódás az orosz télben (Mihail Jelizarov: A sírásó)
- 134 **Kopriva Nikolett:** Recept a boldogsághoz (Kiss László: Mi kell a boldogsághoz)
- 137 **Arany Zsuzsanna:** Újragondolt fejezetek a Kosztolányi-életrajzból 4. – „Ti se fogtok sokáig együtt maradni”
- 163 **Gertheis Veronika:** utolsó; Tolvaj (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

Az ismétlés visszhangja bennem

○ **Döme Barbara:**

Jókai, az álomfiú és a szegedi tűzvész

○ **Rakovszky Zsuzsa:** Túlvilág

○ **Varga Melinda:**

A felejtés természete

○ **Katkó-Bagi Éva:** Kulákkisasszony

○ **Bakonyi István:**

Egy hajléktalan emlékére

○ **Marcsák Gergely:** Üres falak

○ **Szegedi Melinda:** Ő, én és a szerk.

○ **Csobánka Zsuzsa Emese:** Kígyóév

○ **Bánki Éva:** Hova is?

○ **Bene Zoltán:** Föltámadás után

○ **Farkas Kornél:** Párbeszédkiérletek

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. V.

○ **Keszthelyi György:**

Levél a másvilágról

○ **Czili Aranka:** Gyógyulás

○ **Ilyés Krisztinka:** Segélykiáltás

A hónap alkotója: **Acsai Roland** –

Petróleum; Móló;

A Baudelaire Budapesten ciklusból
(Elmúlt ötven év; Egy verset írtam végig;

A szellemek keze);

Két Kosztolányi-emlékvers

(Korcsolyák; A gyermekkori házról)

D. H. Lawrence: A kígyó –
Acsai Roland fordításában

Laik Eszter: Kimerevített pillanatok –
Acsai Roland legújabb kötetéről

Boldogh Dezső: Mi rejtőzhet még a főnevek,
jelzők mögött...?

„A hétfő a kedvenc napom” – **Laik Eszter**
beszélgetése **Acsai Rolanddal**

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap